

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Jindřiška Rousová

**Příčiny nízké občanské a politické
participace dětí a mládeže
v ČR**

Diplomová práce

Praha 2012

Autor práce: **Jindřiška Rousová**

Vedoucí práce: **Prof. PhDr. Potůček Martin, CSc., MSc.**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

ROUSOVÁ, Jindřiška. *Příčiny nízké občanské a politické participace dětí a mládeže v ČR*. Praha, 2012. 102 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. Potůček Martin, CSc., MSc.

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá tématem nízké občanské a politické participace dětí a mládeže v České republice. Jako hodnotové východisko je použita teorie participační demokracie a teorie občanské společnosti. Práce se zabývá především organizovanou občanskou a politickou participací dětí a mládeže. Pomocí několika mezinárodních výzkumů je prokázáno, že v porovnání s ostatními státy, je občanská a politická participace českých dětí a mládeže na prokazatelně nižší úrovni. Oblast participace mládeže spadá do státní politiky o mládeži, a proto jsou v práci uvedeny základní veřejně-politické dokumenty, které se vztahují k tématu participace dětí a mládeže. V rámci práce byla provedena analýza aktérů, kteří se podílejí na tvorbě politiky o mládeži v České republice. Jsou zde také popsány možné způsoby občanské a politické participace dětí a mládeže, např. sdružení dětí a mládeže, školní parlamenty, politické strany, akademické senáty aj. Práce identifikovala hlavní příčiny nízké občanské a politické participace dětí a mládeže. V práci jsou navrženy také konkrétní opatření, která mohou pomoci zvýšit míru občanské a politické participace dětí a mládeže v České republice.

Abstract

This thesis deals with the topic of low civic and political participation of children and youth in the Czech Republic. Participatory democracy theory and theory of civil society are used as starting values. The work deals mainly with organized civic and political participation of children and youth. It is shown, based on several international studies, that in comparison with other states the civic and political participation of Czech children and youth is of the significantly lower level. Area of youth participation falls within the national policy on youth and therefore this work describes basic public-policy documents that are related to the topic of participation of children and youth. In the frame of this work, analysis of the actors involved in the

czech youth policy-making, was done. Possible ways of civic and political participation of children and young people, such as children and youth associations, school parliaments, political parties, academic senates, etc, are discussed as well. The work identified the main causes of low civic and political participation of children and youth and also proposed specific measures which can help to increase the level of civic and political participation of children and youth in the Czech Republic.

Klíčová slova

Děti, mládež, politická participace, občanská participace, občanská společnost, politika o mládeži, sdružení, výchova k občanství.

Keywords

Children, youth, political participation, civic participation, civil society, democracy, youth policy, association, education for citizenship.

Rozsah práce: 178 830 znaků s mezerami

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu, jež jsou řádně citovány.

Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 5. ledna 2012

Jindřiška Rousová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat Prof. PhDr. Martinu Potůčkovi, CSc., MSc. za odborné vedení diplomové práce a také PhDr. Arnoštu Veselému, Ph.D. a Mgr. Nicolasi Maslowski DEA, Ph.D. za pomoc a rady při jejím zpracování. Dále děkuji Janu Pivoňkovi za pomoc, psychickou podporu a poskytnutí zázemí.

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Student: Bc. Jindřiška Rousová

Konzultant: Prof. PhDr. Potůček Martin, CSc., MSc.

1. Předpokládaný název práce.

Příčiny nízké občanské a politické participace dětí a mládeže v ČR

2. Námet práce zahrnující formulaci a vstupní diskusi poznávacího problému.

V demokratické společnosti je participace občanů žádoucím jevem. Občanskou participací se obecně rozumí spoluúčast lidí na věcech veřejných. V obecném smyslu se uvažuje většinou o participaci občanů, tedy dospělých osob. Děti a mládež jsou v tomto ohledu opomíjenou skupinou, i když právo na participaci mají také. Mladí lidé jsou budoucností každého národa a budou jednou řídit a vládnout společnosti, a proto je vhodné, aby dovednosti k tomu potřebné získávali již v mladém věku. Takto získané zkušenosti a dovednosti se mohou pozitivně projevit v jejich budoucím odpovědném jednání vůči státu a společnosti celkově.

Občanskou participaci lze rozdělit do dvou základních skupin:

A) Konvenční participace: to je členství v neziskových organizacích, jejichž aktivity se soustřeďují na sociální, zdravotní, náboženskou, komunitní, sportovní či vzdělávací oblast, nebo podporují nejrůznější aktivity dětí a mládeže atd.

B) Nekonvenční participace: se dále dělí:

Legální: např.: podpis petice, účast v povolené demonstraci či stávce atd.

Illegální: např.: nepovolená stávka či demonstrace (Rakušanová, 2007).

Politickou participací se rozumí aktivní zapojení jednotlivců nebo skupin do procesů vládnutí (Nekola, 2004). Nejčastěji jde tedy o členství v politické straně, účast ve volbách nebo účast na zasedání místního zastupitelstva obce či města.

Občanská a politická participace je funkcí naší demokratické občanské společnosti, která je postavena na možnosti občana přímou participací ovlivňovat veřejné dění. Nejčastěji se hovoří o participaci v podobě aktivní účasti občanů na rozhodování. Tento předpoklad je založený na partnerství veřejné správy a občanů. Sami občané totiž požadují větší roli při rozhodování o věcech veřejných. Metoda participace podporuje reflexi a učení, které umožňuje nalézání nových variant řešení problémů (Mansfeldová, 2005).

Děti jsou právně definovány jako osoby do 18 let věku. Jelikož nemají stejná práva jako dospělí, tak aktivity pro podporu jejich občanské a politické participace se považují spíše za výchovu k občanství. Volnočasové aktivity na podporu výchovy k občanství organizují převážně sdružení pro děti a mládež nebo obce či města, případně stát. Po překročení hranice 18 let věku se z dětí stávají plnoprávní občané, kteří již mohou plně využívat veškeré možnosti občanské a politické participace, zároveň ale stále pokračují aktivity pro jejich výchovu k občanství a demokracii. Do věku 26 let mladí lidé obecně spadají do skupiny nazývané mládež.

Možností, jak realizovat participaci dětí a mládeže ve společnosti je mnoho. Jedná se velmi rozdílné druhy a formy aktivit, které mají své výhody i omezení. Důležité ovšem je, že tyto aktivity by měly mít větší reálný dopad na mladou generaci. Uvádí se totiž, že participace dětí a mládeže v ČR je obecně na nízké úrovni, jak dokládá výzkum Národního institutu dětí a mládeže z roku 2009, mezinárodní srovnávací výzkum CivEd, který proběhl v roce 1999 a opětovně v roce 2009 a také komparativní mezinárodní studie EUyoupart z roku 2008.

3. Předpokládané metody zpracování a předběžná struktura práce.

Pro zpracování diplomové práce budou užity následující metody: analýza veřejně politických dokumentů souvisejících s tématem participace dětí a mládeže, analýza sekundárních dat, studium odborné literatury a metoda zúčastněného pozorování. Budou také provedeny hloubkové rozhovory s hlavními aktéry politiky o mládeži v ČR a především také rozhovory s dětmi a mládeží, kterých se toto téma nejvíce týká. Pro co nejlepší výsledky výzkumu budou osloveny různé skupiny dětí a mládeže, jak ti, kteří se zapojují do participačních aktivit, tak i ti, kteří se nikdy nezapojili.

Úvod

Metodologie

1. Nízká participace dětí a mládeže jako společenský problém
2. Teorie občanské společnosti, občanská a politická participace
3. Politika o mládeži
 - 3.1 Aktéři politiky o mládeži
 - 3.2 Veřejně politické dokumenty o participaci dětí a mládeže
4. Možnosti participace dětí a mládeže v ČR
5. Příčiny nízké participace dětí a mládeže
6. Možná řešení problému nízké participace dětí a mládeže

Závěr

4. Orientační seznam literatury.

- Dahl, Robert A. O demokracii : průvodce pro občany. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-422-2
- Edwards, Kathy; Print, Murray; Saha, Lawrence. Youth and Political Participation. Sense Publishers, 2007. ISBN 978-90-7787-444-5
- Gaiser, Wolfgang; Ogris, Gunther; Spannring, Reingard. Youth and Political Participation in Europe: Results of the Comparative Study Euyoupart. Barbara Budrich Publishers, 2008. ISBN 3866491468
- Gutiérrez, Lorraine; Checkoway, Barry. Youth participation and community change. Binghamton : The Haworth Press, Inc., 2006. ISBN 0-7890-3292-9
- Hamilton, Lee; Levine, Peter; Youniss, James. Engaging young people in civic life. Nashville : Vanderbilt University Press, 2009. ISBN 978-0-8265-1651-0
- Hofbauer, Břetislav. Děti, mládež a volný čas. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5
- Hofbauer, Břetislav. Participace dětí a mládeže na životě společnosti. Praha : IZV MŠMT, 2002.
- Houška, Tomáš. Účast mladých lidí na politickém a společenském životě. Praha : NIDM MŠMT, 2006.

- Kovacheva, Siyka. Keys to youth participation in eastern Europe. Council of Europe Publishing, 2000. ISBN 92-871-4482-6
- Kunc, Jiří (ed.). Demokracie a ústavnost. Praha : Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-868-9
- Pávková, Jiřina a kol. Pedagogika volného času. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5
- Pelka, František; Švestka, Vladimír; Ondrušková, Marta. Participace mládeže a společnost. Informační listy Institutu dětí a mládeže MŠMT ČR, únor 1999, roč. 1, č.1, str. 25-29.
- Mansfeldová, Zdenka; Kroupa, Aleš (eds.). Participace a zájmové organizace v České republice. Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-86429-53-9
- Müller, Karel. Češi a občanská společnost. Pojem, problémy, východiska. Praha : Triton, 2002. ISBN 80-7254-232-X
- Šámálik, František. Občanská společnost v moderním státě. Brno : Doplněk, 1995. ISBN 80-85765-45-4
- Sak, Petr (et al.). Člověk a vzdělání v informační společnosti. Praha : Portál, 2009. ISBN 80-7367-230-8
- Sak, Petr, Saková, Karolína. Mládež na křižovatce. Praha : Svoboda servis, 2004. ISBN 80-86320-33-2
- Sak, Petr. Proměny české mládeže : Česká mládež v pohledu sociologických výzkumů. Praha : Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8
- Veselý, Arnošt; Nekola, Martin (eds.). Analýza a tvorba veřejných politik. Praha : Sociologické nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-86429-75-5

Obsah

1. Úvod	12
1.1 Základní pojmy	13
2. Teorie participační demokracie a občanské společnosti jako hodnotová východiska práce	15
2.1 Teorie participační demokracie.....	15
2.2 Teorie občanské společnosti	17
3. Metodologie	20
3.1 Problémy použitých výzkumů	22
4. Nižší občanská a politická participace dětí a mládeže jako společenský problém	23
4.1 Nižší občanská a politická participace dětí a mládeže ve světle odborných výzkumů	24
5. Politika o mládeži.....	37
5.1 Politika o mládeži v ČR.....	37
5.1.1 Aktéři politiky o mládeži v ČR	38
5.1.2 Veřejně politické dokumenty o participaci dětí a mládeže	46
5.2 Politika o mládeži v Evropské unii.....	49
5.2.1 Aktéři politiky o mládeži v EU	49
5.2.2 Veřejně politické dokumenty o participaci dětí a mládeže	50
5.3 Politika o mládeži v RE	52
5.3.1 Aktéři tvorby politiky o mládeži v RE.....	52
5.3.2 Veřejně-politické dokumenty RE o participaci dětí a mládeže	52
5.4 Analýza aktérů	53
6. Možnosti k občanské a politické participaci dětí a mládeže v ČR.....	54
7. Příčiny nízké občanské a politické participace dětí a mládeže.....	61
8. Návrhy řešení problému nízké občanské a politické participace dětí a mládeže...	72
9. Závěr.....	81
10. Summary	87
11. Použitá literatura a prameny	88
12. Seznam příloh	99
13. Přílohy	100

1. Úvod

Okruhem zájmu této diplomové práce je problematika občanské a politické participace dětí a mládeže v České republice. Podle mezinárodních výzkumů (především CIVED, ICCS, aj.) je míra občanské a politické participace dětí a mládeže v ČR, v porovnání s jinými zeměmi, průměrná až podprůměrná. Vysoká míra občanské a politické participace je jasným důkazem aktivního přístupu lidí k věcem veřejným, což podporuje rozvoj demokracie a rozkvět společnosti. Společnost si plně neuvědomuje, že nezájem mladé generace o občanskou a politickou participaci se může stát sociálním problémem, jehož následky mohou mít celospolečenské negativní dopady.

Autorka si toto téma vybrala záměrně také z toho důvodu, že se o téma participace mladých lidí aktivně zajímá již přes deset let, a sama se podílí na projektu, který aktivně podporuje angažovanost mladých lidí v ČR.

Pokud se v odborné literatuře hovoří o občanské a politické participaci, v převážné většině případů se tím myslí participace občanů, tedy dospělých plnoprávných osob. Často se bohužel zapomíná na to, že děti a mládež se mohou také aktivně angažovat ve společnosti; v některých případech však pouze v omezeném rozsahu. Mladí lidé jsou v odborném ohledu opomíjenou skupinou, i když právo na participaci ve společnosti mají také. Právě proto se téma diplomové práce specializuje výhradně na skupinu dětí a mládeže v České republice.

Cílem diplomové práce je identifikovat příčiny nízké občanské a politické participace dětí a mládeže v ČR a navrhnout řešení ve formě opatření, která by podporovala zvýšení participace mladých lidí.

Diplomová práce je rozdělena do devíti kapitol. První kapitola je úvodní, druhá popisuje metodologii diplomové práce. Třetí kapitola uvádí výzkumný problém do teoretického rámce: teorie participační demokracie a občanského sektoru. Čtvrtá kapitola se již plně věnuje nízké občanské a politické participaci dětí a mládeže; pohlíží na něj jako na společenský problém. Pátá kapitola pojednává o politice mládeže v České republice, Evropské unii a Radě Evropy. Následující šestá kapitola obsahuje výčet konkrétních způsobů občanské a politické participace, které v současné době existují. Nejstěžejnější kapitolou je kapitola sedmá, která se zabývá příčinami nízké občanské a politické participace dětí a mládeže u nás. Osmá kapitola navrhuje opatření pro řešení problému. Poslední devátá kapitola shrnuje závěry.

1.1 Základní pojmy

Za **dítě** se v českém právním systému považuje osoba mladší 18 let. Dověšením 18 let se podle § 8 odst. 2) Občanského zákoníku stává občan České republiky zletilým a tudíž dospělým (Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník).

Úmluva o právech dítěte, což je mezinárodní dokument Organizace spojených národů, v části 1 článku 1 také označuje jako dítě osobu do 18 let věku (Úmluva o právech dítěte, 1989). Úmluvu podepsala většina států světa vyjma Spojených států amerických; ty ji přijaly, ale neratifikovaly. Česká republika jako samostatný stát podepsala Úmluvu o právech dítěte v roce 1993.

Pojem **mládež** není v ČR přesně definován a obecně je jeho určení velice problematické – viz. níže. Jelikož u nás zatím nemáme platný zákon o mládeži, není jasně daný věkový limit pro tuto skupinu (Mašková, osobní komunikace).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v dokumentu Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013 uvádí: „*Děti a mládež jsou věkovou skupinou obyvatelstva od narození do 26 let.*“ (Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013, MŠMT).

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže pod pojmem mládež rozumí dvě skupiny osob, a to: děti mladší patnácti let a mladistvé, přičemž mladistvým se rozumí osoba mezi patnáctým a osmnáctým rokem věku (Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže).

Evropská unie v dokumentu EU Youth Report hovoří o mládeži jako o období od závislého dětství do nezávislé dospělosti. Věkové rozmezí mládeže zde není přesně stanoveno, ale v textu je poznamenáno, že v členských státech EU se pojem mládež vnímá velmi rozdílně (EU Youth report).

Mezi státy EU také existují značné rozdíly v definování věkové skupiny mládeže. V Lotyšsku se za mládež označují osoby ve věku 13-25 let, v Německu 14-26 let, v Bulharsku 15-29 let, v Srbsku 15-30 let, v Turecku 12-24 let a na Slovensku osoby až do 30 let věku. Ve Velké Británii a Španělsku se dokonce liší věkové rozmezí v rámci jednotlivých částech zemí (Mašková, osobní komunikace).

Mezinárodní organizace UNESCO označuje mládež jako osoby mezi 15 a 24 lety (About the Youth Programme, UNESCO).

V sociologickém kontextu je pojem mládež obecně definovaný takto: „*Termín mládež označuje buď nepřesně ohraničenou věkovou skupinu, nebo sociální kategorii vymezenou specifickými biologickými, psychickými a sociálními znaky. Příslušníky mládeže spojuje to, že se nalézají ve stejném životním cyklu nazývaném mládí, a že jsou stejnou generací.*“ (Velký sociologický slovník, 635 : 1996)

Z výše popsanych faktů je patrné, že pojem mládež se ve vnímání různých institucí, organizací a států značně liší. Tato rozdílnost může vyvolávat nejrůznější problémy a nedorozumění při spolupráci zmíněných subjektů.

V rámci této práce se pod pojmem mládež rozumí osoby mezi osmnácti a dvacetišesti lety. Práce tedy zohledňuje definici ministerstva školství ČR, především protože se jedná o nejvyšší výkonnou instituci ČR zabývající se tematikou mládeže.

Občanská participace je také pojem, který má v sociálních vědách mnoho definic a jeho přesné vymezení je předmětem zkoumání mnohých odborníků. Pro účely této práce se nejlépe hodí následující rozdělení občanské participace:

A) *konvenční participace* – tedy členství v neziskových organizacích, jejichž aktivity se zaměřují na sociální, zdravotní, náboženskou, komunitní, sportovní či vzdělávací oblast

B) *nekonvenční participace* se dále dělí na:

1. legální - např. podpis petice, účast v povolené demonstraci nebo stávce atd.
2. ilegální - např. účast v nepovolené stávce či demonstraci (Rakušanová, 2007).

Politická participace je zapojení jednotlivců nebo skupin do procesů vládnutí. Nejčastěji se tedy jedná o členství v politické straně, účast ve volbách nebo účast na zasedání místního zastupitelstva obce, města či kraje (Nekola, 2004). Jako další formu politické participace lze uvést přímé kontaktování politika a samozřejmě také lobbying.

Pojmy občanská a politická participace se velmi často, i v odborném diskursu, směšují dohromady. Někteří autoři tyto pojmy striktně oddělují, jiní je pokládají dokonce za synonymní. Autoři mají různá stanoviska a různé důvody k zastupování toho či onoho názoru. Nicméně lze říci, že jakékoli občanské nebo politické jednání člověka ve společnosti je zhmotněním jeho lidských práv. Mezi občanská práva (tedy práva občana) patří i práva politická, která jsou do občanských práv vnořena. Propojený pohled pojmu občanské a politické participace je v této práci respektován, nicméně pro snadnější porozumění bude užíván pohled oddělený.

2. Teorie participační demokracie a občanské společnosti jako hodnotová východiska práce

Práce využívá teorii participační demokracie a teorii občanské společnosti jako základní hodnotová východiska. Pohled těchto dvou teorií je určujícím směrem uvažování o zkoumaném problému občanské a politické participace mladých lidí ve společnosti. Teorie byly vybrány s ohledem na nejvhodnější možnost vsazení tématu do odborné roviny. Obě teorie považují participaci občanů ve společnosti za důležitou a přínosnou. Teorie participační demokracie byla vybrána, protože nejlépe odráží téma politické participace a teorie občanské společnosti nejvýstižněji odráží téma občanské participace. Jednotlivé teorie jsou stručně popsány níže.

2.1 Teorie participační demokracie

Teorie participační demokracie je jedním z mnoha typů demokracie. „*Klíčovým bodem participační demokracie je důraz na participaci (účast) občanů v různých podobách*“ (Hloušek, Kopeček, 37 : 2003). Často se nazývá také jako přímá demokracie, ve které vládu vykonává lid samotný, nikoli tedy přes volené zástupce, jak tomu je v zastupitelské demokracii. Participační demokracie „*(...) je založena na zapojení všech občanů do správy věcí veřejných*“ (Hloušek, Kopeček, 29 : 2003). Problémová otázka této definice je obsažena ve spojení „zapojení všech občanů“. Prakticky není možné zapojit úplně všechny občany. Jedná se o nedosažitelný záměr, proto se tento požadavek bere spíše jako ideál, o který bychom měli usilovat. Pokud se hovoří o zapojení „všech občanů“, myslíme tím i zapojení dětí a mládeže, i když to není v definici explicitně uvedeno. Naproti tomu Robert Dahl, jeden z předních teoretiků demokracie, hovoří přímo o: „*Zapojení (zahrnutí) všech dospělých (...)*“ (Dahl, 39 : 2001). Tímto výrokem tedy přímo vyřazuje děti a mládež z jakékoli možnosti na participaci.

Americký politolog Lane Davis zastává názor, že „*Klasická demokratická teorie je formována nesmírně náročným záměrem: výchova a vzdělávání lidu do takového stupně, aby jejich intelektuální, citové a morální schopnosti dosáhly svého plného potenciálu, a lidé se spojili, svobodně a aktivně, v pravé společenství*“ (Svensson, 211 : 1995). Způsobem, jak tento úkol naplnit je právě politická aktivita a všeobecné vzdělávání všech lidí ve společnosti, s čímž autorka práce plně souhlasí.

Teorie participační demokracie má historické kořeny ve starověkém Řecku. S postavou Solón (asi 638 - 555 př. n. l.) jsou spojovány první demokratické principy, kdy se například lidového shromáždění mohli účastnit všichni občané s výjimkou nemajetných občanů. Postavou 18. století je Francouz Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) jako zastávce obecné vůle, jež vykonávají vládní instituce jako výraz obecné vůle lidu. Karel Marx (1818-1883) je znám jako autor diktatury proletariátu, která měla mít silné participační prvky např. stát bez byrokracie, decentralizace organizací aj. V novodobých dějinách spatřujeme jako příklad participační demokracie socialistickou Jugoslávii, kde se rozvinul pod vládou Josipa Broze Tita (1892-1980) samosprávný socialismus, který ovšem aplikoval prvky přímé demokracie nejen v politice a správě státu, ale i v ekonomice.

V současné době se prvky participační demokracie uplatňují nejvíce ve Švýcarsku, kde se jedná o několikasetletý výsledek historického vývoje. I když existují ve Švýcarsku klasické orgány zastupitelské demokracie, velmi často se zde využívají referenda jako prostředek pro vládnutí. Pokud je v referendu přijato nějaké stanovisko, politické instituce jej nemohou změnit. Občané tímto mají ve svých rukách moc, která je činí svrchovanými (Hloušek, Kopeček, 2003).

Soudobé zastupitelské demokracie, mezi něž řadíme i ČR, velmi často využívají prvky přímé demokracie – např. referendum, lidové iniciativy, petice.

Referendum je rozhodnutí občanů daného státu o nějaké otázce většinou ve formě hlasování. Referendum může být obligatorní (k dané otázce se musí vyjádřit občané) nebo fakultativní (referendum se realizuje na žádost určeného počtu občanů) (Hloušek, Kopeček, 40 : 2003). Referendum lze rozdělit také podle závaznosti vzešlého rozhodnutí občanů na:

- a) závazné – kdy se vláda musí řídit výsledkem referenda,
- b) konzultativní – kdy vláda musí vzít na zřetel rozhodnutí, ale nemusí se jím řídit,
- c) ratifikační – kdy referendum pouze schvaluje jednání vlády nebo jiných orgánů.

Lidové iniciativy jsou metodou, která dává občanům právo podnítit vládu k nějakému jednání. Pokud občané shromáždí dostatečný počet podpisů, který by podporoval např. návrh zákona či jiný požadavek, pak se jím musí vláda zabývat.

Mezi prvky přímé demokracie lze podle nizozemského politologa A. Lijparta považovat i přímou volbu hlavy exekutivy (ve většině případů prezident). „*Přes úzkou relaci k přímé demokracii ovšem většina politologů přímou volbu hlavy státu za institut přímé demokracie nepovažuje*“ (Hloušek, Kopeček, 42 : 2003).

2.2 Teorie občanské společnosti

Občanská společnost je fenoménem dnešní doby, jehož vymezení je mezi odborníky velmi diskutované. „*Občanská společnost, kterou chápeme jako prostor jednání a sdružování mezi rodinou, trhem a státem, zahrnuje řadu organizací. (...) Kromě této organizované části má občanská společnost také část neorganizovanou, do níž patří např. neformální společenství a sítě, veřejná shromáždění a demonstrace a v neposlední řadě také občané*“ (Skovajsa, 30-31, 2009). Pojem občanský sektor (často také neziskový, nevládní nebo třetí sektor) pak vyjadřuje tento segment občanské společnosti, kterou tvoří občanské organizace. Pojem občanská společnost je tedy širší než pojem občanský sektor.

„*Občanská společnost se prosazuje prostřednictvím neustále se vynořujících, působících a zanikajících sociálních interakcí mezi občany; vytváří příležitost pro občany společně vyjadřovat své názory a hodnoty a promítat je do činů*“ (Potůček, 102-103 : 2005). V této myšlence je přesně uvedena důležitost promítání myšlenek, názorů a postojů do činů jedince či skupiny.

Mezi pět základních funkcí organizací občanského sektoru patří:

A) servisní funkce – organizace nabízí společnosti služby, které by měl často vykonávat stát např. sociální péče, speciální vzdělávání,

B) inovační funkce – organizace reagují velmi pružně na změny ve společnosti, umí identifikovat nový problém a nabídnout jeho řešení,

C) funkce ochrany práv a sociální změny – organizace poskytují lidem ochranu proti přesile státního aparátu, sdružováním členů lze prosazovat společný zájem mnohem efektivněji a dosáhnout tak sociální změny,

D) expresivní a školící funkce – prostřednictvím organizací občanského sektoru mohou občané vyjadřovat své názory a postoje, čímž mohou rozvíjet svoji osobnost; často se v tomto smyslu hovoří o organizacích občanského sektoru jako o tzv. „školách demokracie“ – viz. níže,

E) komunitní a demokratizační funkce – organizace umožňují pluralitu názorů, posilují v občanech smysl pro solidaritu a komunitní život, jsou dlouhodobě založeny na důvěře mezi jednotlivými členy a podporují recipocitu; organizace velmi často podporují občany k participaci na věcech veřejných, navrhují a také kontrolují veřejné politiky, podporují veřejně prospěšné zájmy (podle Salamon, 1999) (Potůček, 168-169 : 2005).

Mezi subjekty organizovaného občanského sektoru v České republice patří následující typy organizací: občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, nadace a nadační fondy. Někteří autoři do tohoto výčtu zahrnují i církve, jelikož nesou některé charakteristiky organizace občanského sektoru (Dohnalová, 76-78 : 2004).

I koncept občanské společnosti prošel svým historickým vývojem. První zmínky o pojmu občanská společnost jako výrazu pro politickou společnost nebo stát pochází ze starého Říma, konkrétně od politika Cicera (106 př. n. l.-43 př. n. l.). Pojem, jak jej známe dnes, se začal formovat od druhé poloviny 18. století. Do té doby převládal pojem spíše jako protiklad pro společnost bez zákonů a autorit. Od 18. století se začal prosazovat nový pohled, který zdůrazňoval svobodný občanský život mimo rodinu a stát. Ve Francii 19. století Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) silně odmítal myšlenku občanské společnosti. Sdružování lidí podle jejich zájmů považoval za ohrožení demokracie. Německý filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) vymezil občanskou společnost jako sociální prostor mezi rodinou a státem, který zahrnuje trh, soukromé právo a zájmové organizace stavů a policii. Dalším teoretikem občanské společnosti je Karel Marx (1818-1883), v jehož vidění byla občanská společnost buržoazní a vykořisťovatelská. Jeho cílem byla komunistická společnost, ve které by občanská společnost i stát zanikly. Současný koncept občanské společnosti spatřil své první kroky v 19. století, kdy Francouz Alexis de Tocqueville (1805-1859) začal vyjadřovat názor, že aktivita občanů a vytváření občanských sdružení je velmi důležitá pro udržení demokracie a zároveň obranu před despotickou vládou. Občanská sdružení považoval za „školy demokracie“, v nichž si občané mohou osvojovat dovednosti potřebné k tomu, aby se mohli podílet na rozhodování ve státě. Tento pohled je i základním kamenem této diplomové práce. Jak uvádí Skovajsa, nejoriginálnější příspěvek k teorii občanské společnosti přinesl ve 20. století italský politik Antonio Gramsci (1891-1937). Striktně oddělil občanskou a politickou společnost a zastával názor, že občanská společnost je velmi důležitá, protože se v ní odehrává zápas o „kulturní hegemonii“, tedy o to jaké představy a hodnoty budou ve společnosti uznané za všeobecně platné (Skovajsa, 64-68 : 2010).

V současném socio-kulturním pojetí občanského sektoru lze rozdělit pohledy na občanský sektor do tří hlavních proudů: generalisté, maximalisté a minimalisté.

Generalisté charakterizují občanskou společnost také existencí omezené a odpovědné veřejné autority. Občanská společnost v jejich pohledu dokonce konkuruje demokracii jako takové (Müller, 68 : 2002). „*Označuje soubor nevládních institucí, který je dost silný, aby mohl fungovat jako protiváha státu, a zatímco ponechává státu funkci garanta míru a arbitra zásadních zájmů, zabraňuje mu atomizovat zbytek společnosti a ovládnout ho*“ (Hloušek, Kopeček, 45 : 2003). Mezi zastánce tohoto pojetí patřil Ernest Gellner (1925-1995) a Victór Pérez-Díaz (1938). **Maximalisté** zdůrazňují nevládní sféru občanské společnosti ve formě politické veřejnosti a trhu pomocí tzv. „deštníkového konceptu“. Koncept nezahrnuje stát do úvahy, veškeré instituce jsou od státní sféry odproštěny. Představiteli tohoto proudu jsou Jeffrey Charles Alexander (1947) a John Kean (1949) (Müller, 68-69 : 2002). „*V nejširším významu pojem občanská společnost označuje soubor komunit či sdružení, která existují nezávisle na státu*“ (Dohnalová, 15 : 2004). Mezi české teoretiky maximalistického pojetí občanského sektoru patří Petr Pithart (1941), Karel B. Müller (1931) a František Šámalík (1923-2008). **Minimalisté** pod pojmem občanská společnost vnímají tradice, normy a hodnoty, které jsou vyjádřeny např. v úctě k právu, zájmu o obecné blaho, identifikaci občanů s institucemi, celkově pak v bohatém občanském životě. Zástupcem tohoto směru je Edward Shils (1910-1995) (Müller, 68-69 : 2002).

V České republice se po revoluci objevil spor hlavních politických představitelů o potřebnosti občanské společnosti. Václav Havel byl zastáncem vysoké potřebnosti občanské společnosti, kterou vnímal jako mnohavrstevnou a široce podporovanou. Naproti tomu pro Václava Klause je pojem samotný zcela prázdný a indiferentní. Občanskou společnost bere Klaus pouze jako výčet všech občanů státu. Jakákoli spontánní aktivita občanů může být hrozbou společnosti, jelikož se tím poskytuje prostor pro prosazování soukromých nebo skupinových zájmů. Klaus vyjádřil, že pro fungování společnosti stačí zabezpečení svobody, politického pluralismu a trh. Pro občanskou společnost zde již není místo. (Müller, 15 : 2002) Hlavním důvodem rozdílnosti těchto dvou názorů je jistě také politická orientace obou politiků. Václav Klaus jako stoupenec pravice má jiné názory než měl Václav Havel, který také vyjádřil podporu Straně zelených. Obecně lze říci, že teorie občanské společnosti se kloní spíše na levou stranu politického spektra.

3. Metodologie

Hlavními výzkumnými otázkami diplomové práce jsou otázky: „Jaké jsou příčiny nízké občanské a politické participace dětí a mládeže v ČR?“ a „Jaká jsou řešení nízké občanské a politické participace dětí a mládeže v ČR?“

Při zpracovávání zkoumaného tématu byly využity následující metody práce:

- **studium dokumentů** – pomocí odborné literatury bylo možno nalézt základní informace o použitých teoriích, uvést definice pojmů a podat doložené názory odborníků. Dále byly zkoumány také vybrané veřejně-politické dokumenty - legislativní, strategické, advokační a výzkumné např. školský zákon, koncepce MŠMT, odborné výzkumy aj. (Veselý, Nekola, 2007). Veřejně-politické dokumenty institucí a organizací byly zkoumány po stránce obsahové. Hlavním cílem bylo zjistit do jaké míry instituce podporují a jak zaobývají se tématem participace dětí a mládeže.
- **analýza sekundárních dat** - jedná se o „(...) práci s prameny a daty, která jsou již k dispozici“ (Veselý, Nekola, 158 : 2007). Sekundární analýza dat je metoda, která nevyžaduje finanční krytí, a potřebná data jsou na rozdíl od primárního šetření velmi rychle k dispozici. Mezi sekundární data lze zařadit informace vycházející ze zveřejněných statistik, tabulek a informací (Fiala, Schubert, 46 : 2000). V diplomové práci byly analyzovány závěry celkem čtyř výzkumů:

1. výzkum „**ICCS**“ – mezinárodní výzkum občanské výchovy z roku 2010, realizovala organizace IEA, náhodný výběr škol, metoda: dotazníkové šetření, dotazování byli žáci ve věku 14 let a jejich učitelé, celkem se účastnilo 38 zemí,

2. výzkum „**CIVED**“ – mezinárodní výzkum občanské výchovy v roce 1999, realizovala organizace IEA; metoda: dotazníkové šetření, dotazování byli žáci ve věku 14 a 17 let a jejich učitelé, celkem se účastnilo 28 zemí,

3. výzkum „**EUYOUPART**“ – mezinárodní výzkum politické participace mladých lidí v Evropě v roce 2005 organizoval Institute for Social Research and Analysis, Česká republika se tohoto výzkumu neúčastnila – výzkum je zařazen především pro porovnání zjištěných výsledků s jinými zeměmi a dokreslení daného tématu, metoda: dotazníkové šetření, dotazovány byly osoby starší 18 let, celkem se účastnilo 8 zemí,

4. výzkum „**Informovanost a participace mládeže**“ – český výzkum v roce 2009 organizoval Národní institut dětí a mládeže, reprezentativní výběr respondentů, metoda: interview, dotazovány byly osoby od 15 do 26 let v rámci celé ČR.

- **analýza aktérů (stakeholders analysis)** – byla použita pro identifikaci aktérů (tedy jednotlivců, skupin a organizací) a vyhodnocení jejich zdrojů, zájmů a vlivu na politiku mládeže v ČR (Veselý, Nekola, 226 : 2007). Pomocí výsledků polostrukturovaných výzkumných rozhovorů, studia dokumentů a participativního pozorování byl vyhodnocen vliv daného aktéra na politiku o mládeži v ČR. Výsledky analýzy aktérů jsou zapsány v tabulce – viz. kapitola 5.4.
- **polostrukturované výzkumné rozhovory** – s vybranými osobami, zastupující některé aktéry zkoumaného tématu, byl proveden výzkumný rozhovor podle předem navrhnutých otázek. Na základě získaných odpovědí byly respondentům pokládány další doplňující otázky, které nebyly předem připraveny. Cílem výzkumných rozhovorů bylo zjistit příčiny a možná řešení problému nízké občanské a politické participace dětí a mládeže v ČR přímo od zúčastněných aktérů. Výběr osob pro rozhovory byl učiněn zpravidla tak, že v rámci dané organizace či instituce byl kontaktován vybraný příslušný pracovník podle své pozice či okruhu pracovního zájmu. Následně byla vybraná osoba kontaktována přes email a pak se domluvil přesný termín schůzky. Většina dotazovaných osob obdržela osnovu rozhovoru předem, a to z toho důvodu, aby se mohli lépe připravit na otázky. Všechny zúčastněné osoby ústně souhlasily s nahráváním nebo pořizováním osobních poznámek pro studijní účely. Rozhovory byly z menší části nahrávány a z větší části byly pořizovány osobní poznámky. Autorka diplomové práce se rozhodla nepřikládat přepis rozhovorů jako přílohu diplomové práce, avšak tyto materiály jsou k dispozici na vyžádání. Délka rozhovorů byla zpravidla minimálně jednu hodinu, často trvaly rozhovory spíše déle, jelikož se vždy objevilo mnoho doplňujících otázek. Rozhovory se uskutečnily ve většině případů v místě pracoviště dotazovaného. Informace z provedených rozhovorů byly analyzovány a roztrženy podle témat, k nimž by se mohly v rámci diplomové práce vztahovat. Vybrané části rozhovorů jsou použity ve formě citací v textu diplomové práce (především v kapitolách 4 až 7) jako výroky verifikující závěry práce či jednotlivých použitých výzkumů.

- **participativní (zúčastněné) pozorování** – jedná se o pozorování „(...) *systematizace průběhu každodenních dějů (...)*“, které využívají osoby s přístupem ke konkrétním oblastem dané politiky (Fiala, Schubert, 41 : 2000). Autorka diplomové práce se zkoumaným tématem již delší dobu zabývá a aktivně sleduje dění v oblasti politiky mládeže a tématu participace, a proto také mohla přímo využít některé získané informace v této práci.

3.1 Problémy použitých výzkumů

Výzkumy (ICCS, CIVED, EUYOUPART a Informovanost a participace mládeže – viz. výše), jejichž data, výsledky a závěry využívá tato diplomová práce, přímo nezkoumaly téma občanské a politické participace dětí a mládeže. Záměry jednotlivých výzkumů byly poněkud odlišné (např. ve výzkumech ICCS a CIVED bylo primárním cílem zjistit jaký je stav občanské výchovy na školách a jaké postoje a znalosti z občanské výchovy žáci mají, ve výzkumu EUYOUPART byla zkoumána pouze politická participace mládeže – nikoli občanská participace a výzkum Informovanost a participace mládeže se zaměřoval na participaci obecně a způsoby informovanosti dětí a mládeže), ale i přes to se dají vybrané části výzkumů velmi dobře použít pro účely této diplomové práce.

Důležité je také upozornit na to, že občanská společnost je směs organizovaných a neorganizovaných aktivit občanů. Výzkumy, které jsou v diplomové práci použity, se orientují převážně na organizované aktivity občanské společnosti. Neorganizované aktivity jsou již ze své podstaty velmi těžko zachytitelné a popsitelné. Jelikož jde často o velmi spontánní aktivity, které mají jednorázové a krátké trvání a jejich účastníci nejsou zpravidla členy nějakého občanského sdružení, je velmi těžké takovéto aktivity popsat a nějakým způsobem kategorizovat. Neorganizovaná složka občanské společnosti má jistě velký podíl na formování a rozkvětu občanské společnosti, avšak není příliš vědecky prozkoumána.

4. Nižší občanská a politická participace dětí a mládeže jako společenský problém

Problém nižší občanské a politické participace dětí a mládeže v ČR lze považovat za sociální problém, protože se v objektivistickém proudu sociologie sociálních problémů sociální problém definuje jako: objektivní podmínky, které významné množství lidí pociťuje jako nežádoucí či dokonce škodlivé, ale napravitelné prostřednictvím celospolečenské akce (Horton, 1997). Nízká občanská a politická participace mladé generace v ČR je objektivně prokázána několika výzkumy (CIVED, ICCS, aj.) a je společností považována za nežádoucí. Z těchto důvodů ji lze považovat za sociální problém. Dále bude konkrétně rozebrána definice sociálního problému. Počet obyvatel při posledním sčítání lidu byl 10 562 214 (ČSÚ, 2011). Děti a mládež ve věku od 6 do 26 let představují 24% populace, což je celkem 2 508 987 osob (ČRDM, 2008). To je značná část obyvatel, které se zkoumaný sociální problém potencionálně dotýká. Jediným nedostatečně splněným bodem definice sociálního problému je to, že jej zatím významné množství lidí nepovažuje za problém. Pouze menšinová část společnosti by souhlasila s tím, že se může skutečně jednat o problém. Nízká občanská a politická participace dětí a mládeže v ČR je problémem, který lze za použití vhodných prostředků řešit. Řešení však nebude snadné, ani rychlé. Mělo by se jednat o celospolečenskou změnu přístupu, jež bude mít požadované výsledky až v dlouhodobém horizontu. Ve většině bodů definice sociálního problému zkoumaný problém ve své celistvosti splňuje daná kritéria, a proto jej lze za sociální problém považovat.

Problém nízké participace dětí a mládeže se v dnešní době stává zrajícím sociálním problémem. „*Zrající sociální problémy definuje Bestužev-Lada (1984) jako oblasti přílišného nepoměru mezi žádoucím (potřebným) a skutečně jsoícím (...)* Zrající sociální problém vzniká, pokud takový nepoměr překročí sociálně přijatelné hranice (...), je-li rozpoznán širokými skupinami lidí jako závažná překážka (...) *Velmi při tom záleží i na intervenci vzniklé situace jednotlivými sociálními aktéry, (...) na jejich hodnotách, politických ideologiích a programech*“ (Potůček, 2005). Neřešení tohoto sociálního problému může dospět do kritického stavu, kdy již není možné řešit problém běžnými prostředky. Z tohoto důvodu je nutné řešit problém včas, aby se předešlo zmíněným velkým negativním následkům v budoucnosti.

4.1 Nižší občanská a politická participace dětí a mládeže ve světle odborných výzkumů

V této kapitole je pomocí mezinárodních odborných výzkumů prokázáno, že občanská a politická participace dětí a mládeže v České republice je v porovnání s ostatními zeměmi skutečně na nižší úrovni.

Jak ukázal nejnovější **mezinárodní výzkum ICCS**, občanská participace dětí a mládeže v České republice je ve srovnání s ostatními zeměmi často ve vybraných kategoriích podprůměrná. Česká republika dosáhla celkově 46 bodů, což je o 4 body méně než je průměr výzkumu. Rakousko, Řecko a Lucembursko mají vysoký počet bodů a naopak Finsko, Švédsko, Dánsko, tedy severské země, mají nejméně bodů.

Tabulka č. 1: Národní průměry občanské participace studentů v širší komunitě

Občanská participace studentů v širší komunitě		
země	průměrné skóre	pozn.
Rakousko	50	△
Belgie	49	
Bulharsko	52	▲
Kypr	52	△
Česká republika	46	▽
Dánsko	45	▼
Velká Británie	49	△
Estonsko	48	
Finsko	43	▼
Řecko	50	△
Irsko	50	△
Itálie	47	▽
Lotyšsko	50	△
Lichtnštejnsko	50	△
Litva	49	△
Lucembursko	50	△
Malta	49	
Polsko	51	△
Slovensko	47	▽
Slovinsko	50	△
Španělsko	47	▽
Švédsko	44	▼
Švýcarsko	49	
ICCS průměr	50	
ICCS evropský průměr	49	

Vysvětlivky:	
△	lehce nad evropským průměrem ICCS
▽	lehce pod evropským průměrem ICCS
▲	více než 3 body nad průměrem ICCS
▼	více než 3 body pod průměrem ICCS

Zdroj: ICCS 2009 European report. Upraveno.

Výzkum ICCS zkoumal mimo jiné také **občanské znalosti a dovednosti** 14letých v ČR z oblasti občanské nauky v čtyřech okruzích, jimiž jsou: občanská společnost a systémy, občanské principy, občanská angažovanost a občanská identita. Další sledovanou oblastí byly samotné faktické znalosti žáků.

V první sledované oblasti „Občanská společnost a stát“ se otázky týkaly např. podpory demokracie, politického systému, role ombudsmana, politických stran, občanských svobod aj. České dívky měly lepší výsledky než čeští chlapci a čeští studenti gymnázií měli lepší výsledky než čeští studenti základních škol. V druhé oblasti „Občanské principy“ byly otázky směřovány např. na lidská práva, demokratické principy, volební principy a cenzuru. Podprůměrného výkonu dosáhli žáci např. v Ústeckém kraji - 91 bodů, přičemž národní průměr činil 100 bodů. Žáci v hlavním městě Praha a na Vysočině naopak dosáhli nejlepších výsledků z celé republiky. Třetí oblast „Občanská angažovanost“ poukázala na výrazné rozdíly výsledků mezi různými typy škol. Studenti gymnázií dosáhli 130 bodů a studenti odpovídajícího ročníku na základních školách dosáhli pouze 96 bodů. Poslední čtvrtá oblast „Občanské identity“ obsahovala otázky o občanských hodnotách, toleranci, principech sociálního státu a ekonomických principech. Chlapci v této oblasti opět dosáhli horších výsledků než dívky.

Průměrné občanské znalosti žáků v ČR byly stanoveny na 510 bodů. Česká republika v porovnání s ostatními zeměmi, které se výzkumu účastnily, v této oblasti dosáhla nadprůměrných hodnot. Ovšem v porovnání s předešlým výzkumem CIVED, který se uskutečnil před 10 lety, byl zjištěn **výrazný pokles obsahových znalostí českých žáků**, a to o 10 bodů – více viz. tabulka 2, což je velmi překvapivé.

Tabulka č. 2: Srovnání znalostí občanského obsahu mezi roky 1999 a 2009

	1999	2009
Průměr ČR	103	93
Chlapci	104	94
Dívky	102	93
Typ školy		
Gymnázia	125	115
Základní školy	101	91

Zdroj: Národní zpráva z mezinárodní studie občanské výchovy, 2010

Další významnou částí mezinárodního výzkumu ICCS je část **občanské postoje 14letých**. Mezi oblasti zájmu této části patřily: školní a volnočasové aktivity žáků spjaté s občanstvím, školní klima, názory na občanství a roli občana v soudobých společnostech, občanské chování a předpokládané občanské aktivity v dospělosti, postoje k rovnosti mužů a žen, postoje k menšinám a přistěhovalcům, důvěra v instituce a pocit národní identity, účast žáků na dění ve společnosti a postoje k náboženství. Předmětem zájmu této práce jsou pouze některé vybrané okruhy např. okruh náboženství a menšin se tematicky přímo neshoduje se zkoumanou problematikou, a proto se jimi práce zabývat nebude.

V oblasti „Školní a volnočasové aktivity žáků spjaté s občanstvím“ bylo zjištěno, že **70% žáků se nikdy nezapojilo do žádného typu organizace**. Respondenti mohli vybrat z následujícího výčtu typů organizací: mládežnická, ekologická, lidsko-právní, charitativní, kulturní, náboženská, skupina dobrovolníků nebo skupina lidí snažících se něčeho domoci. Takto vysoké procento neúčasti je velmi překvapivé a v rámci Evropy je toto číslo mimořádně vysoké. Na druhou stranu se někdy ve škole **zapojilo do hlasování** o předsedovi třídy či o zástupci do **školního parlamentu celkem 74% českých žáků**. Tento výsledek je na rozdíl od toho předešlého velmi pozitivní. V tabulce č. 3 jsou uvedeny celkové průměry jednotlivých škál pro školní a volnočasové aktivity žáků spjaté s občanstvím. Všechny průměry jsou na hodnotách lehce pod průměrem ICCS (50 bodů), což znamená **podprůměrnou angažovanost českých žáků ve školní a mimoškolní činnosti**.

Tabulka č. 3: Školní a volnočasové aktivity

	Celkový průměr	Chlapci	Dívky	Gymnázia	ZŠ
Diskuse o politických a sociálních tématech	48 (0,2)	47 (0,2)	48 (0,2)	50 (0,5)	47 (0,2)
Účast v občanských organizacích, klubech, skupinách	46 (0,2)	45 (0,2)	47 (0,3)	47 (0,9)	46 (0,2)
Zapojení do rozhodovacích činností v rámci školy	48 (0,3)	46 (0,3)	50 (0,3)	52 (0,9)	47 (0,3)

Zdroj: Národní zpráva z mezinárodní studie občanské výchovy, 2010

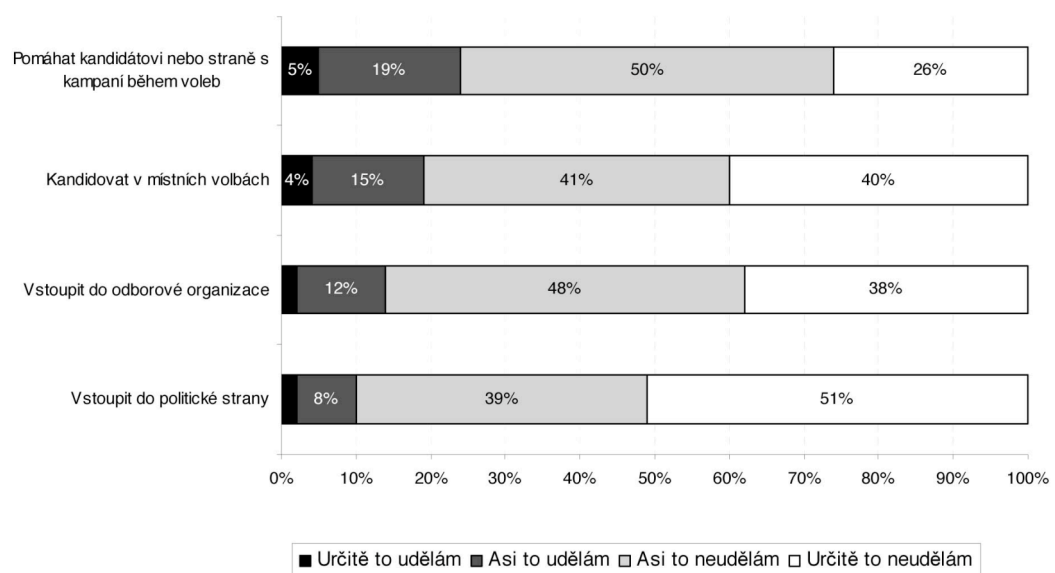
Otázka **školního prostředí** u nás byla také celkově ohodnocena jako **podprůměrná**. Průměr sledovaných kategorií se pohyboval mezi 46 a 49 body, přičemž průměr celého výzkumu ICCS činil opět 50 bodů.

Oblast „Vztah občanů a společnosti“ ukázala převládající hodnotový souhlas mezi českými studenty. Nejvýraznější souhlas panoval u hodnot: právo vyjádřit svůj názor, právo volit a respekt k právům všech lidí a další. Vysokou míru souhlasu ukázali studenti také ve vnímání občanské společnosti. Celkem 98% žáků souhlasilo v otázce s tím, že občané by měli právo si svobodně zvolit své zástupce. Obdobně vysoká míra souhlasu panovala u tvrzení, že protesty by neměly být násilné, lidé by měli mít možnost protestovat proti zákonu, pokud je nespravedlivý aj. **Celkové výsledky oblasti Vztah občanů a státu** jsou v mezinárodním porovnání **lehce podprůměrné**. Další oblastí, kterou výzkum ICCS zkoumal je „Vztah žáků ke společnosti“, kde větší část žáků uvedla, že neprojevuje zájem o dění kolem sebe a nemá zájem ani o politiku. Tento fakt je jedním z důležitých bodů celé práce.

V oblasti „Preference politických stran u 14letých“ došlo ke zjištění, že **66% českých studentů nepodporuje žádnou politickou stranu**. Číslo je odrazem nezájmu mladých lidí o politiku a veřejné dění.

Oblast „Účast žáků na dění ve společnosti“ se spíše zaměřovala na budoucí aktivity žáků. Vůli zúčastnit se v budoucnu nelegálního protestu formou zablokování dopravy, obsazení budovy či nasprejování protestního sloganu na zeď, vyjádřilo 20-30% žáků. Naopak legální formy protestu, tj. petice, pochod, by se spíše zúčastnilo 25-63% žáků podle typu aktivity. V další otázce **pouze 24% žáků uvedlo, že by se v budoucnu zúčastnilo voleb do místního zastupitelstva**. O budoucí participaci v politice uvažuje velmi malé procento dotázaných - tabulka č. 4.

Tabulka č. 4: Předpokládaná formální občanská a politická angažovanost v dospělosti

Zdroj: Národní zpráva z mezinárodní studie občanské výchovy, 2010

Také ve **výzkumu CIVED** před 11 lety bylo zjištěno, že čeští žáci se **občansky angažují v míře**, která je v mezinárodním srovnání **podprůměrná**. Ve sledovaných oblastech v rámci oblasti angažovanost, měli čeští studenti podprůměrné výsledky. V **oblasti znalostí a dovedností žáků** byl naopak zaznamenán **vyšší než průměrný výsledek** – viz. tabulka č. 5. Šipky v tabulce znázorňují významnou vyšší nebo nižší odchylku od mezinárodního průměru výzkumu CIVED.

Tabulka č. 5: Znalosti z občanské výchovy, angažovanost a postoje žáků v různých zemích

Země	Znalosti a dovednosti			Angažovanost				Občanské postoje a jiné přístupy						
	Znalosti (dílečí škála)	Dovednosti (dílečí škála)	Celková úroveň znalostí a dovedností	Význam obecných občanských aktivit	Význam aktivit společenských hnutí	Očekávaná účast na politických aktivitách	Důvěra ve smysl účasti na životě školy	Ekonomická odpovědnost státu	Společenská odpovědnost státu	Pozitivní postoje vůči přistěhovalcům	Pozitivní postoje k zemi	Důvěra ve státní instituce	Podpora politických práv žen	Otevřenost třídního klimatu pro diskusi
Anglie	▼	▲		▼	▼	▼			▲	▼	▼		▲	
Austrálie		▲		▼	▼	▼		▼				▲	▲	
Belgie (fr.)	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼		▼		▼			▼
Bulharsko		▼		▲				▲		▼		▼	▼	▼
Česká republika	▲		▲	▼	▼	▼	▼				▲	▼		▼
Dánsko				▼	▼	▼	▲	▼	▼	▼	▼	▲	▲	
Estonsko	▼	▼	▼	▼	▼	▼		▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼
Finsko	▲	▲	▲	▼	▼	▼	▼	▲	▲		▲		▲	
Hongkong (SAR)	▲	▲	▲		▼	▲	▼	▼	▼	▲			▼	▼
Chile	▼	▼	▼	▲	▲	▲	▲		▲	▲	▲		▼	▲
Itálie	▲	▲	▲	▲	▲	▼	▼	▲	▲	▲	▼			▲
Kolumbie	▼	▼	▼	▲	▲	▲			▼	▲	▲			▲
Kypr	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲		▲	▲	▲	▲	▲
Litva	▼	▼	▼	▲	▲	▼	▲	▲	▼	▼		▼	▼	▼
Lotyšsko	▼	▼	▼		▼	▼	▼		▼	▼	▼	▼	▼	▼
Maďarsko	▲					▼	▼	▲	▼	▼	▼		▼	▼
Německo				▼		▼	▼	▼	▼	▼	▼		▲	▲
Norsko	▲	▲	▲	▼	▲	▼	▲	▼		▲		▲	▲	▲
Polsko	▲	▲	▲	▲	▲	▼	▲	▼	▲	▲	▲		▲	▲
Portugalsko	▼	▼	▼	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▼			▼
Rumunsko	▼	▼	▼	▲	▲	▲	▲	▲					▼	▼
Rusko		▼		▼			▼	▲				▼	▼	
Řecko	▲	▲	▲		▲		▲	▼	▲	▲	▲			▲
Slovensko	▲	▲	▲	▲	▲	▼		▲	▲	▼	▲	▲	▼	
Slovinsko	▲			▼	▼		▼			▼	▼			▼
Švédsko	▼	▲		▼	▼	▼	▲	▲		▲	▼		▲	▲
Švýcarsko	▼			▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▲	▲	▲
USA		▲	▲	▲	▲	▲		▼		▲		▲	▲	▲

Zdroj: Znalosti, dovednosti a postoje čtrnáctiletých žáků v oblasti výchovy k občanství, 2001.

Výzkum CIVED také potvrdil, že čeští žáci se účastní v nejrůznějších organizacích pouze ve velmi podprůměrné míře. Pouze v rámci dobrovolné činnosti ve prospěch okolí měli čeští žáci nadprůměrný výsledek, ve všech ostatních sledovaných ukazatelích byly výsledky žáků **výrazně podprůměrné** viz. níže tabulka č. 6 a 7. V tabulce č. 6 lze vysledovat, že například Anglie, Norsko, Dánsko a USA mají výrazně nadprůměrné výsledky než Česká republika.

Tabulka č. 6: Účast žáků na činnosti různých organizací

Země	Procenta žáků, kteří uvedli, že se někdy účastnili činnosti...					
	žakovské rady/školního či třídního parlamentu	mládežnické organizace přidružené k některé politické straně	organizace na ochranu životního prostředí	organizace pro lidská práva	skupiny provozující dobrovolnou činnost ve prospěch okolí	charitativní organizace shromažďující peníze pro sociální účely
Anglie	19 (0,9)	6 (0,5)	13 (0,8)	5 (0,6)	25 (1,0)	55 (1,4)
Austrálie	34 (1,4)	4 (0,4)	19 (1,0)	4 (0,6)	33 (1,3)	47 (1,4)
Belgie (fr.)	22 (1,5)	6 (0,7)	15 (1,3)	8 (1,0)	17 (1,0)	26 (1,5)
Bulharsko	14 (1,0)	4 (0,6)	9 (0,9)	9 (0,8)	8 (0,8)	12 (1,0)
Česká republika	13 (0,9)	1 (0,2)	13 (1,3)	2 (0,3)	22 (1,0)	18 (1,4)
Dánsko	44 (1,3)	4 (0,4)	6 (0,6)	5 (0,5)	32 (1,0)	63 (1,2)
Estonsko	21 (1,2)	3 (0,4)	8 (0,7)	4 (0,4)	8 (0,6)	10 (0,9)
Finsko	22 (1,2)	2 (0,3)	6 (0,7)	2 (0,4)	6 (0,6)	24 (1,0)
Hongkong (SAR)	45 (1,1)	5 (0,5)	12 (0,7)	6 (0,4)	34 (1,1)	37 (1,2)
Chile	19 (1,0)	4 (0,4)	21 (1,1)	5 (0,5)	33 (1,4)	24 (1,0)
Itálie	16 (0,7)	3 (0,3)	7 (0,6)	3 (0,3)	8 (0,6)	6 (0,5)
Kolumbie	24 (1,4)	4 (0,5)	40 (1,6)	13 (1,3)	34 (1,1)	26 (1,4)
Kypr	57 (1,1)	25 (1,0)	20 (0,9)	22 (1,2)	22 (0,9)	48 (1,3)
Litva	23 (1,0)	1 (0,3)	16 (1,4)	4 (0,4)	7 (0,5)	14 (1,0)
Lotyšsko	18 (1,0)	2 (0,6)	7 (1,0)	5 (0,9)	12 (1,0)	9 (0,9)
Maďarsko	32 (1,5)	4 (0,4)	28 (1,4)	3 (0,4)	23 (1,0)	18 (1,1)
Německo	13 (0,8)	5 (0,5)	10 (0,9)	2 (0,3)	16 (0,9)	23 (1,2)
Norsko	47 (1,2)	6 (0,5)	16 (0,9)	6 (0,5)	18 (0,9)	84 (0,8)
Polsko	19 (0,9)	1 (0,3)	14 (1,6)	3 (0,5)	5 (0,6)	9 (0,8)
Portugalsko	25 (1,1)	2 (0,3)	25 (1,1)	10 (1,0)	9 (0,7)	20 (1,0)
Rumunsko	37 (2,2)	2 (0,3)	13 (0,9)	8 (0,8)	10 (1,0)	13 (0,9)
Rusko	43 (1,9)	2 (0,4)	12 (1,6)	4 (0,8)	11 (1,5)	7 (1,1)
Řecko	59 (1,0)	9 (0,6)	32 (1,2)	16 (0,7)	29 (1,0)	53 (1,1)
Slovensko	3 (0,4)	1 (0,2)	5 (0,7)	1 (0,2)	6 (0,7)	5 (0,9)
Slovinsko	18 (0,9)	1 (0,2)	15 (0,8)	4 (0,5)	11 (0,8)	33 (1,5)
Švédsko	49 (1,8)	7 (0,6)	15 (1,2)	5 (0,7)	8 (1,0)	25 (1,7)
Švýcarsko	8 (0,7)	4 (0,5)	10 (0,8)	3 (0,3)	12 (0,7)	27 (1,2)
USA	33 (1,5)	10 (0,9)	24 (1,2)	6 (0,6)	50 (1,4)	40 (1,5)
Mezinárodní průměr	28 (0,2)	5 (0,1)	15 (0,2)	6 (0,1)	18 (0,2)	27 (0,2)

() V závorkách jsou uvedeny směrodatné chyby. Procenta na základě platných odpovědí.

Zdroj: Znalosti, dovednosti a postoje čtrnáctiletých žáků v oblasti výchovy k občanství, 2001.

Tabulka č. 7: Účast na činnosti mládežnických organizací

	ČR	Mezinárodní průměr
Charitativní činnost – shromažďování peněz pro sociální účely	17, 7 %	28, 0 %
Studentská rada/ školní nebo třídní parlament	13, 1 %	27, 6 %
Organizace na ochranu životního prostředí	13, 0 %	15, 7 %
Organizace podporovaná některou církví	8, 3 %	19, 6 %
Zájmový kroužek zabývající se kulturou některé národnosti	6, 7 %	5, 8 %
Organizace pro lidská práva	1, 9 %	5, 9 %
Klub OSN nebo UNESCO	1, 3 %	2, 3 %
Mládežnická organizace přidružená k některé politické straně	0, 6 %	4, 5 %

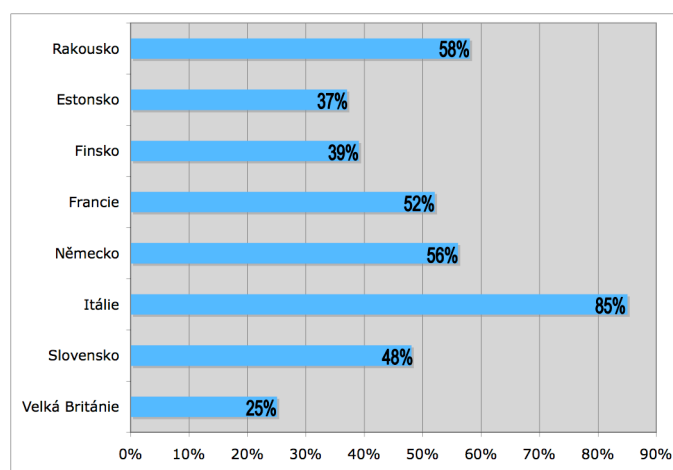
Zdroj: Výchova k občanství a demokracii, 2001.

Výzkum CIVED zjišťoval také **očekávanou volební účast studentů** v budoucnosti. Průměr celého výzkumu činil 80 bodů, zatímco **český průměr byl pouze 67 bodů**, což byla mezi všemi zúčastněnými státy vůbec **nejnižší hodnota**.

Mezinárodní výzkum EUYOUNGPART zkoumal politickou participaci mladých lidí v Evropě v roce 2005. Česká republika se tohoto výzkumu přímo neúčastnila. Data z tohoto výzkumu slouží jako dokreslení zkoumané problematiky v rámci Evropy a jsou porovnávána s dostupnými údaji z ČR. V tomto výzkumu nebyla zkoumána jenom politická participace mladých lidí jako samotná, ale mnohé části výzkumu se zabývají také participací občanskou. Jak je uvedeno v kapitole 1.1 Základní pojmy, často se tyto pojmy zaměňují nebo slučují. Tento výzkum je příkladem slučování obou typů participace dohromady.

Přímou politickou participaci ve formě účasti ve volbách lze mezinárodně velmi dobře ilustrovat na příkladu voleb do Evropského parlamentu, které se konají ve stejný okamžik po celém území Evropské unie. Nutno podotknout, že tato data vypovídají o celkové volební účasti všech zúčastněných občanů ve zmíněných státech, nejedná se tedy pouze o účast mládeže ve volbách. Celková **volební účast ve volbách do Evropského parlamentu** byla v roce 2009 v České republice **28,2%** (<http://volby.cz>). Průměrná evropská volební účast byla na hodnotě 43%, z tohoto faktu tedy lze odvodit, že volební účast v ČR byla celkově **velmi podprůměrná**.

Tabulka č. 8: Volební účast ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009

Zdroj: Political participation of Young People in Europe, 2005. Upraveno.

Přímá účast mladých lidí v politických stranách vybraných zemí se podle výzkumu EUYOUNGPART pohybovala na nízké úrovni 1-4%. Dále byla zkoumána participace na aktivitě pro politickou stranu a dobrovolná práce. Vykonávání dobrovolné aktivity má velmi malé hodnoty oproti ostatním zkoumaným položkám – více viz. tabulka č. 9.

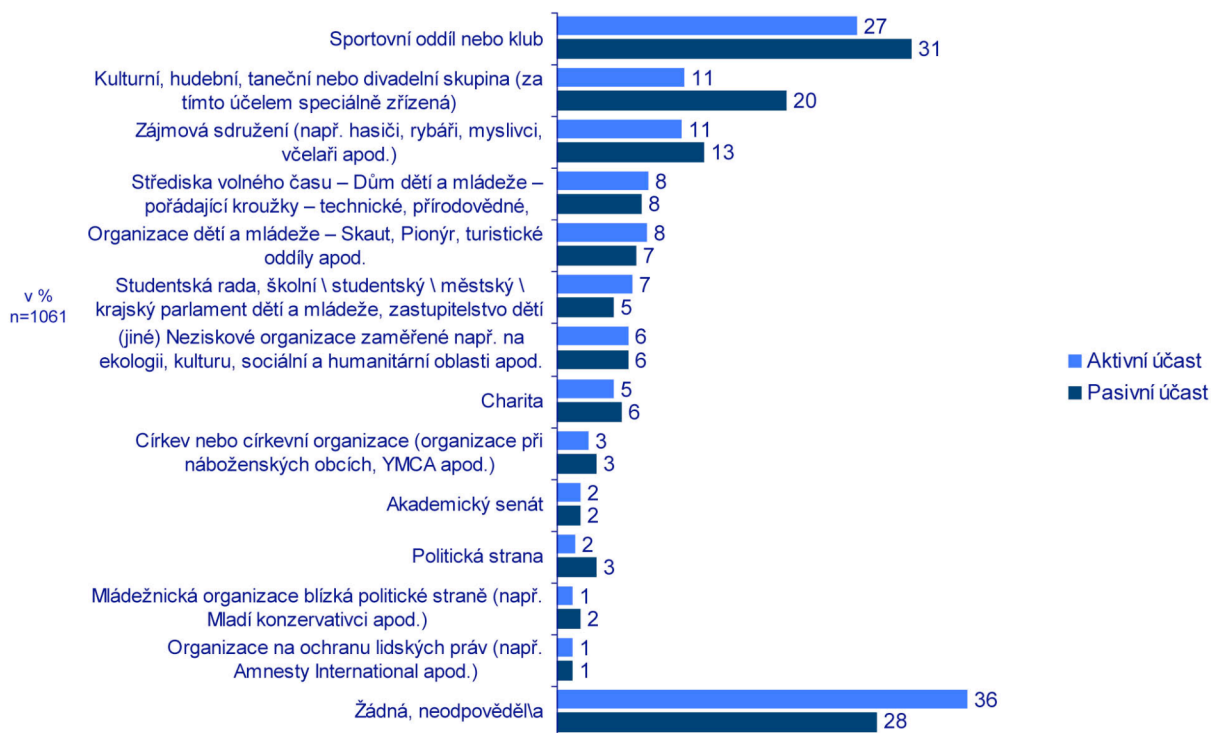
Tabulka č. 9: Členství a aktivita v politických stranách

Země	členství	účest v aktivitě	dobrovolná práce
Rakousko	4%	4%	2%
Estonsko	2%	2%	2%
Finsko	2%	3%	1%
Francie	1%	1%	1%
Německo	2%	3%	2%
Itálie	4%	3%	2%
Slovensko	1%	3%	1%
Velká Británie	1%	0%	0%

Zdroj: Political participation of Young People in Europe, 2005. Upraveno.

V České republice je podle výzkumu „**Informovanost a participace mládeže**“ **aktivním členem politických stran pouze 1% mladých lidí** a **2%** mladých lidí jsou pouze **pasivními členy** viz. tabulka č. 10. V tabulce je také možné vidět, že celkem **64% populace mladých lidí v České republice** není aktivním ani pasivním **členem žádné organizace**. Více než polovina dětí a mládeže se nijak formálně neangažuje v organizacích občanského sektoru, což je velmi zajímavé. Nejvíce dětí je členem sportovních oddílů, kulturních a tanečních skupin a zájmových sdružení. Nejméně se mladí angažují v církevních organizacích a politických stranách.

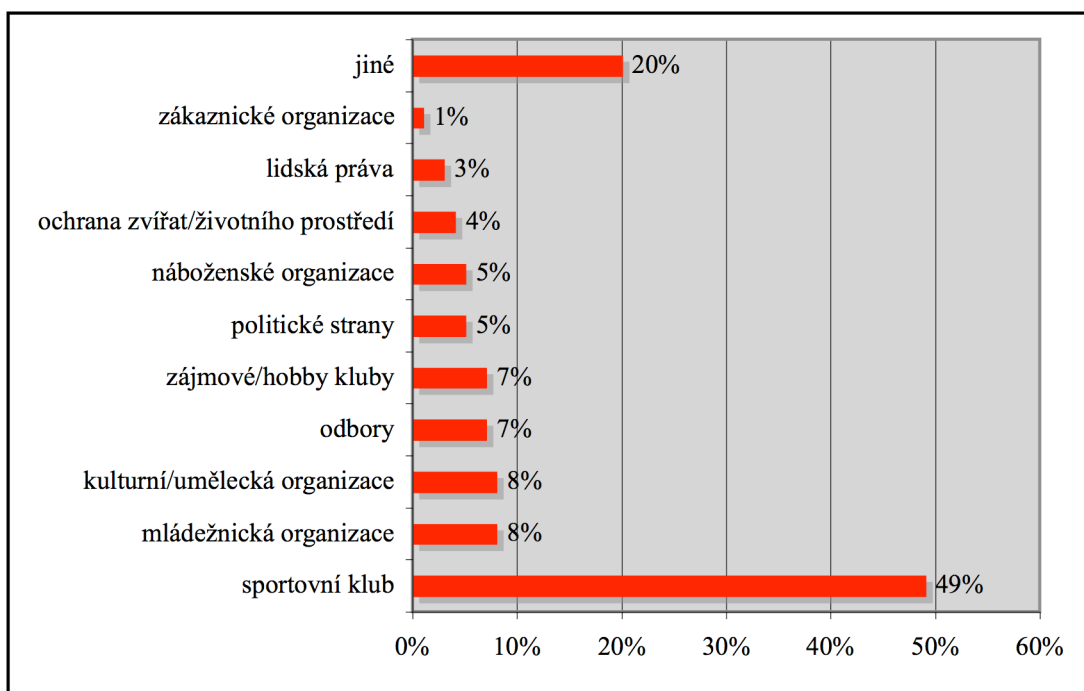
Tabulka č. 10: Aktivní a pasivní účast na aktivitě v následujících typech organizací za poslední rok v

Zdroj: Informovanost a participace mládeže, 2009.

Jak je vidět v tabulce č. 11, v evropském měřítku je účast mladých lidí v organizacích podobná jako u nás. Největší podíl (49%) mladých Evropanů uvedlo, že je členem sportovního klubu, stejně tak v ČR se také nejvíce dětí účastní ve sportovních organizacích. Na druhém místě jsou kulturní a umělecké organizace (8%) a mládežnické organizace (8%), stejně tak v ČR jsou kulturně-umělecké organizace druhou nejčastěji volenou variantou členství ve sdružení. Mladí lidé EU se velmi často stávají členy politických stran (5%) a lidsko-právních organizací (3%), obdobně je tomu i v ČR.

Tabulka č. 11: Jaké organizace jsi členem?

Zdroj: Looking behind the figures : The main results of the Eurobarometer 2007 survey on youth, 2007.

Účast mladých lidí na **legálních demonstracích** za sledovaný poslední rok byla podle výzkumu EUYOUNG nejvyšší v Itálii, Německu a Rakousku viz. tabulka č. 12. Zároveň v Itálii a Německu je také nejvyšší počet těch, kteří se nikdy demonstrace nezúčastnili – celkem 32% italské a 23% německé mládeže. Slovensko, jako země, která je nám velmi podobná a máme společnou historii, má překvapivě velmi nízkou účast na legálních demonstracích.

Tabulka č. 12: Účast na legální demonstraci

Země	Účast na legální demonstraci za poslední rok				
	nikdy	1x	2x	3-5x	5x a více
Rakousko	14%	8%	3%	1%	2%
Estonsko	5%	4%	1%	0%	0%
Finsko	7%	5%	2%	1%	0%
Francie	20%	9%	5%	3%	2%
Německo	23%	15%	5%	2%	1%
Itálie	32%	14%	9%	6%	4%
Slovensko	4%	3%	1%	0%	0%
Velká Británie	4%	2%	1%	0%	0%

Zdroj: Political participation of Young People in Europe, 2005. Upraveno.

V tabulce č. 13 je uvedena účast **českých žáků v demonstracích** podle jejich zaměření za poslední dva roky. Nejvíce mladí demonstrovali proti státním maturitám, což je pochopitelně téma, které se jich nejvíce dotýká. Stejně procento protestovalo proti českému politikovi Jiřímu Paroubkovi (ČSSD) – známá tzv. „vajíčková kauza“.

Tabulka č. 13: Účast na demonstracích za poslední dva roky v ČR

Q10. Jakých demonstrací jste se za poslední 2 roky zúčastnila?	v %
	n = 34
boj proti státním maturitám	12
vejce pro Paroubka v každém městě	12
práva lidu	9
před volbami do EU	6
protifašistická, protinacistická	6
legalizace marihuany	6
za Stranu zelených	6
jiné	47

Zdroj: Informovanost a participace mládeže, 2009.

Jedním z ukazatelů politické participace je i míra **prvovoličů**, kteří přišli k volbám. V roce 1996 přišlo v České republice k parlamentním volbám 29,6% prvovoličů a v roce 1998 se parlamentních voleb zúčastnilo 32,3% prvovoličů – viz. tabulka č. 14. V roce 1997 byla volební účast prvovoličů ve Velké Británii 43,2%, v roce 2001 byla účast prvovoličů v Itálii 45,5% a ve Spojených státech amerických byla volební účast prvovoličů v roce 2000 na 47% (www.idea.int). Ze srovnání českých a zahraničních výsledků jasně vychází najevo, že **počet prvovoličů u nás je nižší** než ve zmíněných státech.

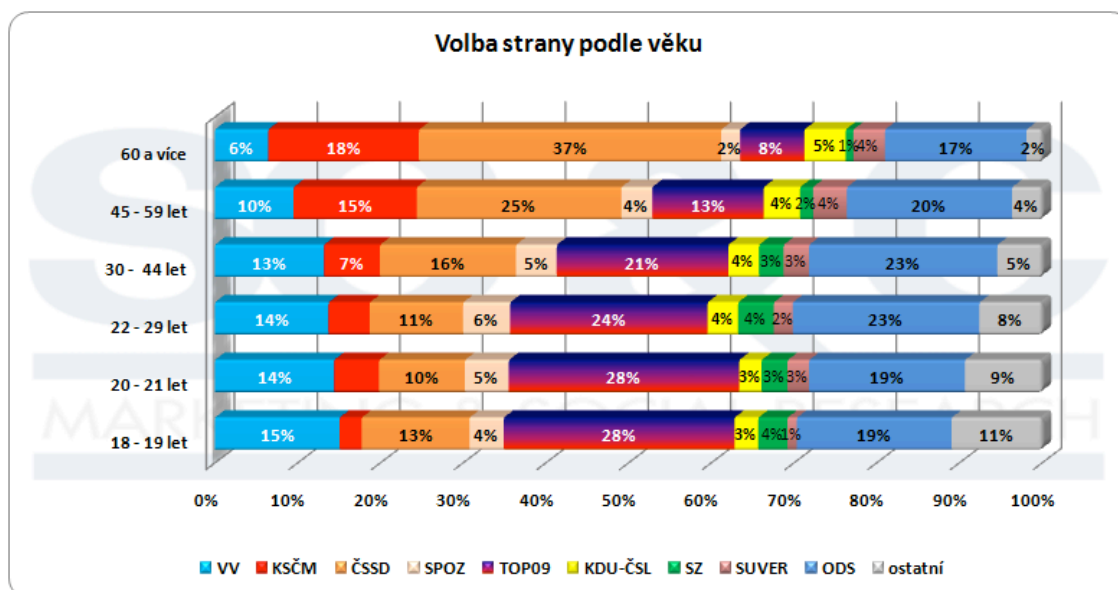
Tabulka č. 14: Volební účast v parlamentních volbách v ČR a ČSFR

Rok	volební účast	osoby s právem volit	prvovoliči
2006	64,47%	8 250 612	
2002	57,95%	8 113 689	
1998	74%	7 827 723	32,30%
1996	76,29%	7 859 160	29,60%
1992	84,68%	11 640 940	
1990	96,33%	11 589 140	46,60%

Zdroj: The International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Upraveno.

Pokud již mladí lidé v ČR k parlamentním volbám v roce 2010 přišli, nejvíce hlasů dali pravicovým politickým stranám. Nejvyšší podíl mezi mladými voliči získala strana TOP 09, následována ODS a Věci veřejnými viz. tabulka č. 15.

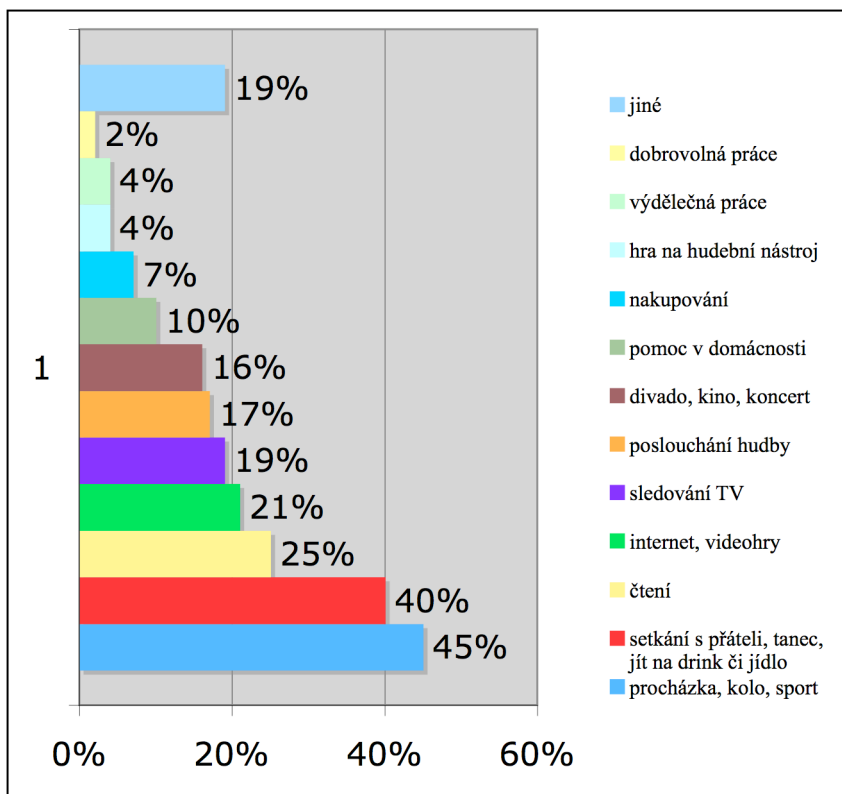
Tabulka č. 15: Volba strany podle věku v parlamentních volbách 2010

Zdroj: Exit pool, SC&C a SPSS ČR pro Českou televizi, 2010.

Míra občanské a politické participace obecně souvisí také s **aktivitami**, které děti a mládež vykonávají **ve svém volném čase**. Zpravidla si mládež již vybírá způsob trávení volného času sama, přičemž volný čas malých dětí organizují spíše jejich rodiče. V rámci EU se děti nejvíce věnují sportu (45%), setkávání s přáteli (40%), čtení knih (40%) a také používání internetu (21%) či sledování TV (19%) – více tabulka č. 16. Nejméně se mladí v EU věnují dobrovolné práci (2%), výdělečné práci (4%) a hře na hudební nástroj (4%) – viz. tabulka č. 16.

Tabulka č. 16: Aktivita dětí a mládeže během volného času v zemích EU

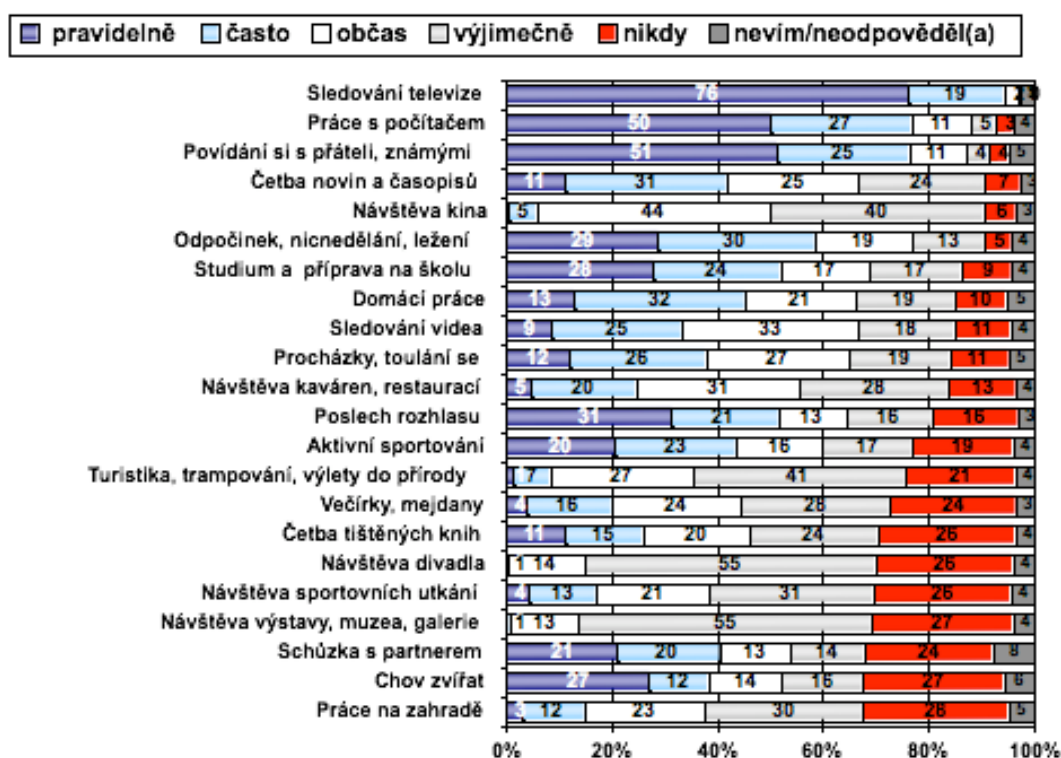

Zdroj: Looking behind the figures : The main results of the Eurobarometer 2007 survey on youth, 2007.

Děti a mládež v České republice nejvíce volného času věnují sledování TV a práci na počítači. Mnoho ze svého času mladí nic nedělají a jen tak relaxují a samozřejmě se připravují do školy a učí se. Oblíbený je také chov domácích zvířat a sportování. Méně už pak mladí chodí do divadla, muzeí a galerií, pracují na zahradě nebo chodí do přírody - více viz. tabulka č. 17.

Veřejně prospěšnou a politickou činnost nikdy neprovádělo 75% dotazovaných mladých lidí. Náboženského života se nikdy neúčastnilo 78% respondentů a individuálním duchovním aktivitám se věnuje pouze 6% dětí a mládeže (Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013).

Tabulka č. 17: Struktura volného času dětí a mládeže v ČR

Zdroj: Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013, MŠMT.

Shrneme-li výše uvedené fakty (tj. str. 22-36) je patrné, že hodnota ukazatelů, jimiž lze sledovat **úroveň občanské a politické participace dětí a mládeže v ČR**, je v mezinárodním srovnání **velmi často na nižší úrovni**. Mladá generace nejeví zájem o formální nebo neformální angažování se v občanských a politických organizacích. Více než polovina **dětí a mládeže v České republice není členem žádné takové organizace**. Také volební účast české mládeže je v porovnání s jinými zeměmi podprůměrná a velmi málo českých prvovoličů chodí k volbám.

Občanské znalosti a postoje mají čeští žáci (podle mezinárodního výzkumu ICCS) poměrně dobré, ale ve **formální občanské participaci zaostávají** pod průměrnými mezinárodními výsledky. Shrneme-li výše uvedené, čeští žáci mají dobré vědomosti, které bohužel neumí v praktickém životě správně využít.

5. Politika o mládeži

Téma participace dětí a mládeže spadá do státní politiky o mládeži. Mládež jako speciální sociální skupina má své zvláštní potřeby a je nutno ji chránit před nebezpečnými vlivy společnosti. Děti a mládež jsou ještě psychicky nezralé osoby a musí jim být poskytována speciální péče a ochrana v mnoha oblastech. Právě z výše uvedených důvodů se stát také zabývá politikou o mládeži.

Politikou o mládeži se zabývá Evropská unie, Rada Evropy i Česká republika. Každý subjekt na své úrovni řeší problematiku mládeže trochu odlišně. Jelikož je Česká republika členem těchto dvou mezinárodních organizací, musí implementovat daná nařízení či doporučení EU a RE do svých struktur.

V následujících třech podkapitolách bude přiblížena politika o mládeži na veřejně politických dokumentech a také na institucích a orgánech, které se v rámci ČR, EU a RE zabývají tématem participace dětí a mládeže.

5.1 Politika o mládeži v ČR

Politika o mládeži se u nás realizovala již v době Československa. Práce s mládeží má u nás silné kořeny už od 19. století. Především se jednalo o zapojení dětí a mládeže do nejrůznějších tělovýchovných spolků např. Sokol. Za vlády KSČ (1948-1989) se politika o mládeži jistým způsobem zdeformovala a již neumožňovala takovou variabilitu jako dříve. V sedmdesátých a osmdesátých letech režim umožňoval členství mladých lidí pouze v Jiskře, Pionýru, Socialistickém svazu mládeže (SSM) nebo v Komunistické straně Československa. Po sametové revoluci v roce 1989 se také oblast mládeže začala plně rozvíjet. Začaly vznikat desítky nových mládežnických sdružení. Následoval samozřejmě rozpad SSM, jehož majetek se rozdělil mezi ostatní mládežnické organizace. Od té doby se Česká republika snaží zapojovat do evropských struktur. Jedním z vyvrcholení tohoto procesu bylo zapojení ČR do programů EU v roce 1997. V roce 1998 pak vznikla Česká rada dětí a mládeže, čímž vlastně zanikl dřívější Kruh - sdružení dětí a mládeže, který byl silně provázán se SSM, což se většině sdružení nelíbilo. ČR se po vstupu do EU v roce 2004 snaží implementovat evropskou politiku mládeže do své agendy. Poměrně novým úspěchem ČR v oblasti mládeže, je členství České rady dětí a mládeže v Evropském fóru mládeže, stalo se tomu tak na začátku roku 2010.

Současná politika o mládeži se na státní úrovni omezuje především na dvě hlavní činnosti: financování aktivit pro děti a mládež a lobbying s prosazováním zájmů české mládeže do legislativy (Husák, 2010).

5.1.1 Aktéři politiky o mládeži v ČR

Politika o mládeži zasahuje do spektra zájmu mnoha aktérů. Aktéři mají různé zájmy, odlišné hodnoty, priority a různé zdroje a jejich rozsahy. Vzhledem ke konfliktnosti zájmů, je velmi těžké uspokojit všechny, naopak je to spíše nemožné (Potůček, 2005).

Mezi hlavní subjekty, které se podílí na tvorbě podoby politiky o mládeži v ČR, řadíme především: Parlament České republiky, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy – Česká národní agentura Mládež a Národní institut dětí a mládeže, dále také politické strany, soudy ČR, státní správu, neziskové organizace - Česká rada dětí a mládeže, experty, školy a učitele, firmy, také církve, média, veřejnost, rodiče a také samotné děti a mládež. Je nutné poznamenat, že na politiku o mládeži v České republice mají velký vliv také instituce Evropské unie – především tedy Evropská komise a mezinárodní organizace Rada Evropy. O jednotlivých aktérech více viz. níže.

Parlament České republiky

Parlament ČR tvoří Poslanecká sněmovna a Senát ČR. Tyto instituce schvalují podobu zákonů, které se týkají oblasti mládeže. Samostatný zákon o mládeži zatím Česká republika nemá, již několik let se vyjednává jeho konkrétní podoba (participativní pozorování).

V rámci Poslanecké sněmovny funguje Podvýbor pro mládež a sport, který se zabývá legislativní úpravou oblasti mládeže v ČR (Husák, 2010). Parlament jako nejvyšší zákonodárná instituce má největší moc při schvalování zákonů týkajících se mládeže. Jako veřejná instituce musí parlament chránit zájmy skupiny dětí a mládeže a jeho postoj k tomu tématu musí být podle společenských konvencí kladný. Zájem parlamentu o oblast mládeže nelze považovat za velký, jelikož tato politika není ve středu zájmu zákonodárců, obzvláště v době finanční krize se větší důraz dává na ekonomická a sociální témata.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Hlavním aktérem, který koordinuje, a je zodpovědný za oblast mládeže v ČR je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. V rámci dělení státních pravomocí se jedná se o výkonný orgán. Politikou o mládeži se na MŠMT zabývá Odbor pro mládež (č. 51). V rámci odboru funguje sekce pro mezinárodní spolupráci a jeden pracovník je vyčleněn na agendu evropské politiky o mládeži a spolupráci v rámci EU (Trantina, 2010). Odbor pro mládež vyvíjí především koncepční a plánovací činnost, dále také vypisuje granty a státní dotace pro oblast práce s mládeží. Na MŠMT působí také Komora mládeže, což je poradní orgán ministra školství ve věcech mládeže. Poradním orgánem náměstka ministra MŠMT je Rada pro zájmové vzdělávání.

Finanční prostředky na oblast mládeže se meziročně spíše snižují. Ministerstvo mělo v roce 2010 v oblasti mládeže vyhrazeno 6 milionů Kč na investiční prostředky a neinvestiční prostředky ve výši cca. 163-165 milionů Kč. Sdružení pro děti a mládež by samozřejmě přivítala větší finanční prostředky na svou činnost, ale rozpočet je omezený (Hampejsová, 2010).

MŠMT spolupracuje také s dalšími ministerstvy, jejichž působnost se vztahuje na děti a mládež např. ministerstvo zdravotnictví či ministerstvo práce a sociálních věcí. Bohužel tato spolupráce není tak intenzivní, jak by mohla být (participativní pozorování).

Ministerstvo školství má velké pravomoce v oblasti mládeže, které jsou omezeny zákony a parlamentem. MŠMT je nejvyšším výkonným orgánem v oblasti mládeže. Zájem na prosazování témat podporující participaci dětí a mládeže je také velký např. koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže a postoj ministerstva k tématu participace je kladný.

Národní institut dětí a mládeže

Národní institut dětí a mládeže vznikl 1. července 2005 jako přímo řízená organizace MŠMT. NIDM je odborné pracoviště, které se zabývá především realizací výzkumů, ale také analyticko-koncepčními činnostmi. Konkrétním výstupem NIDM je například Národní registr výzkumů o mládeži, který plní cíl evropské mládežnické politiky poznat mládež jako skupinu (Zajíc, 2010). Dále NIDM realizuje také vlastní Talentcentrum, které provádí příslušné kroky pro podporu a rozvoj výrazně talentovaných dětí.

Moc NIDM je v rámci ostatních aktérů politiky o mládeži malá, jelikož se jedná o organizaci přímo řízenou ministerstvem. Zájem a postoj k tématu participace dětí a mládeže je velký např. již realizované projekty NIDM.

Česká národní agentura Mládež

Česká národní agentura Mládež (ČNA Mládež) realizuje v České republice v programovacím období 2007-2013 program „**Mládež v Akci.**“ Dříve v programovacím období 2000-2006 se jednalo o program „Mládež“. ČNA je samostatnou jednotkou Národního institutu dětí a mládeže.

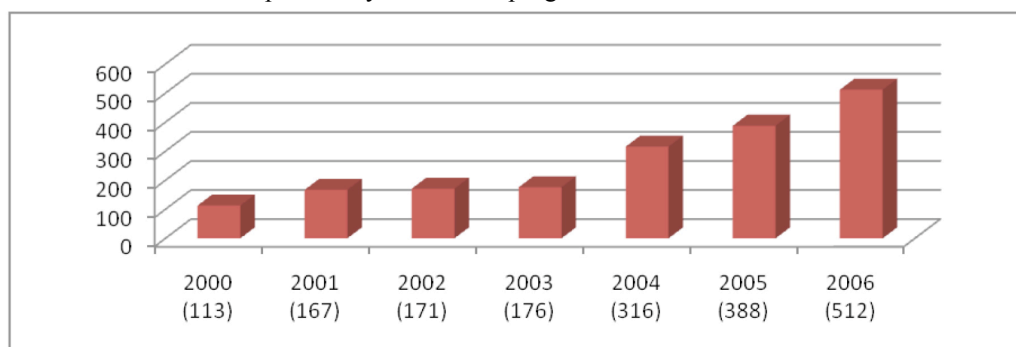
Grantový program Mládež v akci nabízí neformálním skupinám mládeže i organizacím možnost financovat jejich aktivity. V každé zemi EU realizuje daná grantová agentura tento program s cílem povzbudit a posílit národní i mezinárodní aktivity dětí a mládeže. Žadatelé o grant musí vyplnit projektovou dokumentaci, a pokud je projekt schválen, obdrží peníze na realizaci projektu.

Prioritou programu Mládež v akci je evropské občanství, aktivní participace mladých lidí, kulturní rozmanitost a začleňování mladých lidí s omezenými příležitostmi (Jánská, 2010).

Grantový program má pět základních okruhů, které nazývá akce. Pod „*Akci 1 Mládež pro Evropu*“ spadají projekty na výměnu mládeže a podporu participativní demokracie. „*Akce 2 Evropská dobrovolná služba*“ umožňuje mladým lidem dobrovolně pracovat v zahraniční neziskové organizaci a tím získávat nové zkušenosti. „*Akce 3 Mládež ve světě*“ podporuje projekty spolupráce sousedních a partnerských zemí EU. „*Akce 4 Systémy na podporu mládeže*“ financuje projekty na podporu vzdělávání pracovníků s mládeží, inovace a kvality, informačních a komunikačních sítí aj. Poslední „*Akce 5 Podpora evropské spolupráce v oblasti mládeže*“ podporuje především setkávání mladých lidí s politickými činiteli a spolupráci mezinárodních organizací. Celkově je program Mládež v Akci velmi vhodným prostředkem pro podporu aktivit dětí a mládeže.

Celková částka investovaná do programu Mládež v ČR za období 2000 až 2006 byla 11 276 190 EUR, z toho na samotné fungování programu šlo 1 677 190 EUR. Administrativní náklady (bez školení a mezinárodní spolupráce) tak činily 14,9%. Finanční prostředky byly alokovány jak z rozpočtu EU, tak i z rozpočtu ČR. Po vstupu ČR do EU docházelo k navyšování čerpání finančních prostředků – viz. tabulka č. 18. Údaje jsou uvedeny v tisících EUR (Škrabský, 2007).

Tabulka č. 18: Finanční prostředky vložené do programu Mládež

Zdroj: Škrabský 2007.

Celková využívanost finančních prostředků v programu Mládež v akci se pohybuje kolem 90%, což je jednoznačný úspěch. Ovšem i přes to se některé akce programu využívají výrazně méně než jiné, např. akce 5.1 Setkání mladých lidí a činitelů odpovědných za mládežnickou politiku. Projektů na tuto akci je realizovaných velmi málo (Jánská, 2010).

ČNA Mládež je jednou z významných institucí, které výrazným způsobem podporují participaci mladých lidí v ČR. Jelikož je aktivní participace jednou z hlavních priorit programu Mládež v akci, je vidět, že zájem a postoje ČNA Mládež jsou velké. Moc ČNA Mládež není příliš velká - jako podřízená instituce vykonává nařízení a rozhodnutí výše postavených aktérů.

Politici a politické strany

Politika o mládeži není prioritní politikou naší vlády ani většiny politických stran. Mládežnická politika představuje jakousi okrajovou politiku, která se nejeví zákonodárcům jako důležitá. Více pozornosti se dnes věnuje ekonomickým a důchodovým tématům. Problémy dětí a mládeže se zabývají politické strany pouze ve spojitosti s okruhy jako je školství, lékařská péče či zneužívání a šikana.

Pouze KSČM má ve svém programu zakomponovanou část o participaci mládeže ve společnosti. Podpora mládežnické politiky je pozůstatek z dřívějších dob, kdy strana nařizovala přesnou podobu mládežnické politiky viz. kapitola 5.1 Politika o mládeži. Chybějící zájem ostatních politických stran o mládež je značným deficitem české politiky. Je velká škoda, že zatím jiné politické strany neprojeví více zájmu oblast participace dětí a mládeže. Moc politických stran v prosazování tématu participace je hypoteticky velká, ale zájem je malý.

Státní správa a úředníci

Úředníci na krajských a městských úřadech se v rámci odborů pro školství také zabývají politikou o mládeži. Úředníci jsou nejnižším státním výkonným subjektem politiky o mládeži. Do pole jejich zájmu patří také oblast volného času dětí a mládeže, např. formou vypisování grantů podporují nejrůznější aktivity sdružení pro děti a mládež (Folprechtová, 2010).

Státní správa a její úředníci mají poměrně malou moc v rámci politiky o mládeži, jsou pouhými vykonavateli rozhodnutí a nařízení vyšších orgánů. Při rozdělování grantů pro neziskové organizace však mají rozhodovací pravomoc. Zájem státní správy na tématu participace mládeže je neutrální, postoj také.

Soudy ČR

Soudy jako instituce, které vykonávají kontrolu nad dodržováním zákonů mají malý vliv na politiku mládeže. Zájem je také malý a postoj je neutrální.

Expertí

Expertí v oblasti dětí a mládeže působí především jako poradci na MŠMT, ČNA Mládež a NIDM. Mezi přední experty a teoretiky řadíme především již zesnulého pana Břetislava Hofbauera, který se problematice participace dětí a mládeže věnoval dlouhá léta. Další významnou osobností je Petr Sak, který provedl několik výzkumů současné mládeže. Expertí jsou skupinou, která je poměrně velká, ale jako celek nemá takový vliv, jelikož jednotliví expertí působí odděleně a na různých místech. Expertí mají pozitivní vliv na formování politiky o mládeži. Mají znalosti a informace, které se mohou vhodným způsobem využít. Zájem expertů o téma participace dětí a mládeže je neutrální až kladný, záleží na konkrétní osobě.

Česká rada dětí a mládeže

Česká rada dětí a mládeže je střešní organizace pro sdružení dětí a mládeže v České republice. ČRD M je občanské sdružení, které vzniklo podpisem zakládající listiny dne 7. 7. 1998. Posláním ČRD M je podporovat podmínky pro kvalitní život a všestranný rozvoj dětí a mladých lidí v duchu Úmluvy o právech dítěte. Své poslání ČRD M naplňuje, tím, že se snaží vytvářet právní, hospodářské, společenské a kulturní podmínky pro činnost členských sdružení. ČRD M zastupuje svá členská sdružení navenek a jedná v jejich zájmu.

ČRDM se řídí Stanovami, které ustanovují její fungování. Nejvyšším orgánem je Valné shromáždění ČRDM, dalšími orgány jsou Představenstvo ČRDM, Revizní komise ČRDM a Kancelář ČRDM.

ČRDM svým členským sdružením poskytuje služby a servis např. zprostředkovává pojištění. Dále pořádá nejrůznější semináře, konference a kulaté stoly. Vedle těchto činností se také podařilo zrealizovat několik kampaní např. „All different - All Equal, „Mladí lidé: za život bez tabáku?“ a kampaň STOP HAZARDU. Největším projektem ČRDM je Bambiriáda. To je celonárodní přehlídka sdružení pro děti a mládež. Tento velký festival se již za 11 let své existence stal veřejností s oblibou navštěvovanou akcí, která je ojedinělá svého druhu v celé střední Evropě. ČRDM vydává také časopis Archa a spravuje webové stránky ADAM na www.adam.cz, kde zveřejňuje články od různých sdružení dětí a mládeže.

Velikým úspěchem je to, že se Česká rada dětí a mládeže stala 24. 4. 2010 členem Evropského fóra mládeže, čímž se zařadila mezi desítky národních rad dětí a mládeže, které zastávají své zájmy na poli EU. První pokus o členství byl ze strany Evropského fóra mládeže totiž dříve odmítnut.

ČRDM jako střešní organizace má poměrně velkou moc. Hlavním cílem ČRDM je prosazovat zájmy mládežnických sdružení a lobbovat v jejich prospěch.

Neziskové organizace - sdružení pro děti a mládež

Sdružení pro děti a mládež mají v ČR dlouhou tradici již od dob první republiky. Po sametové revoluci začaly vznikat desítky sdružení nejrůznějšího zaměření, ve kterých se dětem a mládeži nabízí mnoho různých příležitostí. Všeobecně nejznámější je asi např. Junák – svaz skautů a skautek ČR, kde se přímo zaměřují na práci s dětmi a podporu jejich participace v dané komunitě (Zajíc, 2010). Dále například Duha, sdružení pro volný čas, přírodu a recesi již 13 let realizuje program Participace, pod nímž běží celostátní projekt „Národní parlament dětí a mládeže“, který přímo umožňuje a podporuje participaci mladých lidí na školách, ve městech i krajích prostřednictvím dětských samospráv (Votavová, 2010). Mnoho malých organizací v malých obcích také podporuje participaci mladých lidí přímo na lokální úrovni. Zájem a postoj všech sdružení, které pracují s dětmi a mládeží, je velký a ve většině případů velmi aktivní. Moc mládežnických sdružení je malá, ale právě oni jsou subjekty, které pomáhají mladým lidem nalézt cestu, jak se zapojit do komunity a občansky se angažovat.

Firmy

Firmy jsou aktérem, který přímo nevstupuje do oblasti politiky mládeže. Firmy jako subjekty, které se pohybují v oblasti trhu, jsou tedy protikladem pro státní a neziskový sektor (Potůček, 2005). Soukromé firmy v současné době ve stále větší míře darují nebo prostřednictvím grantových řízení přerozdělují finanční prostředky organizacím pracujícím s dětmi a mládeží. Společenská odpovědnost firem (CSR) je v současnosti fenomén, který se rozvíjí v mnoha velkých bankovních, finančních a obchodních společnostech. V praxi se jedná o dobrovolný závazek firem, že se budou chovat se v rámci svého fungování odpovědně k prostředí i společnosti, ve které podnikají (www.csr-online.cz). V rámci CSR aktivit spolupracují firmy s nejrůznějšími sdruženími a pomáhají jim tak v jejich činnosti a rozvoji.

Moc firem na oblast participace dětí a mládeže je malá, spíše se jedná o doplňkový segment. Hlavním okruhem zájmu firem je jejich podnikání a generování zisku, dobrovolná činnost či poskytnutí finančních prostředků pro sdružení jsou vedlejšími aktivitami firem. Postoj firem ke zkoumané oblasti je spíše neutrální.

Školy a učitelé

Ve škole tráví děti mnoho svého času. Škola je první instituce, se kterou se mladí lidé ve svém životě setkávají. Škola by měla utvářet jejich osobnost a naučit je základním dovednostem, které jsou pro člověka ve společnosti důležité. Školy jsou primárně určeny pro vzdělávání, ale jejich socializační a společenská funkce je přinejmenším stejně důležitá.

V předmětu občanská výchova by se dětem měly vštěpovat základní znalosti a dovednosti, které by mohly pozitivně utvářet jejich občanské chování a jednání. Cílem by mělo být vytvoření mravních základů člověka tak, aby se z něj v budoucnu stal informovaný a odpovědný občan státu.

V současnosti je na základních školách v rámci školních vzdělávacích programů zaváděn okruh Občan, kde by se děti měly občansky vzdělávat. Bohužel velkým problémem je to, že učitelé nejsou dostatečně připraveni a neví, jak přesně by se tento okruh měl vyučovat. Ve školách podobného typu může být výuka tohoto tématu velmi rozdílná a kvalita se může značně lišit (Potměšilová, 2010).

Školy nemají velký vliv na podobu politiky o mládeži (zatímco vliv na školskou politiku mají poměrně velký) ale jsou subjektem, který je přímo v kontaktu s dětmi a mládeží, a může jim poskytnout potřebné informace, znalosti a dovednosti

pro občanský rozměr jejich života. Zájem a postoj k participaci studentů na školách je různý, ve skrze kladný, záleží na konkrétní škole a jejím vedení.

Církev

Církev nejrůznějšího typu velmi úzce pracují s dětmi a mládeží. Ve společnosti se již vžilo, že duchovní život je důležitou součástí života. Pro věřící osoby je církev významným centrem společenského dění. Věřící rodiče zpravidla také vedou děti k duchovnímu životu. Církev poskytuje již tradičně dětem a mládeži mnoho různorodých aktivit, z nichž některé také vedou k participaci na veřejném životě. Hlavním cílem církví však zůstává sdružování věřících členů. Moc a zájem církví je v tomto ohledu malá, postoj k účasti mladých lidí na veřejném životě je kladný.

Média

Média jsou silným aktérem, který významně ovlivňuje především veřejné mínění. Zpráv, ve kterých by se upozorňovalo na aktivní mladé lidi, je velmi málo a spíše převažují zprávy negativního charakteru. Média se přednostně zaměřují na skandály a kauzy dokládající vandalství nebo kriminalitu mladistvých. Pozitivních příkladů participace dětí a mládeže nenacházíme v médiích mnoho. Z pohledu médií se nejedná o příliš atraktivní téma. Pokud se přece jen nějaká zpráva pozitivního charakteru najde, dostane se pouze na lokální úroveň.

Média mají velkou moc ovlivňovat veřejné mínění ale zájem na tématu participace dětí a mládeže nemají. Postoj médií záleží na vlastníkovvi média či na každém samotném redaktorovi daného média, zda případnou zprávu zveřejní nebo ne.

Veřejnost

Veřejnost pod tlakem médií většinou přebírá negativní názory na děti a mládež. Dospělí jsou značně skeptičtí k názorům dětí a mládeže. Často nejsou schopni připustit, že názor mladých lidí by měli vyslechnout a dát jim tak příležitost ovlivnit věci, které se jich týkají (Votavová, 2010).

Politika o mládeži obecně veřejnost bohužel nezajímá, v popředí jejich zájmu jsou jiné oblasti, které se více váží k ekonomickým a sociálním tématům. Moc veřejnosti v politice mládeže je skoro nulová.

Rodiče

Rodiče mají největší vliv na výchovu svých dětí a mohou jim vštěpit pozitivní přístup k účasti na veřejném životě. „*Ústřední úlohou socializačního procesu v rodině zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života. Dítě od narození a po celou dobu života v rodině přijímá velmi široké spektrum nejrůznějších informací a aktivně je zpracovává v souladu se svými (...) zkušenostmi, ale i hodnotovými orientacemi a vzory, jimiž jsou pro dítě především rodiče a starší sourozenci*“ (Kraus, Poláčková, 80 : 2001).

Rodiče nemají na politiku o mládeži žádný vliv, ale v praktickém životě mohou být dětem dobrým vzorem např. účastí ve volbách. Postoj a zájem rodičů k participaci dětí a mládeže je velmi individuální.

Děti a mládež

Děti a mládež jsou hlavními subjekty, kterých se politika o mládeži týká, avšak do jejího formování nejsou příliš zapojeni. Obecně ve společnosti převládá názor, že mladá generace je spíše pasivní. Samozřejmě existují i světlé výjimky. Mladí lidé se angažují např. v projektu Národní parlament dětí a mládeže (Skřebská, 2010). Obecně by se dalo říci, že politika o mládeži nezajímá ani samotnou mládež. Bohužel tento fakt je způsoben mnoha faktory, které se navzájem propojují.

5.1.2 Veřejně politické dokumenty o participaci dětí a mládeže

Mezi základní veřejně-politické dokumenty obecně patří tyto typy dokumentů: vize, strategie, koncepce, politika, plán a program (Veselý, Nekola, 2007). Některé z nich zvlášť vybrané pro oblast participace dětí a mládeže jsou níže stručně představeny.

V Ústavě ČR není žádná zmínka o participaci dětí a mládeže. V zákonech se také přímo o participaci mladých nehovoří, v některých případech pouze jen náznakově. Až v koncepcích a programech MŠMT lze přímo nalézt výslovně uvedený požadavek na účast mladých lidí na věcech veřejných - více viz. níže.

Již více než deset let se diskutuje podoba **zákona o mládeži**. Po dlouhé době procesu jednání, konzultací a připomínkování není stále ve finální podobě. Tento dokument nám v ČR výrazně chybí. V roce 2002 byl dokonce návrh zákona předán

parlamentu, ale poslanci Unie svobody jej považovali v některých ohledech za příliš svazující a zákon neprošel. Poznámka Unie svobody se týkala certifikace sdružení dětí a mládeže pro zavedení společných standardů (participativní pozorování).

Podle nového **zákona č. 129/2000 Sb., O krajích** (krajské zřízení) ve znění pozdějších předpisů je stanovena povinnost zřizovat na krajské úrovni Výbor pro výchovu a vzdělávání. Tento výbor má za úkol vést i částečně agendu o mládeži.

Další významnou legislativní úpravou je **zákon č. 198/2002 Sb., Zákon o dobrovolné službě**. Zákon byl přijat především proto, aby byla v ČR implementována Evropská dobrovolná služba. Podporuje především agenturní a přeshraniční dobrovolnictví, a to se nelíbí zejména České radě dětí a mládeže, která původně chtěla zákon v obecnější rovině. Tendence ČRD M je orientována také na volnější formy spolupráce mezi dětmi a mládežnickými organizacemi – tedy dobrovolnictví i v neorganizované podobě (participativní pozorování).

Mezi další konkrétní kroky, kterými vláda ČR legislativně podpořila přímou participaci dětí a mládeže na školách, patří tzv. **“školský zákon”** tedy **zákon č. 541/2004 Sb.**, kde se přímo v § 21 uvádí, že děti mají právo zakládat školní samosprávné orgány, čímž byla oficiálně uznána existence participačních struktur na základních a středních školách.

V České republice se také konaly již dvě Národní konference o mládeži. První se konala v roce 2002 a druhá v roce 2007. Jejich největším přínosem bylo vzájemné setkání různých účastníků politiky mládeže a výměna zkušeností.

V roce 2006 byla vytvořena **Zpráva České republiky o realizaci participace**. Tento dokument shrnuje veškeré participační aktivity, které byly realizovány na území České republiky do roku 2006.

Nejdůležitějším dokumentem pro oblast mládeže je koncepce státní politiky. První koncepcí byl dokument **Státní politika vzhledem k mladé generaci v České republice**, který byl schválený v roce 1999. Následně byla v roce 2003 schválena **Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže do roku 2007**. Momentálně aktuálně platným dokumentem pro oblast mládeže je **Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013**. Dokument určuje směry státní politiky vzhledem k mládeži. Zabývá se mnoha tématy jako je např. rodina a bydlení, vzdělávání a výchova, participace, trh práce, sociálně-patologické jevy, oblast zdraví, životního prostředí a ochrana práv dětí a mládeže.

Hlavní tematickou oblastí koncepce je část sedmá, která se nazývá: *Participace mladé generace na společenském a politickém životě*. V koncepci je uvedeno: *„Cílem státní politiky v této oblasti je: vytvářet podmínky a širokou nabídku zapojení mladé generace do veřejného a společenského života. Podporovat vytváření dětských samospráv, vést orgány státní správy a samosprávy k větší a aktivnější oboustranné komunikaci se subjekty dětí a mládeže. Ve výchově dětí, mladých lidí věnovat větší prostor podpoře rozvoje osobnosti, angažovanosti, samostatnosti, nebojácnosti projevu atd.“* (Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013, MŠMT).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy má za úkol dosáhnout těchto cílů konkrétně např. pomocí poskytování finanční podpory sdružením, podporou účasti mladých lidí na systému zastupitelské demokracie, účastí mládeže na tvorbě vzdělávacích programů, podporou aktivní účasti žáků a studentů na vnitřních pravidlech školy a podporou vzniku dětských parlamentů. Ministerstvo pro místní rozvoj má pokračovat v realizaci Programu obnovy venkova, který podporuje zapojení dětí a mládeže do komunitního života v obcích. Ministerstvo životního prostředí má za úkol podporovat zapojování dětí a mládeže do rozhodování na lokální úrovni (Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013, MŠMT). Všechny výše zmíněné cíle jsou poměrně jasně definovány. Oblast poskytování finanční podpory mládežnickým sdružením je již u nás velmi dobře zaběhnutá. Každý rok ministerstvo vypisuje grantové řízení, v němž podle stanovených podmínek mohou sdružení žádat finanční prostředky na své projekty. Žádostí o podporu je mnohem více než může ministerstvo podpořit, a proto speciálně ustanovená komise vybírá projekty, které finanční podporu získají. Oblast účasti mladých lidí na systému zastupitelské demokracie vykonává ministerstvo školství prostřednictvím České národní agentury Mládež a jejího programu Mládež v Akci. Tento cíl byl ovšem impulsem od Evropské unie, která v Usnesení Rady EU ze dne 25. listopadu 2003 o obecných cílech pro participaci a informovanost mladých lidí tento požadavek vznesla. Ministerstvo v koncepci uvádí, že by mělo podporovat vznik nových dětských parlamentů, ale nespécifikovalo nástroje, jimiž by se tak skutečně stalo (participativní pozorování). Rovněž ministerstvo neorganizuje účast studentů na tvorbě školních řádů a dalších vnitřních norem škol, to je spíše záležitostí jednotlivých škol.

5.2 Politika o mládeži v Evropské unii

Jednou z mnoha politik, jimiž se EU zabývá, je i politika o mládeži. Jedná se o poměrně mladou politiku, která v posledních letech nabývá na významu.

5.2.1 Aktéři politiky o mládeži v EU

Rada Evropské unie

Rada EU, často ve spolupráci v Evropským parlamentem, má rozhodující vliv na podobu evropské politiky o mládeži. Rada EU pro mládež zasedá třikrát ročně a tvoří ji ministři jednotlivých členských států EU (převážně z rezortu školství). Pracovní jednotkou Rady EU je Pracovní skupina pro mládež, která podává podněty k dalším jednáním. Projednávané dokumenty jdou z Pracovní skupiny pro mládež dále na COREPER a odtud už přímo k Radě EU.

Evropská komise

Oblastí mládeže se v rámci Evropské komise zabývá Generální ředitelství pro vzdělávání a kulturu. Je rozděleno na dvě pracovní jednotky: D1 pro plánování a politiky mládeže a D2, která má na starosti program Mládež v Akci – viz. výše: Česká národní agentura Mládež.

Evropský hospodářský a sociální výbor

Tento výbor se vyjadřuje svými stanovisky k politice EU. Členy výboru jsou lidé, kteří reprezentují jednu z následujících skupin: zaměstnavatelé, odbory a různé zájmy. V současné době reprezentuje Českou republiku ve skupině různé zájmy Pavel Trantina, který se věnuje i tématu participace dětí a mládeže (Trantina, 2010).

Evropské fórum mládeže

Evropské fórum mládeže je mezinárodní střešní organizace národních rad dětí a mládeže. Jeho hlavním úkolem je hájit zájmy mládeže na evropské úrovni. Evropské fórum mládeže je hlavním partnerem pro orgány EU ve věcech o mládeži.

Evropské fórum mládeže, jehož členem je i Česká rada dětí a mládeže, vzniklo v roce 1996, a v současnosti sdružuje 98 národních a mezinárodních rad dětí a mládeže, což představuje zastoupení bez mála všech mladých lidí dnešní Evropy.

5.2.2 Veřejně politické dokumenty o participaci dětí a mládeže

Evropská unie funguje především na základě ratifikovaných politických dohod. Tyto smlouvy nazýváme souhrnně jako „primární právo EU“.

V primárním právu EU se zmínka o evropské politice mládeže nevyskytuje. **Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství** z roku 1957 pouze svým článkem číslo 50 postihuje Výměny mladých pracovníků mezi členskými státy. **Smlouva o Evropské unii** z roku 1993 upravuje oblast mládeže změnou Hlavy III na Hlavu VIII, kde v kapitole 3 zmiňuje Všeobecné a odborné vzdělávání a mládež. Článek číslo 126 v bodě 2 uvádí mimo jiné také činnost společenství na podporu rozvoje výměn mládeže a v bodě 3 uvádí spolupráci v oblasti vzdělávání na podporu spolupráce se třetími zeměmi a mezinárodními organizacemi, především s Radou Evropy. Revizní dokument EU z Amsterdamu z roku 1997 vcelku zachovává daný formát. Přidal však pod článek číslo 149 Podporu výměn vychovatelů.

Smlouva z Nice z roku 2001 se oblastí mládeže nijak nezabývala.

Pro zajímavost je dobré zmínit také neschválený dokument „**Ústava pro Evropu**“. V první části v Hlavě III článek I-17 Mládež jako oblast se pojednává o vytváření podpůrných, koordinačních a doplňkových činností. Zároveň doplňuje k článku 149 ještě podporu participace mladých lidí na demokratickém životě Evropy, a to pomocí strukturovaného dialogu s mládeží.

Lisabonská smlouva, která byla ratifikována roku 2009, nepřináší významné novinky, spíše jen mírně odlišně popisuje totéž. Například Článek E2 popisuje oblast mládeže zcela shodně, jak byl uveden v Ústavě pro Evropu v článku I-17. Oblast mládeže se posunula článkem 2 bodem 116 do oblasti Sociální politiky, což bude asi výsledek úzce související s dopady Evropského paktu mládeže, který významně vyzdvihuje především sociální aspekty v oblasti mládeže. Lisabonská smlouva také zmiňuje oblast sportu a ochranu především mladých sportovců (Husák, 2010).

Základním dokumentem EU, který jako první explicitně hovoří o politice mládeže, je **Bílá kniha o mládeži Nový podnět pro Evropskou mládež**. Návrh Bílé knihy byl konzultován s mladými lidmi, v té době byla Česká republika ještě kandidátským státem EU. Evropská komise dokument představila 21. listopadu 2001. Na základě tohoto dokumentu Rada EU později rozhodla o vytvoření *Evropského rámce spolupráce* v oblasti mládeže a to pomocí *Otevřené metody koordinace*. Mezi základní oblasti spolupráce patří: participace, informovanost,

dobrovolnictví a větší porozumění mládeži. Aplikace Otevřené metody koordinace v oblasti participace a informovanosti začala v červenci 2002. První hodnocení těchto oblastí Radou EU bylo učiněno v roce 2004.

Usnesení Rady EU o obecných cílech pro participaci bylo schváleno roku 2003 a určuje konkrétní cíle, kterých má být dosaženo např. zvýšit účast mladých lidí v občanském životě a v systému zastupitelské demokracie atd.

Dalším významným dokumentem je **Evropský pakt mládeže**. Pakt schválila Rada EU v roce 2005. Hlavní myšlenkou dokumentu je, aby členské státy věnovaly více pozornosti mladým lidem i v ostatních politikách, které se jich přímo dotýkají např. tedy politika zaměstnanosti, vzdělávání a zajišťování souladu mezi pracovním, osobním a rodinným životem.

V roce 2005 došlo k úpravě Evropského rámce spolupráce. Rada EU se shodla na tom, že je nutné zviditelňovat Evropský pakt mládeže a podporovat aktivní občanství. Evropský rámec spolupráce se tak upravil do tří základních částí: 1. Podpora aktivního občanství mladých lidí skrze otevřenou metodu koordinace, 2. Evropský pakt mládeže a 3. Mainstreaming – mládežnická dimenze v ostatních politikách.

Evropský hospodářský a sociální výbor přijal v roce 2008 stanovisko SOC/289 **Podpora plnohodnotné účasti mladých lidí na vzdělávání, zaměstnanosti a ve společnosti**, který plně podporuje participaci mládeže.

V roce 2009 Evropská komise schválila **Strategii EU pro mládež**, tento dokument je významný svým zaměřením výhradně na oblast mládeže až do roku 2018. V textu je zmíněna “obnovená otevřená metoda koordinace” přístupu k problémům a příležitostem mládeže. Cílem v oblasti participace je zvýšit účast mládeže na občanském životě a podporovat “učení se aktivní účastí”.

Výše zmíněné veřejně-politické dokumenty jsou tzv. měkkým právem - „soft law“ a nemají tedy žádnou právní vymahatelnost. Jejich implementace je plně v gesci členských států EU. Dalo by se říci, že Evropská unie pouze vytváří jakýsi obecný rámec, který podporuje, koordinuje a doplňuje činnost národních států. Česká republika v tomto směru začala být ovlivňována Evropskou unií až od 1. května 2004, tedy vstupem do EU.

5.3 Politika o mládeži v RE

Rada Evropy je mezinárodní organizace, která sdružuje v současnosti 47 států. Byla založena v roce 1949. Jejím hlavním cílem je ochrana lidských práv, demokracie a zákonnosti. Mezi hlavní orgány patří Výbor ministrů, Parlamentní shromáždění, Kongres místních a regionálních samospráv a sekretariát. Česká republika je členem Rady Evropy od 30. června 1993 (www.coe.int).

5.3.1 Aktéři tvorby politiky o mládeži v RE

Mezi oblasti zájmu Rady Evropy patří také oblast mládeže. Pod Radou Evropy funguje Výbor pro kulturu a vzdělávání (Committee on Culture and Education), který je zodpovědný za oblast médií, mládeže, sportu a oblast komunikace. V roce 2009 Rada Evropy pořádala konferenci o ochraně dětí.

Rada Evropy je také významným aktérem a partnerem pro Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Zástupce z MŠMT je zapojen v orgánech Rady Evropy a vzájemná spolupráce obou institucí krystalizuje v nové projekty a zájmy (Mašková, 2010).

5.3.2 Veřejně-politické dokumenty RE o participaci dětí a mládeže

Také Rada Evropy schválila v roce 1992 dokument o účasti mladých lidí na veřejném životě. Po deseti letech byl text upraven, a tak v roce 2003 vznikla **Revidovaná evropská charta participace mladých lidí na místním a regionálním životě**, kterou schválil Kongres místních a regionálních samospráv Rady Evropy. Charta určila 14 oblastí, ve kterých by se měla podporovat participace mládeže a zároveň navrhla nástroje, jakými tyto cíle naplnit. Nástroje, jimiž chce Rada Evropy podporovat spoluúčast mládeže, jsou: školení, informování mladých lidí, informační a komunikační technologie, média, povzbuzování k dobrovolnictví, podpora iniciativ a projektů, podpora organizací mládeže a účast mladých lidí v nevládních organizacích a politických stranách. V závěru textu evropské charty je část: Institucionální zapojení mladých lidí v místních a regionálních záležitostech, kde se hovoří o radách, parlamentech a fórech mládeže. Zdůrazňuje se, že tyto samosprávy by měly být vytvořeny dobrovolně, ale mladí lidé by měli být povzbuzováni k účasti v takových strukturách a aktivitách. Místní a regionální úřady by měli participačním strukturám mládeže poskytovat zdroje a podporu.

5.4 Analýza aktérů

Níže v tabulce č. 19 je pomocí znamének zanesena úroveň moci, zájmu a postoje výše zmíněných aktérů politiky o mládeži v ČR. Podrobněji k jednotlivým aktérům viz. výše.

Tabulka č. 19: Analýza vlivu aktérů na politiku o mládeži v ČR

Aktér	Moc	Zájem	Postoj
Evropská unie	+++	++	+++
Rada Evropy	+	+	++
Parlament ČR	+++	0	+
Politické strany	++	+/0/-	+
Soudy ČR	+	-	0
MŠMT	+++	+++	+++
NIDM	+++	+++	+++
ČNA Mládež	++	+++	+++
Státní správa	+	0	0
Firmy	0	0	0
Neziskové organizace	++	+++	+++
ČRDM	++	+++	+++
Experti	+	+/0	+
Školy a učitelé	+	++	++
Církev	+	+	++
Média	++	0	+/-
Veřejnost	-	-	+/-
Rodiče	-	-	+/-
Děti a mládež	-	-	+/-

Zdroj: autorka

Legenda	
+++	velmi kladný
++	středně kladný
+	málo kladný
-	Záporný
0	Neutrální

6. Možnosti k občanské a politické participaci dětí a mládeže v ČR

Níže jsou uvedeny způsoby participace dětí a mládeže, které v ČR existují.

6.1 Participace ve sdruženích

Nejčastějším způsobem participace dětí a mládeže u nás je zapojení do některého z občanských sdružení. Nejčastěji mladým nabízí aktivní program pro trávení volného času. Tento způsob zapojení dětí a mládeže má u nás velkou tradici.

Mezi nejznámější a zároveň nejpočetnější klasické sdružení u nás patří Junák – svaz skautů a skautek. Celkem má v současnosti registrovaných 43 989 členů, kteří se sdružují v oddílech. K velmi podobnému sdružení Pionýr se dnes hlásí 17 412 členů. Je nutno poznamenat, že dnešní Pionýr již nemá se bývalou komunistickou ideologií nic společného a představuje nezávislé a apolitické sdružení.

Úplně největším sdružením pro děti a mládež u nás je Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska. Dobrovolní hasiči sdružují celkem 46 411 členů. Organizace je specializovaná na výcvik dětí, mládeže a dospělých na ochranu při živelných pohromách a požárech. Družstva hasičů proti sobě soutěží o poháry. Další velkou střešní organizací je Folklorní sdružení České republiky, které sdružuje folklorní soubory, celkem zastupuje 13 811 členů. Všechna tato sdružení nabízí dětem a mládeži aktivity pro smysluplné využití jejich volného času. Některé se speciálně zaměřují na turistiku, hudbu, tanec, divadlo nebo organizují tábory, výpravy atp. Často pořádají kulturní, sportovní nebo vzdělávací akce, čímž se podílí na veřejném životě v daném městě nebo vesnici (ČRDM).

Velmi častým jevem je to, že přímo v dané komunitě vznikne malé lokální sdružení, které přímo ovlivňuje život v dané komunitě. Existují stovky takových malých sdružení. Výše jsou vyjmenovaná pouze ta početně největší a nejznámější. Pro uvědomění si rozmanitosti činnosti sdružení jsou další organizace pouze vyjmenovány: Klub mladých Evropanů, Asociace debatních klubů, Dětská tisková agentura, Liga lesní moudrosti, Hnutí Brontosaurus.

Již 13 let existuje také projekt nazvaný „**Pražský studentský summit**“, který tvoří Pražský model OSN, Model NATO a Model Evropské unie. Projekt pořádá sdružení Asociace pro mezinárodní otázky. Studenti pracují v týmech a simulují diplomatická jednání institucí EU, OSN a NATO o daných problémech. Projekt je přímou formou výchovy mladých lidí k demokracii a zájmu o politické dění.

6.2 Participace na základních a středních školách

Projekt **Národní parlament dětí a mládeže** realizuje sdružení Duha, ale jelikož tento celorepublikový projekt zastřešuje strukturu dětských samospráv na školní, městské a krajské úrovni je zařazen do participace na základních a středních školách. NPDM je tedy jakousi vrcholnou strukturou samospráv dětí a mládeže v ČR. Projekt je apolitický a funguje na demokratických principech. Cílem projektu je vést děti a mládež k participaci na věcech veřejných, naučit je vyjadřovat své názory, nalézat řešení konkrétních problémů a vychovávat tak mladé lidi k demokracii.

Hlavní myšlenka projektu je realizována od nejnižších struktur tedy prostřednictvím **školních parlamentů**/samospráv/rad (pozn. názvy struktur se liší, ale vždy fungují na stejných principech). Na škole probíhají zpravidla na začátku školního roku volby do parlamentu. V každé třídě děti zvolí určený počet svých zástupců, kteří mají právo hlasovat ve školním parlamentu. Parlament je tedy složen ze zástupců jednotlivých tříd a řídí se podle svých stanov. Parlament si volí své vedení, jímž je zpravidla předseda a dva místopředsedové. Školní parlament se schází a na svých jednáních a řeší aktuální problémy. Ze zasedání parlamentu se pořizuje zápis se stanovisky a úkoly, které mají být splněny. Školní parlamenty se obecně zabývají otázkami spojenými se školou př. možná vylepšení vybavení, výuky, ale pořádají také kulturní, vzdělávací či sportovní akce např. Studentský parlament gymnázia Hustopeče úspěšně organizuje již několik let školní ples. Parlamenty mají vždy dospělého koordinátora, který jim pomáhá při realizování jejich akcí. Parlament úzce spolupracuje s vedením školy, přičemž ředitel školy je ze zákona povinen se stanovisky školního parlamentu zabývat. Školních parlamentů existují po celé republice stovky, přesný počet není znám.

Dalším stupněm struktury dětských samospráv jsou dětská **městská zastupitelstva**. Městských parlamentů existuje několik desítek. Zvolení zástupci z jednotlivých školních parlamentů města obvykle tvoří dětské městské zastupitelstvo/parlament/radu. Dětské zastupitelstvo se řídí stanovami. Dětské městské zastupitelstvo vede zvolený předseda, který má své místopředsedy. Parlamentům pomáhají taktéž dospělí koordinátoři. Městské parlamenty řeší problémy dětí a mládeže v daném městě a dávají podněty zastupitelstvu daného

města ke zlepšení např. umístění přechodů u škol, návrhy na zřízení nových dětských hřišť atd. Děti často dobrovolně uklízí odpadky v městě nebo u silnic nebo dělají jinou pro město prospěšnou činnost. Městské parlamenty organizují také nejrůznější humanitární sbírky, vzdělávací semináře nebo kulturní a sportovní akce např. Dětské městské zastupitelstvo Svitavy uspořádalo v září 2008 na náměstí akci „Svitavské barvy podzimu“. Jednalo se o program pro mládež, který nabízel koncerty začínajících kapel, vystoupení mažorettek, břišní tanečnice a prezentaci dětského zastupitelstva. Na náměstí byly umístěny stánky, ve kterých byly připraveny zábavné a vzdělávací aktivity pro děti.

Na krajské úrovni působí **krajská dětská zastupitelstva**, která jsou složena ze zástupců z městských parlamentů. V čele krajského dětského zastupitelstva stojí předseda a místopředsedové. Krajská zastupitelstva pořádají spíše akce většího charakteru např. Zastupitelstvo mládeže Olomouckého kraje spolu-organizovalo Festival mládeže ke Dni Evropy. ZMOK dokonce aktivně spolupracuje s hejtmánem Olomouckého kraje a jejich zasedání se uskutečňují přímo na půdě krajského úřadu.

Na vrcholu celé této struktury parlamentů dětí a mládeže stojí **Národní parlament dětí a mládeže**. Předsednictvo NPDM tvoří vždy dva zástupci z každého krajského parlamentu (celkem tedy 24 osob). Nejvyšším orgánem NPDM je Rada, kterou tvoří vždy jeden zástupce za daný kraj (14 osob). Všichni zástupci musí mít mandát z nižší struktury. V čele NPDM stojí předseda, první a druhý místopředseda. NPDM jednou za rok, zpravidla na podzim, pořádá velké Zasedání NPDM, na kterém se mimo jiné volí i nové vedení NPDM na další rok. Zasedání NPDM předchází práce dětí na seminářích a workshopech. Zasedání má vždy dané téma, k němuž mají děti zaujmout nějaké stanovisko a o něm pak hlasují. V minulosti NPDM jednal např. o životním prostředí, školském zákoně, Úmluvě o právech dítěte nebo o postavení mládeže ve společnosti. NPDM pořádá vzdělávací semináře, kulaté stoly a snaží se rozšiřovat povědomí veřejnosti o Úmluvě o právech dítěte. NPDM hájí zájmy dětí a mládeže a spolupracuje se státní správou, neziskovými organizacemi a dalšími subjekty. Na chod celého projektu dohlíží koordinátor.

NPDM cíleně vychovává děti k demokracii a k aktivnímu přístupu na veřejném životě. Projekt zapojuje děti a mládež na základních a středních školách především protože do 18 let nemají právo plně se účastnit veřejného života a využívat všechna práva, která mají dospělí. Proto se jim touto cestou nabízí možnost alespoň simulovat některé role a jejich funkce.

Projekt svou strukturou (parlamenty na úrovni městské, krajské, národní) koresponduje se strukturou veřejné správy. Děti se tak mohou neformálními metodami učit principům, které tyto struktury propojují.

Inspirace pro založení NPDM v ČR pochází z Francie, kde obdobná participační struktura dětí a mládeže již léta funguje. U nás Národní parlament dětí a mládeže poprvé zasedal v roce 1997. Finanční zdroje na realizaci celého projektu poskytuje z dotačního programu Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

Nutno podotknout, že celý projekt se stále vyvíjí. Za více než 12 let se již mnohé změnilo. Nové parlamenty vznikají, některé zanikají a jiné se mění, to se ovšem považuje za přirozený vývoj, kterému se nelze ubránit (www.participace.cz).

NPDM jako česká struktura participace mladých lidí má svou evropskou obdobnou. **Evropský parlament mládeže** (European Youth Parliament) je nepolitická studentská platforma založená na podobných základech jako struktura parlamentů, ovšem přímo se na ni neváže. Jedná se o samostatný projekt jednoho občanského sdružení. Mezi aktivity EYP patří pořádání konferencí a fór. V jednotlivých státech EU pracují „národní komise“. Národní výběrová konference je největší akcí v ČR, na které se schází studenti středních škol a debatují. Z Národní výběrové konference jsou vybraní delegáti posláni jako zástupci na mezinárodní zasedání EYP, které se koná třikrát ročně, vždy v jiných zemích EU. Vybraní delegáti simulují jednání Evropského parlamentu. Projekt je od NPDM odlišný především tím, že zde není nutný žádný mandát k tomu, aby mohl student zastupovat nějakou skupinu. Evropského parlamentu mládeže se může zúčastnit kdokoli, kdo o to projeví zájem. Projektu se od roku 1998 již zúčastnilo celkem 50 českých středních škol (www.eyp.cz).

6.3 Participace na vysokých školách

Na vysokých školách existují akademické senáty. Tento typ samosprávy má dvě komory, jednu tvoří pedagogičtí pracovníci a druhou studenti. Podle toho, jak je určeno ve stanovách akademického senátu, probíhají volby. Studenti a učitelé mohou hlasováním ve volbách zvolit své zástupce do akademického senátu. V tomto případě participace se také jedná o udělení mandátu zvoleným zástupcům, kteří mají právo jednat za svou skupinu. Senáty na svých zasedáních jednají o aktuálních problémech

a snaží se najít vhodná řešení. Obecně vzato mají senáty poměrně velké pravomoci, vždy záleží samozřejmě na konkrétní škole a úpravě jednotlivých pravomocí.

Na Univerzitě Karlově pracuje akademický senát celouniverzitní, přičemž každá fakulta má také svůj vlastní akademický senát př. Akademický senát Fakulty sociálních věd UK. Na Masarykově univerzitě v Brně je tomu obdobně, existuje zde Akademický senát a každá fakulta má také svůj vlastní senát. Studenti tak mají právo se podílet na správě své fakulty i celé školy, např. účast studentů ve volbách do Akademického senátu Fakulty sociálních věd UK byla pouze 32,68% (www.iss.fsv.cuni.cz).

6.4 Participace v mládežnických politických sdruženích

Mladí lidé se také zapojují do nejrůznějších politicky orientovaných organizací. Zpravidla se jedná o občanská sdružení, která jsou politicky orientována po vzoru politických stran, ke kterým ideologicky inklinují. Členové těchto organizací se velmi často stávají později členy regulérních politických stran a angažují se alespoň v komunální politice. Účast v mládežnickém politickém sdružení otevírá možnosti pro další kariérní postup v politice.

Jako mládežnická politická sdružení u nás fungují: Mladí konzervativci, Mladí sociální demokraté, Mladí křesťanští demokraté, Mladí zelení a Komunistický svaz mládeže. Jakožto občanská sdružení mají tyto organizace stanovy, které určují jejich základní fungování. Mezi orgány patří většinou kongres a grémium, v čele sdružení stojí předseda, dále fungují republikové rady a pod nimi krajské rady. Nejmenšími jednotkami jsou pak kluby či jinak nazvané místní organizace.

Činností mládežnických politicky orientovaných sdružení je většinou velmi aktivní např. pořádání seminářů, konferencí, organizace petic, mezinárodních projektů aj. Členem se může stát občan ČR od 15 let. Horní věková hranice je 35 let, s jedinou výjimkou u Mladých zelených, kde je hranice stanovena na 30 let.

6.5 Participace v politických stranách a hnutích

Politické strany jsou dobrovolné organizace občanů, které usilují o získání účasti na státní moci. Členem politické strany se může stát osoba starší 18 let. Strany usilují především o prosazování svého programu ve státních institucích, zvolení do Senátu či Poslanecké sněmovny. Jen velmi málo mladých lidí je členem politických stran, což souvisí s nezájmem dětí a mládeže o politiku a politické dění.

6.6 Ostatní prostředky k participaci

Pokud se například skupina mladých lidí chce nějakým způsobem podílet na veřejném dění a zrealizovat projekt, největším problémem je zajištění finančních prostředků. Existuje však několik možností, jak financování zajistit.

Evropská unie vytvořila za tímto účelem program „Mládež v Akci“ – viz. výše kapitola 5.1.1 Aktéři politiky o mládeži v ČR. Tento grantový program nabízí neformálním skupinám i organizacím možnost financovat jejich aktivity. V každé zemi EU realizuje grantová agentura tento program s cílem povzbudit a posílit jakékoli národní i mezinárodní aktivity dětí a mládeže. Žadatel o grant musí vyplnit formulář, a pokud je projekt schválen obdrží finanční prostředky na realizaci akce. Celkově je program Mládež v Akci vhodným prostředkem pro umožňování a podporování participace dětí a mládeže.

Obdobným způsobem funguje také program „**Make a connection**“ neboli „Připoj se“. Program zajišťuje společnost Nokia a nadace International Youth Foundation. O finanční podporu může žádat pouze skupina mladých lidí, nikoli organizace. Přesné zaměření projektů není určeno, nápadům se meze nekladou, avšak maximální částka podpory je pouze 30 000 Kč. Program podporuje projekty pro pozitivní změny, řešení problémů a obohacení života společnosti.

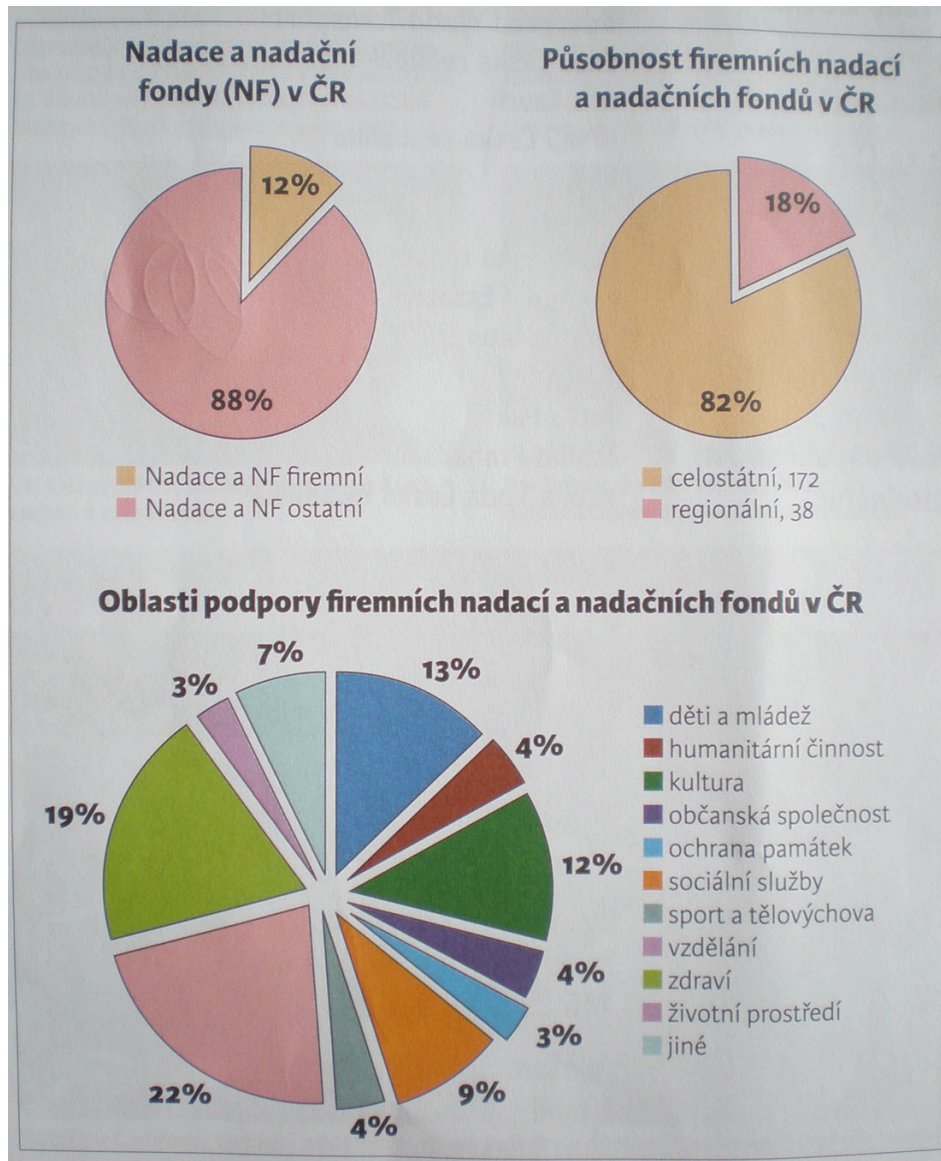
Dalšími způsoby, jak získávat prostředky na aktivity dětí a mládeže jsou **nadace**. Existují nadace komerčních společností např. Nadace O2, Nadace České spořitelny, Tesco nadace a nezávislé nadace např. Nadace VIA, Konrad Adenauer Stiftung aj. Nadace podporují projekty často velmi specifického rázu. Existují desítky nadací, zde jsou uvedeny pouze některé pro příklad.

Největší nezávislou nadací u nás je **Nadace rozvoje občanské společnosti**. NROS realizuje mnoho programů, např. známý projekt Pomozte dětem – ve spolupráci s Českou televizí, program překlenovací podpory „3P“ atd. NROS disponuje finančními prostředky v řádu několika desítek milionů korun a také přerozděluje prostředky z jiných finančních mechanismů Evropské unie např. z programu Phare, odkud bylo vyčerpáno od roku 1992 do roku 2005 celkem 293 253 119 Kč (www.nros.cz).

Níže v tabulce č. 20 je uvedeno do jakých oblastí podpory nadace a nadační fondy poskytují finanční prostředky. Celkem 13% procent finančních prostředků

českých nadací a nadačních fondů jde na podporu sdužení dětí a mládeže a 4% prostředků je směřováno pro sdužení podporující občanskou společnost.

Tabulka č. 20: Nadace a nadační fondy (NF) v ČR, Působnost firemních nadací a nadačních fondů v ČR a Oblasti podpory firemních nadací a nadačních fondů v ČR

Zdroj: CRS fórum. Časopis o společenské odpovědnosti firem 8/2011

7. Příčiny nízké občanské a politické participace dětí a mládeže

V kapitole jsou uvedeny jednotlivé příčiny nízké občanské a politické participace dětí a mládeže podle použitých odborných výzkumů, které jsou doplněny o názory osob, s nimiž byly provedeny výzkumné polostrukturované rozhovory.

Nedostatečná informovanost

Významným předpokladem pro participaci dětí a mládeže je informovanost o tom, jakým způsobem se mohou zapojit. Informovat mladé lidi by měli především jejich rodiče a škola, ale také média, veřejné organizace a občanská sdružení.

V České republice jsou zřízena **Informační centra mládeže (ICM)**, kterých je momentálně 27, a jsou ve většině krajů. Informační centrum pro mládež v Praze je organizační složkou Národního institutu dětí a mládeže MŠMT a poskytuje organizační a metodickou pomoc a také řídí ostatních 26 informačních center. V regionálních informačních centrech pracují převážně mladí lidé a dobrovolníci, kteří poskytují široké veřejnosti služby a servis.

Existuje také několik celoevropských informačních portálů, které se zaměřují na poskytování informací speciálně pro děti a mládež: Eurodesk (www.eurodesk.org a www.eurodesk.cz) a Evropský portál pro mládež (European Youth Portal – <http://europa.eu/youth/>).

Tabulka č. 21: Jak jsou mladí informováni.

Dostatečnost informací	+	Informovanost je dostatečná, nechce být informován/a Celkem: 18 % Žáci na ZŠ: 13 % Studenti na SŠ: 14 % Studenti na VŠ, VOŠ: 18 % Ekonomicky aktivní: 23 % Nezaměstnaní, na rodičovské: 20 %	Informovanost je dostatečná, chce být informován/a Celkem: 25 % Žáci na ZŠ: 16 % Studenti na SŠ: 21 % Studenti na VŠ, VOŠ: 32 % Ekonomicky aktivní: 26 % Nezaměstnaní, na rodičovské: 14 %
		Celkem: 30 % Žáci na ZŠ: 49 % Studenti na SŠ: 33 % Studenti na VŠ, VOŠ: 20 % Ekonomicky aktivní: 27 % Nezaměstnaní, na rodičovské: 43 %	Celkem: 27 % Žáci na ZŠ: 22 % Studenti na SŠ: 31 % Studenti na VŠ, VOŠ: 29 % Ekonomicky aktivní: 25 % Nezaměstnaní, na rodičovské: 23 %
		Informovanost je nedostatečná, nechce být informován/a	Informovanost je nedostatečná, chce být informován/a
	-	-	+
		Potřeba informací	

Zdroj: Klíče pro život - Rozvoj klíčových kompetencí v zájmovém a neformálním vzdělávání, 2010.

Více než polovina mladých lidí si myslí, že není dostatečně informována o možnostech participace a také více než polovina mladých má o takový druh informací zájem – viz. tabulka č. 21. Ti, kteří by chtěli být informováni, by chtěli informace získávat prostřednictvím internetových portálů. Současní uživatelé informačních portálů jsou však s portály spokojeni a potřebné informace jim tam nechybí. Informace mají pouze ti, kteří ví, kde je hledat, a kteří se v informačním prostředí pohybují. Informace se naopak nedostávají k těm, kteří nejsou informováni a jsou potenciální skupinou, pro které jsou informace přednostně určeny.

Informace se k lidem bohužel nedostávají, mladí lidé tak nevědí o možnostech participace, které mají (Mašková, 2010). Mladí lidé informace nemají a ani je nehledají (Klesalová, 2010). Většina mladých lidí má povědomí o různých formách participace, ale méně z nich si uvědomuje, že jsou tyto možnosti opravdu účinné a na dosah. Ještě méně z nich těchto příležitostí skutečně využívá (Skřebská, 2010). Zástupkyně mladé aktivní generace Aneta Skřebská míní, že mladí o možnostech participace vědí a naproti tomu pracovnice MŠMT Zdeňka Mašková a zástupkyně neaktivní mládeže Denisa Klesalová si naopak myslí, že mladí lidé potřebné informace vůbec nemají. Zúčastněné strany si vzájemně myslí o druhé straně opačný názor.

Nezájem o aktivitu a iniciativu

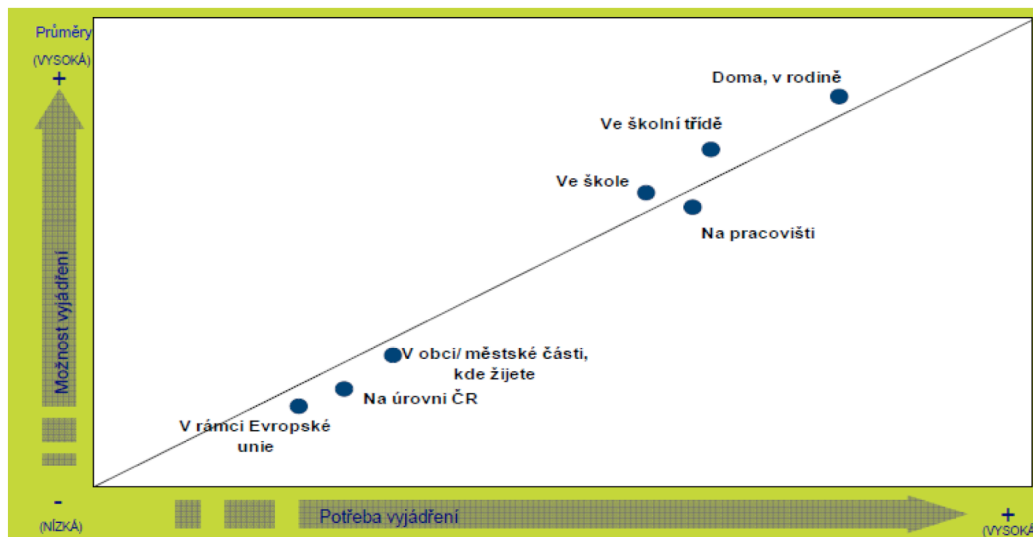
Nezájem je asi hlavní příčinou nízké občanské a politické participace dětí a mládeže v ČR. *„Klesá především význam „být užitečný druhým lidem“, ale také význam míru, životního prostředí a veřejně prospěšné činnosti, klesá také význam demokracie jako důsledek zkušeností s naším politickým systémem, politickou kulturou a pozicí občana v tomto systému“* (Koncepte státní politiky pro oblast mládeže 2007-2013, MŠMT). Většina mladých lidí vidí angažovanost ve prospěch společnosti jako zbytečnou a nedůležitou věc, která je pouze stojí čas, a proto se nezapojují. Samozřejmě mnoho tisíc mladých lidí je členem nějakého občanského sdružení a účastní se nejrůznějších aktivit, stále je jich však menšina.

Mladé lidi občanská a politická participace příliš nezajímá, mají totiž jiné starosti. Musí dokončit školu, najít si práci, začít pracovat a vydělávat peníze na zajištění vlastního bydlení. Pak přichází největší zlom v jejich životě, a tím je založení rodiny. Toto všechno jsou velmi náročné úkoly, a proto při tom nemají zájem o angažování se ve prospěch společnosti. Mladí se zajímají jen o to, co se jich

bytostně týká, např. školné nebo autorský zákon, to aby mohli stahovat nelegální hudbu a filmy (Linek, 2010). Toto je také jeden z pohledů, jak se na nezájem dětí a mládeže o angažovanost dá dívat. V takovém množství povinností a důležitých úkolů mladí již nemají mnoho času se věnovat aktivitám s občanským a politickým rozměrem. Lidé si vybírají způsob trávení volného času podle svého uvážení.

„Trendem dnešní doby je honba za kariérou a vlastním štěstím, každý člověk je od přírody do jisté míry egoista. Děti, podpořené mediálním tlakem a někdy i rodiči, nemají kde vidět zájem o své okolí. Málokdo cíleně vede děti k participaci či jakékoli jiné aktivitě, naštěstí to však neplatí o všech“ (Skřebská, 2010). Je pravdou, že přítomnost pozitivních příkladů participace v okolí dětí může mít vliv na jejich přímé zapojení a pokud mladý člověk pozitivní příklady kolem sebe postrádá, připadá mu běžné být spíše pasivním.

Tabulka č. 22: Jak vysokou mají mladí lidé potřebu se vyjádřit?

Zdroj: NIDM: Participace a informovanost mládeže, 2009

Mladí lidé mají tendenci vyjadřovat svůj názor ve svém nejbližším okolí. Čím více jsou jim problémy vzdálenější, tím zájem o vyjádření klesá. Zájem mladých lidí o dění ve světě je celkem vysoký - 78% respondent. Naproti tomu míra zájmu o politickou situaci v ČR má klesající tendenci. V roce 1998 se 70% středoškolské mládeže zajímalo o politiku u nás, v roce 2003 se hodnota snížila na pouhých 38%. U věkové kategorie 20-26 let byla hodnota zájmu o české politické dění v roce 1997 na 82%, o 5 let později pouze na 57% (Mládež ČR, 2002).

Podle mezinárodního výzkumu EUYOUNG záměr o politiku dosahoval v průměru hodnoty 37% (Německo – 51%, Slovensko – 28%). Výzkum uvádí, že „(...)většina zkoumané mládeže o politiku nezajímá avšak, že výzkumy vzbuzují naději, že s časem bude jejich zájem narůstat. Mladí sice častěji kritizují převládající politický systém, ale čím dál více využívají svoje práva a povinnosti v rámci zastupitelské demokracie“ (Politická participácia mladých ľudí v Európe, 2006).

Důvody nezájmu o občanskou a politickou angažovanost mladých lidí by se daly shrnout do tří hlavních okruhů:

1. celkové znechucení z české politiky
2. pesimistický názor možnosti participace
3. domněnka, že když se aktivně zapojí, stejně nic nezmění.

Výchova a vliv rodičů

Rodina by měla být prvním místem, kde se mladí lidé mohou podílet na rozhodování a zapojit se do dění. V rodině by se měly děti naučit správným vzorcům chování a jednání. Výchova rodičů má určující směr na osobnost dítěte. Rodiče jsou zodpovědní za dítě do 18 let a mají značný přímý vliv na výchovu daného dítěte. Výchova je hlavním prostředkem pro změnu ve společnosti (Zajíc, 2010).

„Je také moc důležité, aby se v dětech už od mala vyvíjela představa, že mohou ovlivňovat věci, že nejsou pouze obětí představ druhých, ale že i ony samy mohou tyto představy utvářet. Zároveň se v nich musí pěstovat i odpovědnost za jejich rozhodnutí, aby byly ochotné nést dopady svých rozhodnutí“ (Sedláček, 2010).

„Problémem zůstává postoj rodičů. Děti uváděly, že jejich rodiče nemají v řadě případů pochopení pro podobné aktivity svých dětí (cca 30 %), nebyli nakloněni o těchto aktivitách se svými dětmi mluvit (29 %). Na druhou stranu se ukázalo, že děti ne zcela zřetelně chápou nabízené možnosti v tom smyslu, že nejde jen o hru, ale o určitou možnost se připravit k výkonu vlastních občanských práv“ (Participace mládeže a společnost, 1998).

Komunistická historie naší země

Příčina malé participace u nás je také jistou měrou dědictvím komunismu. Tehdy byly zdevastované vztahy mezi lidmi, což přetrvává dosud (Trantina, 2010). V naší zemi není bohužel zakořeněné to, že by člověk měl zasahovat do věcí, které se ho bezprostředně týkají. Je to dané naší historickou zkušeností. Rodiče dnešních

mladých lidí žili v komunismu a sami neměli možnost něco ovlivnit, tudíž nemají v tomto směru co dětem předávat a podporovat je v tom (Jánská, 2010).

„Proslavený Dahrendorfův (1991: 92) předpoklad, že tzv. hodina občana (či revoluce hlav a srdcí), jak eufemicky nazval proces budování občanské společnosti v postkomunistické Evropě, potrvá nejméně 60 let, tedy 2–3 generace, zněl tehdy asi pro mnohé pesimisticky až škarohlídsky, po 12 letech je však stále zřetelnější, že tento předpoklad je vlastně optimistický, i když poněkud skeptický. Souvisí také s otázkou, kterou kladou kromě Dahrendorfa (1991: 95) mnozí, zda je vůbec možné a žádoucí usilovat o rozvoj „tvůrčího chaosu“ občanské společnosti, jež vznikla na Západě a je plodem zřejmě obtížně přenositelné dějinné zkušenosti“ (Šamalík, 147: 1995).

Po padesáti letech komunismu u nás máme co do činění s téměř úplnou absencí občanské společnosti. Ve společnosti panuje nedůvěra, nedostatek občanské autonomie a sebevědomí a chybí politická gramotnost občanů (Müller, 2002).

Předsudek nemožnosti něco ovlivnit a změnit

Jak ukázal mezinárodní výzkum: „(...) mezi mládeží panuje podprůměrná míra důvěry ve smysl účasti na životě školy, žáci nevěří tomu, že by dokázali něco ovlivnit“ (CIVED, 2004). To potvrdila i Denisa Klesalová, která patří k většině mladé generace, která se do participačních aktivit nezapojuje.

Tabulka č. 23: Možnost ovlivňovat život v naší zemi

Možnost ovlivňovat život v naší zemi (v %):

	občané	mládež
ano	18	6
spíše ano	41	17
spíše ne	31	39
ne	7	21
neví	2	11

Zdroj: výzkum IDM Participace mládeže a společnost, 1998.

Podle výzkumu Participace mládeže a společnost si 59% občanů ČR myslí, že má možnost ovlivnit veřejné dění, avšak tento názor sdílí **pouze 23% mládeže**. Celkem 77% dotázaných mladých respondentů myslí, že nemá možnost cokoli ovlivňovat, „(...) tento podíl odpovídá podílu mladých lidí, u kterých lze konstatovat potenciál k participaci“ (Participace mládeže a společnost, 1998).

Negativní vliv médií

Média mají moc ovlivnit angažovanost mladých lidí tím, jaký obraz o politice a veřejném dění ukazují. Mohou rovněž poskytovat vzory mladým lidem, nebo také ovlivnit jejich postoje a názory. Bohužel pozitivních příkladů aktivit podporujících občanskou a politickou participaci se v médiích mnoho nevyskytuje.

Z výzkumu CIVED také vyplynulo, že „(...) čeští žáci nedůvěřují médiím, i když je pravidelně sledují - je tak podkopávána důvěra, která je pro občanskou společnost základním stavebním kamenem“ (Procházková, Raabová, 2004). Dalším zjištěním je také to, že „(...) je nejsledovanějším médiem televize, jejíž zpravodajství poslouchá více než 90 % žáků. Články v tisku čte zhruba 80 % a rozhlas poslouchá necelých 70 % českých žáků. Je to jistě míry paradoxní, že s vysokou sledovaností zpráv se u českých žáků nepojí zájem o politiku.“ (Procházková, Raabová, 2004).

Současnou mladou generaci ovlivňují především elektronická média. Děti a mládež tráví několik hodin denně na internetu, sledují sociální sítě např. Facebook, Twitter, MySpace a používají blogy a diskusní fóra k chatování. Na Facebooku je k 9.11.2011 celkem 3 430 000 českých uživatelských účtů, to by znamenalo, že prakticky každý třetí obyvatel ČR. Z toho je 145 000 účtů s věkem 16 let, ovšem podle Českého statistického úřadu je patnáctiletých v republice necelých 97 tisíc. Podobný nepoměr je v celé věkové skupině od 14 do 21 let. Tento fakt ukazuje na to, že mnoho lidí má více profilů najednou a porušuje tak pravidla Facebooku. Nejvíce příspěvků na Facebooku se v ČR sdílí mezi 17 a 22 hodinou a nejvíce ve dnech čtvrtek a neděle (Česko na sociálních sítích, 2011).

S rostoucí rychlostí vývinu moderních technologií je možné, že se občanské iniciativy budou utvářet ve větším množství právě díky sociálním sítím např. známé virální video „Přemluv bábu a dědu“ mělo před volbami do Poslanecké sněmovny v roce 2010 veliký úspěch především u mladé generace a podnítilo společenskou debatu o rozdílech mezi volebními preferencemi mladých a starších lidí.

Nezájem o politiku a veřejné dění

Nezájem o politiku a veřejné dění je jedním z hlavních důvodů nízké politické participace dětí a mládeže u nás. Velmi málo prvovoličů skutečně chodí k volbám – viz. kapitola 4.1. Většina mladých lidí plánuje jít k volbám, ale nechtějí aktivně vstupovat do lokální politiky, politických stran nebo publikovat své názory v médiích. Nemají zájem aktivně se účastnit a něco přímo ovlivňovat. Mají nízký

respekt k vládním představitelům a veřejným diskusím. Čeští žáci jsou také pod mezinárodním průměrem v podpoře politických aktivit i aktivit společenských hnutí.

Tabulka č. 24: Zájem žáků o politiku

Země	Procento žáků, kteří "souhlasí" nebo "rozhodně souhlasí" s výrokem "Zajímám se o politiku"				
		čtrnáctiletí		středoškoláci	
Chile	s	46	(1,4)	54	(1,1)
Kypr		66	(0,9)	63	(1,8)
ČR	s	28	(1,0)	41	(1,1)
Dánsko	s	30	(1,0)	62	(1,3)
Estonsko	s	34	(1,1)	47	(1,6)
Izrael ¹		-	-	58	(0,9)
Lotyšsko	s	41	(1,1)	50	(1,6)
Norsko	s	31	(1,1)	40	(1,4)
Polsko		43	(1,9)	44	(1,0)
Portugalsko	s	35	(1,2)	43	(1,2)
Rusko	s	54	(1,6)	63	(1,4)
Slovinsko		35	(1,1)	36	(1,4)
Švédsko	s	23	(1,5)	40	(1,3)
Švýcarsko (něm.)	s	34	(1,3)	46	(2,8)
Mezinárodní průměr²		38	(0,4)	49	(0,4)

Zdroj: CIVED Mezinárodní výzkum výchovy k občanství, 2001.

Čeští středoškoláci projevují ve srovnání s ostatními zeměmi relativně malý zájem o politiku, menší zájem projeví pouze žáci Slovinska. S výrokem „Zajímám se o politiku“ u nás souhlasí 41 % žáků, o něco větší počet žáků (50 %) se domnívá, že když je řeč o politických záležitostech, mají k tomu co říci (CIVED, 2004).

„Česká republika je jednou ze zemí, kde chlapci deklarují větší zájem o politiku než dívky. Totéž platí o sebejistotě v diskusích o politických záležitostech. O politiku se zároveň nejvíce zajímají gymnazisté a nejméně žáci na učilištích (na všech typech škol chlapci více než dívky)“ (CIVED, 2004).

Zájem o politiku je těsně svázán s důvěrou v politiku, „(...) což souvisí s poruchou v interakci státu a občanského sektoru, přetrvávající negativní stereotypy, neinformovanost státu i občanského sektoru o fungování demokracie - snižují hladinu důvěry občanů ke státu a institucím veřejné správy.“ (Benáček, Frič, Potůček, 2008).

Tabulka č. 25: Důvěra v instituce ovlivňující dění ve společnosti

Důvěra v instituce ovlivňující dění ve společnosti (v%):

	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne	neví
Prezidentovi republiky	31,5	46,8	13,5	3,8	4,5
Vládě ČR	5,2	41,0	33,8	14,6	5,4
Poslanecké sněmovně ČR	2,5	28,1	41,7	18,7	9,0
Obecním, místním úřadům	4,5	42,8	34,5	8,8	9,4
Okresním úřadům	1,6	32,3	35,8	12,2	18,2
Policii	2,0	34,7	37,2	18,7	7,4
Armádě	3,1	29,5	30,4	19,2	17,8
Soudům	2,5	31,5	32,4	19,4	14,2
Politickým stranám	1,3	16,2	45,5	22,8	14,2
Poslancům v místě Vašeho bydliště	1,3	24,8	29,3	17,3	27,4
Televizi	4,3	61,5	32,9	5,4	4,8
Novinám	3,4	61,0	24,3	5,2	6,2
Rozhlasu	4,0	62,4	21,6	4,9	7,2
Církvím	4,0	15,1	21,0	37,8	22,2

Zdroj: Participace mládeže a společnost, 1998.

„Mladí lidé nejsou apolitičtí, po určitém překonání předsudků a počátečního ostychu se ale pak často dostávají do situace, kdy nedokáží zvážit souměrnost svých požadavků, možností orgánů, na které se obrací, a akceptaci svých požadavků v rámci generačních skupin. Zde pak se objevuje určitý pocit zklamání, předčasné rezignace (podle jedné z anket tak vypovědělo 28 % dotázaných), za pozitivní je možno označit skutečnost, že nadpoloviční většina respondentů chápala, že k prosazení svých požadavků se nevyhne diskusi a nevyhnutelným kompromisům. Pozitivnější výsledky byly shledány u dětské populace, která není zatížena obdobnými předsudky.“ (Participace mládeže a společnost, 1998).

„Pokud už nějakou aktivitu na místní úrovni mladí lidé vykazují, pak je spojena s jejich aktivitou ve sdruženích a organizacích občanů, než-li v místních či krajských zastupitelstvech.“ (Mládež ČR, 2002). *„To může být způsobeno malou vstřícností těchto orgánů vůči aktivitě mladých lidí a nedostatečným informováním o možnostech participace ze strany radnic a zastupitelstev, které pociťuje většina dotázaných.“* (Participace mládeže a společnost, 1998).

Kultura našich politiků, vliv médií a politické prostředí bohužel způsobuje to, že mladí lidé nemají zájem o to, se někde angažovat (Mašková, 2010).

Starší děti ovlivňuje především odstrašující politické prostředí u nás, vliv korupce a podobně. Tyto věci tak negativně formují mladé lidi a posouvá je to spíše k rezignaci (Sedláček, 2010).

Nedostatečná občanská příprava ve školách

„Také politická socializace byla v rámci vzdělávacího systému, tedy výchova k občanství a k politické gramotnosti je nepochybně velmi důležitá. Výchova k občanství byla však od počátku devadesátých let v ČR zanedbávána“ (Müller, 201: 2008).

Škola by měla být místem, kde dítě získá základní informace o demokracii, státu a občanství a možnostech, jak se zapojit do veřejného života. V rámci předmětu Občanská výchova by se měly dětem vštěpovat základní vědomosti a dovednosti, které by mohly využít ve svém budoucím životě. Otázkou však je, nakolik se učitelé dětem věnují a jaké znalosti a dovednosti si žáci z výuky skutečně odnesou.

Tabulka č.26: Myslíte si, že máte možnost se vyjadřovat k otázkám týkajících se rozhodování o věcech *týkajících se*: Středoškolská mládež (15 – 19 let)

	1997				2002			
	ano	zčásti	ne	nezajímá se	ano	zčásti	ne	nezajímá se
rodiny	44	46	7	3	51	41	5	2
školní třídy	20	56	14	10	15	65	11	7
školy	3	25	56	15	3	20	61	15
obce, čtvrti	4	13	51	31	3	14	53	31

Zdroj: Mládež ČR, 2002.

Podle výzkumu CIVED středoškoláci vyjádřili obecně velkou důvěru v účinnost jejich účasti na životě školy a uvedli, že ve svých třídách pocítují svobodnou atmosféru k diskusi a vyjadřování svých názorů. Ve srovnání s ostatními zeměmi je **důvěra českých žáků** v možnost ovlivnit činnost školy poměrně **nízká**. Důvodem může být např. to, že škola nedává studentům dostatečný prostor pro vyjádření. Vlastní zkušenosti s prací ve studentském parlamentu má u nás pouze 19 % žáků (mezinárodní průměr je 32 %). Naproti tomu v Polsku, kde ve studentském parlamentu působí pouze 9 % žáků, je důvěra ve smysl účasti na životě školy nadprůměrně vysoká (CIVED, 2004).

„Navzdory tomu, že jejich důvěra ve smysl účasti na životě školy je v mezinárodním srovnání podprůměrná, více než 85 % našich středoškoláků souhlasí nebo rozhodně souhlasí s tím, že volení zástupci z řad žáků nebo organizované skupiny žáků mohou ovlivnit dění ve škole a přispět k řešení některých školních

problémů. 70 % českých žáků pak souhlasí s tím, že na škole dochází k pozitivním změnám, když žáci pracují společně.“ (CIVED, 2004).

Studenti potřebné znalosti mají, ale je nutná jejich vlastní iniciativa k tomu, aby záležitosti změnili (Jánská, 2010). Tato iniciativa se občas vyskytuje, někdy studenti sami přijdou s nápadem, který by chtěli realizovat, jsou nadšeni a mají plno elánu (Potměšilová, 2010). Pokud studenty někdo tlačí k nějaké aktivitě a nutí je dělat to či ono, nejsou výsledky práce dobré a účast v takových aktivitách mladé lidi netěší. Vhodnějším způsobem je spíše mladé motivovat a podporovat k účasti.

Negativní názor okolí na angažovanost mladých lidí

Pokud se děti a mládež aktivně zapojují, i přes to mnoho z nich naráží na nepochopení svého okolí. Často se stává, že v očích svých vrstevníků a dospělých jsou považováni za podivné a přehnaně aktivní. „*Participace mládeže je dosud málo akceptována jako relevantní aktivita a je z části státními institucemi považována jen jako další volnočasová aktivita bez dalšího většího dopadu*“ (Angažovanost Čechů ve veřejném životě, 2007). Ti, kteří se o něco snaží, například ve školních parlamentech, jsou vnímáni ostatními jako „šprtí“. Dospělí nejsou nakloněni tomu, aby jim mladí mluvili do jejich záležitostí. Převládá totiž obecný názor, že mladí tomu přeci nerozumějí, a že starší mají větší zkušenosti a dělají to už po léta dobře. Dospělí těžko nesou kritiku od mladých a nedávají jim dostatečný prostor pro vyjádření se. Neshledávají to za příliš podstatné (Mašková, 2010).

„Jít proti větrným mlýnům, o něco se skutečně snažit, není u nás vůbec vnímáno dobře. Dělat věci dokonce „proti“ něčemu, je vnímáno ještě hůře. Děti ve školních, městských a krajských parlamentech, které se snaží něco změnit, jsou často vnímány jako „malí politici“, ale to je velký omyl. Těmto aktivním dětem jejich okolí dává mnohem větší „klacky pod nohy“ než ostatním. Asi je to tím, že si dospělí chtějí chránit své teritorium, a když pak chtějí mladí něco dělat dobrovolně, tak dostávají od dospělých převážně negativní názory“ (Votavová, 2010).

Ve společnosti převládá názor, že ten, kdo se o něco snaží, se tím chce pouze zviditelnit, a proto má u nás participace tak negativní podtext (Sedláček, 2010). Děti a mládež, kteří se aktivně angažují, tak musí čelit i nepříjemným narážkám ve svém okolí.

Předchozí negativní zkušenost

Mladé lidi může odradit např. také negativní výsledek jejich práce. Zklamání mladý člověk se raději už nezapojí do žádné participační aktivity, jelikož se bojí opětovného neúspěchu. Předchozí negativní zkušenost je však velmi ojedinělým důvodem pro nezapojování se mladých lidí (participativní pozorování).

Jiné překážky

„Jako důležitý úkol je zmiňováno také pojmenování překážek, které brání participaci mladých a podpora opatření a mechanismů, které povedou k zapojení všech mladých lidí s ohledem na jejich rozdíly“ (Usnesení Rady Evropy, 2003). Pokud se identifikují překážky je snadnější jejich odstranění a prevence jejich předcházení.

Jednou z bariér v participaci dětí a mládeže u nás je to, že když se chtějí mladí na něčem podílet jako neformální skupina, jsou nuceni vystupovat jako organizace. Musí mít totiž nějakou právní subjektivitu, aby mohli požádat o grant. Města, nadace, fondy a různé další organizace poskytují finanční podporu jen organizovaným skupinám. Zcela u nás chybí granty pro malé neformální skupiny. Nikdo z mladých se nechce složitě organizovat a zakládat sdružení či jinou organizaci jen pro to, aby například uspořádal koncert nebo nějakou sportovní akci (Votavová, 2010).

8. Návrhy řešení problému nízké občanské a politické participace dětí a mládeže

Zkvalitnění výuky „Výchovy k občanství“ a průřezového tématu „Výchova demokratického občana“

Vzdělávací systém v České republice prošel v posledních letech velkou změnou. *“Do roku 1995 byly pro všechny typy škol určující a plně závazné především dva základní dokumenty: učební plán ZŠ a učební osnovy pro jednotlivé předměty.”* (Šimoník, 2003). Jelikož byly tyto dokumenty stejné pro všechny školy, bylo zaručeno, že všichni studenti v celé ČR se budou učit to samé.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zavedlo v roce 2005 nový školský zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), který ustanovil zcela nový systém kurikulárních dokumentů tzv. rámcové vzdělávací programy. Rámcové vzdělávací programy, jejichž hlavním cílem měla být přeměna současného encyklopedického pojetí vzdělávání k učení se pro život. Přesně vymezený obsah vzdělávání v jednotlivých předmětech (tzv. učební osnovy) se tímto krokem přeměnil na určení klíčových kompetencí, kterých má žák po skončení povinné školní docházky dosáhnout (Hrachovcová, Horská, Zouhar, 2007).

Rámcové vzdělávací programy mají dvě úrovně: A) Státní úroveň – Národní program vzdělávání, Rámcové vzdělávací programy – podle těchto dokumentů si školy tvoří své vlastní školní vzdělávací programy, B) Školní úroveň – Školní vzdělávací program.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání je *„(...)konkrétní základ pro pedagogickou činnost školy, neboť formuluje cíle vzdělávání, k jejichž naplnění pedagogická činnost směřuje, vymezuje závazný vzdělávací obsah a charakterizuje přístupy k tvorbě učebního plánu a školního vzdělávacího programu. Vymezuje požadavky na žáka a klíčové kompetence, které jsou základem pro stanovení evaluačních kritérií a nástrojů. Stanovuje, čemu se žáci učí. Nástin vývoje kurikula, jaké jsou očekávané vzdělávací výsledky, jichž mají dosáhnout na konci základního vzdělávání.”* (Šimoník, 17 : 2003).

Každá škola si sama tvoří osnovy k vyučovaným předmětům. Součástí ŠVP jsou tzv. **průřezová témata**, která poukazují na problémy současného světa a mají rozvíjet osobnost studenta, především jeho postoje a hodnoty. Mezi šest průřezových témat patří: Výchova demokratického občana, Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova a Mediální výchova. V rámci této práce je nejdůležitějším průřezovým tématem „Výchova demokratického občana“, jelikož se vztahuje k tématu občanské participace dětí a mládeže.

Výchovu k demokratickému občanství je možno definovat jako:

- výchovu k chápání a vnitřnímu přijetí norem a hodnot demokratické společnosti
- výchovu znalostí, dovedností a postojů potřebných k zapojení do života demokratické společnosti
- výchovu vedoucí k rozvoji dovednosti kriticky zvažovat problémy demokratické společnosti (Stará, 2004)

Výchova k občanství má dodat žákům dostatek znalostí a dovedností, které jsou potřeba pro aktivní zapojení do života občanské společnosti. Neexistuje však žádná metodologická příručka, která by přesně určovala, jak výchovu k občanství vyučovat. Neexistence konkrétních osnov předmětu občanská výchova patřily v minulosti k hlavnímu problému. Učitelé nevědí, jak výchovu k občanství učit, a proto velmi často výuka sklouzává k učení nedůležitých informací, aktivitám bez hlubšího smyslu a memorování.

Cíle RVP ZV jsou popsány velmi obecně. Výchova k občanství a Výchova demokratického občana, by měly přímo podporovat aktivní participaci dětí a mládeže ve společnosti. Tento požadavek by měl být přímo zahrnut v cílech RVP.

V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání je problematika výchova k občanství zastoupena velmi výrazně. Ve vzdělávací oblasti 5.5.2 Výchova k občanství, je popsána v pěti okruzích: Člověk ve společnosti, Člověk jako jedinec, Stát a hospodářství, Stát a právo a mezinárodní vztahy. Tyto okruhy se mohou probírat v několika předmětech najednou např. občanská výchova, dějepis aj. Pro oblast „Člověk a společnost“ je minimální určená časová dotace 12 hodin za 4 roky, tzn. 3 hodiny za jeden školní rok, což je absolutně nedostačující. Další rozdělení okruhů mezi konkrétní předměty zůstává v kompetenci školy.

Rámcový vzdělávací program pro základní školy vymezuje vzdělávací obor „Výchovy k občanství“ a průřezové téma „Výchova demokratického občana“ následujícím způsobem:

1. *Výchova k občanství* se zaměřuje na vytváření kvalit, které souvisejí s orientací žáků v sociální realitě a s jejich začleňováním do různých společenských vztahů a vazeb. Otevírá cestu k realistickému sebepoznání a poznávání osobnosti druhých lidí a k pochopení vlastního jednání i jednání druhých lidí v kontextu různých životních situací. Seznamuje žáky se vztahy v rodině a širších společenstvích, s hospodářským životem, činnostmi důležitých politických institucí a orgánů a s možnými způsoby zapojení jednotlivců do občanského života. Rozvíjí občanské a právní vědomí žáků, posiluje smysl jednotlivců pro osobní i občanskou odpovědnost a motivuje žáky k aktivní účasti na životě demokratické společnosti“ (VÚP, 43: 2007).

2. *Výchova demokratického občana* má vybavit žáka základní úrovni občanské gramotnosti. Ta vyjadřuje způsobilost orientovat se ve složitostech, problémech a konfliktech otevřené, demokratické a pluralitní společnosti. Průřezové téma v základním vzdělávání využívá ke své realizaci nejen tematických okruhů, ale i zkušeností a prožitků žáků, kdy celkové klima školy (vztahy mezi všemi subjekty vzdělávání založené na spolupráci, partnerství, dialogu a respektu) vytváří demokratickou atmosféru třídy, sloužící jako „laboratoř demokracie.“ V ní jsou žáci více motivováni k uplatňování svých názorů v diskusích a k možnosti demokraticky se podílet na rozhodnutích celku, společenství, komunity. Zároveň si sami na sobě mohou ověřit nejen význam dodržování pravidel, eventuálně v zájmu spravedlnosti se podílet na vytváření pravidel nových, ale i to, jak je důležité se o udržování demokracie starat, protože překročení hranice k anarchii či naopak k despotismu je neustále přítomným nebezpečím. Tato zkušenost pak rozvíjí schopnost kritického myšlení“ (VÚP, 93 : 2007).

Rámcové vzdělávací programy určují pedagogickým pracovníkům jaké konkrétní kompetence si má žák prostřednictvím školní docházky osvojit, ale nedávají učitelům žádný návod, jakým způsobem toho docílit. RVP dávají také školám značnou volnost v určení časové dotace k jednotlivým vzdělávacím okruhům. RVP určují pouze minimální počet hodin (VÚP, 2007). Nový školský zákon přinesl zcela nový způsob učení na základních a středních školách, což způsobilo mnoho problémů, s tím jak jej implementovat. Učitelé se tímto dostali do nesnadné situace a musí se vypořádat s novou situací.

Rámcové vzdělávací programy by měly v rámci výchovy k občanství a výchovy demokratického občana obsahovat jako konkrétní cíl výchovu dětí a mládeže k občanské a politické participaci. Žákům a studentům by v rámci výchovy k občanství a průřezového tématu výchova demokratického občana mělo být vysvětleno proč aktivní participace na věcech veřejných důležitá a jakým způsobem se mohou zapojit. Dále by bylo vhodné, aby byla vytvořena doporučující didaktická příručka, která by dávala učitelům alespoň bližší popis, jakým způsobem učit zmíněná témata. Předpokladem toho, aby učitelé předávali žákům a studentům potřebné informace, je to, že také oni sami budou informováni o možnostech participace dětí a mládeže. Je nutné, aby měli základní povědomí a přehled o tom, jaké výhody a nevýhody jednotlivé způsoby zapojení dětí a mládeže mají a kde hledat podrobnější informace. Dále by bylo dobré mladým lidem přímo v rámci výuky vysvětlit, jak moc je důležitá jejich účast ve volbách a proč je aktivní participace občanů pro fungování demokratického státu potřebná. Zároveň by bylo vhodné žáky seznámit s neziskovými organizacemi veřejně-prospěšného charakteru, které působí v jejich okolí.

Zavedení školní parlamentů na všech školách

Na některých základních a středních školách v ČR fungují parlamenty dětí a mládeže. Tyto samosprávné orgány žáků a studentů jsou neformální platformou, která v praxi napomáhá k zvýšení participace mladých lidí ve školách – více viz kapitola 6.2 Participace na základních a středních školách.

Ministerstvo školství považuje formu parlamentů jako velmi vhodnou metodu pro zapojení dětí a mládeže do veřejného života občanské společnosti (Urban, 2011). Přímá státní podpora dětským parlamentům je vyjádřena v Koncepci státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013 v části 7. Participace mladé generace na společenském a politickém životě. Je zde uvedeno, že MŠMT bude podporovat rozšíření parlamentů do všech krajů, ale není přesně uvedeno jakým způsobem. Právě z toho důvodu by se mělo konkrétněji vyjádřit, jakým způsobem je možné dětské parlamenty podporovat, protože takto nelze určit, zda byl vytýčený cíl splněn či nikoli. Podpora by měla být nejen finanční, ale spíše metodická a podpůrná.

V novém školském zákoně č. 541/2004 Sb., je přímá zmínka o dětských parlamentech. V zákoně se v § 21 Práva žáků, studentů a zákonných zástupců dětí a nezletilých žáků v odstavci 1 uvádí: „*Žáci a studenti mají právo: (...) d) zakládat v rámci školy samosprávné orgány žáků a studentů, volit a být do nich voleni, pracovat v nich a jejich prostřednictvím se obracet na ředitele školy s tím, že ředitel školy je povinen se stanovisky a vyjádřeními těchto samosprávných orgánů zabývat (...)*“ (Zákon č. 541/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání). Tímto krokem byla tedy zákonně uznána existence školních samospráv v České republice.

Pokud bychom zachovali dnešní podobu zákona, ve kterém je zmíněno právo žáků a studentů zakládat školní parlamenty, pak se jako nejvhodnější opatření jeví podpora poradenského a informačního charakteru. Při založení dětského parlamentu panuje mnoho nejasností, otázek a problémů a každá škola je v tomto ohledu specifická. Pokud má parlament vzniknout měl by mít oporu, tedy osobu, které se lze zeptat na případné dotazy a problémy. Tuto poradenskou pomoc poskytuje Národní parlament dětí a mládeže. Pokud ale měly vzniknout dětské parlamenty na všech školách povinně, asi by kapacity NPDM nestačily a bylo by nutné řešit tento problém jiným systematičtější způsobem.

Nejvhodnějším způsobem, jak podporovat dětské parlamenty je motivovat samotné žáky a studenty k tomu, aby oni sami z vlastní vůle chtěli parlament na škole mít a pracovat v něm. K motivaci mladých lidí je potřeba přistupovat velmi citlivě a opatrně. Motivovat žáky a studenty by měl budoucí koordinátor školního parlamentu, který by dětem měl vysvětlit výhody a nevýhody takového parlamentu. Velikým přínosem by jistě bylo i to, kdyby se motivačního programu zúčastnil i student ze školy, na které již parlament funguje. Národní parlament dětí a mládeže by měl pořádat vzdělávací motivační kurzy pro učitele, kteří v budoucnu budou pracovat jako koordinátoři.

Školní parlamenty obecně nepotřebují pro svoje fungování příliš velké finanční prostředky. Pokud by ale nově vzniklý parlament mohl obdržet jistou finanční částku, jistě by mu to v začátcích pomohlo. Řešením by v tomto případě bylo např. zavedení paušální částky pro nově vzniklý parlament. O tuto částku by si mohly nově vzniklé parlamenty požádat na Národní parlament dětí a mládeže, který by tak zároveň mohl evidovat přesný počet školních parlamentů v ČR. Parlament by následně musel vykázat, na jaké účely finanční podporu vynaložil. Zřízení takového

fondy by ovšem znamenalo, že NPDM by muselo najít potřebné velké množství finančních prostředků, což by bylo pravděpodobně velmi problematické.

Druhou variantou je povinné vytvoření parlamentu na každé škole. Pokud by bylo v zákoně nebo jiném opatření přímo uvedeno, že dětské parlamenty musí vzniknout na každé škole povinně, pak by i finanční podpora těchto parlamentů měla být centrálně řízená. Povinnému založení parlamentů se však koordinátorka NPDM brání, protože by se tak vytratil duch přirozené iniciativy mladých lidí. Ztratila by se tak především vnitřní motivace mladých lidí pro spontánní aktivitu, o což jde v parlamentech především (Votavová, 2010) Když jsou mladí lidé do něčeho nuceni, většinou to nemá dobrý ohlas a vzhledem k tomu, že cílem by mělo být zvýšení přirozené participace dětí a mládeže, není toto řešení vhodné.

Existenci školních parlamentů jako jednoho z možných nástrojů výchovy k aktivní participaci dětí a mládeže na veřejných záležitostech hodnotí kladně i učitelé. Žáci si jejich prostřednictvím prohlubují nejen své komunikační dovednosti, ale také se učí spolupráci, toleranci a hledání kompromisu při realizaci a závěrečné prezentaci jimi navrhovaných požadavků a projektů (Votavová, 2010).

Spolupráce škol a municipalit na lokální úrovni

Školy a města či obce by měly navázat větší vzájemnou spolupráci pro to, aby nabídly mladým lidem přímo v místě jejich bydliště vhodné možnosti k rozvíjení občanských kompetencí. Nejlepším druhem učení je vlastní zkušenost a právě proto by ve vhodných případech měly být do aktivit města zapojeni také žáci a studenti. Studenti by měli tyto příležitosti dostávat přednostně, aby se již od mládí mohli zapojovat do aktivit města např. při přípravě voleb, ať už místních voleb nebo voleb do Poslanecké sněmovny či Senátu ČR, by se mohli studenti poskytnout své kapacity v míře, která je zákonem dovolená, dále při oficiálních akcích města např. výstavy, prezentace, veletrhy, kulturní akce aj. Aktivní účastí na dění v obci či městě si mladí lidé budou postupně vybudovávat dobrý vztah k městu a bude jim záležet na jeho budoucnosti a budou aktivně využívat práva, která jim občanství poskytuje.

Jde tedy především o to, aby školy a municipality sdílely informace o příležitostech, které mohou studenti potencionálně využít a nabídnout jim tak pomocnou ruku při vstupu do komunity a zapojování se do občanského života.

Vytvoření informačního portálu

Mladí lidé využívají pro získávání informací především internetové stránky. Právě proto by měl být vytvořen speciální internetový portál, který by měl vytvářet jakousi znalostní síť, jež by nabízela konkrétní možnosti aktivit v nejrůznějších občanských sdruženích, v městech a na školách. Hledané informace by se měly dát filtrovat podle místa, typu a délky aktivit. Mělo by se jednat o interaktivní webovou stránku s moderním designem, která by měla být samozřejmě propojena se sociálními sítěmi jako např. Facebook, Twitter a MySpace.

Zavedení grantů pro neformální skupiny dětí a mládeže

Zavedení grantů pro neformální skupiny dětí a mládeže by velmi významně pomohlo ke spontánní aktivitě mladých lidí především na lokální úrovni. Mladí lidé se neradi organizují a tímto způsobem by jim bylo umožněno žádat finanční prostředky na aktivity bez nutnosti mít právní subjektivitu. Neorganizovaná skupina mladých lidí může podat projekt zatím pouze u České národní agentury Mládež – program Mládež v Akci. Grantů tohoto typu by mělo existovat více např. na vybraných státních institucích by mohla být vyčleněna částka na projekty neformálních skupin dětí a mládeže. Nadace a nadační fondy by se touto myšlenkou mohly inspirovat také a zavést více grantů tohoto typu.

Jednou z věcí, která rovněž nepomáhá realizaci neformálních projektů mladých lidí, je nutnost striktního vyúčtování po realizaci projektu. Mladí lidé se v účetnictví nevyznají a je to pro ně příliš složitá záležitost, a proto by se vyúčtování projektů neformálních skupin mělo výrazně zjednodušit (Votavová, 2010).

Státní finanční podpora participačních aktivit na školách

Školy by měly v rámci svého rozpočtu dostávat vyměřenou částku na aktivity podporující participační aktivity studentů. Výše částky by se mohla odvozovat od počtu studentů na škole. O tom, jakým způsobem budou finanční prostředky použity, by měli rozhodovat především sami studenti např. prostřednictvím školního parlamentu. Využití finančních prostředků by podléhalo kontrole školy.

Celkově by tedy mělo ministerstvo školství vyhradit zvláštní sumu finančních prostředků určenou pouze na projekty podporující participaci mladých lidí na základních a středních škol. Bohužel reálně takové řešení není možné z důvodu omezeného rozpočtu pro oblast mládeže.

Zvýhodnění podmínek snižování daňového základu pro soukromé firmy při nezdaňování finančních darů

Firmy často poskytují neziskovým organizacím peněžní dary na jejich aktivity a provoz – v tabulce č. 25 jsou uvedeny firmy, které poskytují největší finanční dary. Podmínky, za kterých je to v současné době možné, nejsou ideální. Aktuálně platný zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů má pro podnikatele nevýhodné podmínky, a proto je třeba jej upravit tak, aby byly firmy více motivovány k darování finančních prostředků na obecně prospěšné účely. V současné podobě zákon neumožňuje především malým firmám takové podmínky, při kterých by bylo pro ně výhodné poskytnout peníze jako dar na aktivity pro děti a mládež. Pouze velkým firmám se vyplatí snižování daňového základu při darování finančních prostředků. „V úhrnu lze odečíst nejvýše 5 % z již sníženého základu daně“ (Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů). To znamená např. firma, která má čistý již zdaněný zisk 2 miliony Kč, si může jako dar odečíst 100 tisíc Kč a dále ještě odečty na zdravotním a sociálním pojištění zaměstnanců, zatímco firma s čistým již zdaněným ziskem 300 tisíc si může odečíst dar v maximální výši pouhých 15 tisíc korun (Říha, 2010). Novelizovat by se tedy měl §15 Nezdanitelná část základu daně odstavec 8 a § 20 Základ daně a položky snižující základ daně tohoto zákona. Nejvhodnější by tedy bylo definovat rozdílné snižování daňového základu pro firmy s malým a velkým ziskem. Otázkou zůstává jak přesně určit co je malý a velký zisk.

Tabulka č. 27: Největší a Nejštědřejší firemní dárci roku 2011

Největší a Nejštědřejší firemní dárci roku 2011			
Název firmy	Absolutní objem darů v Kč	Pořadí v kategorii Největší firemní dárci	Pořadí v kategorii Nejštědřejší firemní dárci
AHOLD Czech Republic, a.s.	19 897 601	8	x
CETELÉM ČR, a.s.	1 097 025	15	17
Česká spořitelna, a.s.	60 606 998	2	13
Československá obchodní banka, a. s.	46 467 938	3	14
ČEZ, a. s.	374 302 963	1	10
GlaxoSmithKline, s.r.o.	9 429 686	11	5
Johnson&Johnson s.r.o.	32 295 405	6	1
Kooperativa pojišťovna, a.s., Vienna Insurance Group	9 711 000	9	15
KPMG Česká republika, s.r.o.	6 330 065	13	2
Metrostav a.s.	7 650 000	12	11
OKD, a.s.	32 428 969	5	12
PDQM, s.r.o.	81 600	18	3
PwC Česká republika, s.r.o.	1 891 053	14	6
PRK Partners s.r.o., advokátní kancelář	225 000	17	4
Provident Financial s.r.o.	9 620 663	10	8
STEM/MARK, a.s.	337 000	16	7
Telefónica Czech Republic	33 655 638	4	16
Vodafone Czech Republic a.s.	22 506 208	7	9

Zdroj: CRS fórum. Časopis o společenské odpovědnosti firem 9/2011.

Ostatní způsoby řešení

Nezájem mladých lidí o aktivitu a iniciativu a předsudek nemožnosti něco změnit či ovlivnit lze podpořit pouze vhodnou motivací a poukazováním na pozitivní příklady účasti mladých lidí na občanském a politickém životě v jejich okolí, tak aby bylo mladým zřejmé, že tyto způsoby zapojení mají smysl a jsou veřejně prospěšné. Motivace musí přicházet z více stran – od rodičů, učitelů, sdružení, municipalit, aby byla účinnější.

Nezájem mladých lidí o politiku a veřejné dění je možné zvýšit cíleným a dlouhodobým apelem různých aktérů o nutnosti a důležitosti politického života občanů demokratického státu.

Výchova a vliv rodičů by měly podporovat děti a mládež v účasti na veřejném životě. Především sami rodiče si musí uvědomit potřebu zapojování se do věcí veřejných, aby mohli tento přístup pomocí výchovy předávat svým dětem. Tento úkol se však nedá rodičům nijak přikázat a vymoci. Je nutné, aby sami rodiče porozuměli důležitosti participace dětí a mládeže, což je možné prostřednictvím médií, vzdělávání a osobních nebo zprostředkovaných pozitivních zkušeností.

Problém **přetrvávání pasivních vzorců chování a jednání rodičů** dnešní mladé generace je způsoben tím, že žili po většinu svého života v komunistickém režimu a nejsou zvyklí se angažovat na životě společnosti. Názory rodičů a jejich nezkušenost v účasti na věcech veřejných bude postupně mizet s tím, jak bude jejich populace stárnout a jejich děti budou dospívat, až přijde čas, kdy děti narozené již v demokratické České republice budou mít svoje vlastní děti, a jelikož nebudou mít tak negativní zkušenosti z předchozích dob, je větší pravděpodobnost, že budou mít k participaci dětí a mládeže výrazně kladnější postoj než jejich rodiče. Takový stav přijde pravděpodobně v horizontu příštích 20 let, kdy se obmění jedna generace.

Negativní vliv médií na míru participace dětí a mládeže lze odstranit pouze upozorňováním na pozitivní příklady účasti mladých lidí na občanském a politickém životě. Sdružení, dětské parlamenty a jiné participační struktury musí více upozorňovat média na své aktivity.

Negativní názor institucí, municipalit, dospělých, škol, vrstevníků a dalších subjektů na participaci dětí a mládeže lze změnit upozorňováním na pozitivní příklady účasti mladých lidí a soustavným vysvětlováním přínosů participačních aktivit.

9. Závěr

Nízká občanská a politická participace dětí a mládeže v České republice je společenský problém, který je prokázán např. v **mezinárodních výzkumech** ICCS, CIVED a EUYOUNGART – viz. kapitola č. 4. Ve většině sledovaných ukazatelů mají **čeští mladí lidé** ve srovnání s ostatními zeměmi velmi často **průměrné nebo podprůměrné výsledky** např. členství mladých lidí ve sdruženích, volební účast, účast prvovoličů ve volbách, podpora politických stran, účast na demonstracích aj. **V některých sledovaných ukazatelích** (např. oblast znalostí a dovedností z předmětu občanské výchovy) ovšem prokazují české děti a mládež **výsledky nadprůměrné**. Pozitivních výsledků jako je tento je však méně.

Občanské znalosti a postoje mají čeští žáci v mezinárodním srovnání na velmi dobré úrovni, ale ve **formální občanské účasti a politické účasti na veřejném životě zaostávají pod průměrnými mezinárodními výsledky**. Z výše uvedeného vyplývá, že české děti a mládež mají velmi dobré předpoklady (tedy vědomosti a dovednosti) pro občanskou a politickou participaci, ale bohužel je neumí v praktickém životě vhodným způsobem aktivně využívat.

Tématem participace dětí a mládeže se zabývá stát v rámci politiky o mládeži – více viz. kapitola 5. Politika o mládeži. Hlavním veřejně-politickým dokumentem, který v současnosti určuje základní směry politiky o mládeži, je **Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013**. Samostatný zákon o mládeži zatím Česká republika nemá, ale již několik let se usilovně pracuje na jeho konkrétní podobě.

Tvorba **české politiky o mládeži je ovlivňována mnoha aktéry**, kteří mají odlišné zájmy, představy a postoje k přesné podobě mládežnické politiky např. parlament ČR, politické strany, neziskové organizace, Česká rada dětí a mládeže, veřejnost ale také Evropská unie, Rada Evropy. Největší vliv na podobu české politiky o mládeži má **Evropská unie**, která pomocí svých dokumentů přímo určuje konkrétní činnosti a aktivity v oblasti mládeže např. zřízení programu Mládež v akci. Jelikož je ČR členem EU musí daná nařízení a opatření implementovat. Velký vliv na podobu politiky o mládeži má u nás **ministerstvo školství**, jakožto výkonný orgán, který vytváří koncepci státní politiky o dětech a mládeži. Důležitou roli má také **Parlament ČR** jako instituce se zákonodárnou pravomocí např. budoucí

schválení zákona o mládeži. Silný lobbying v oblasti politiky mládeže vytváří **Česká rada dětí a mládeže**. ČRDM zastupuje velké množství sdružení zastávající zájmy dětí a mládeže a je silným partnerem pro ministerstvo školství. Vliv ostatních zúčastněných aktérů již není tak velký - viz. výsledná tabulka v kapitole č. 5.4 Analýza aktérů.

Děti a mládež mají k dispozici několik způsobů, jak se aktivně účastnit veřejného života – více viz. kapitola č. 6. Možnosti k občanské a politické participaci dětí a mládeže v ČR. Mezi nejvyužívanější způsob zapojení dětí a mládeže patří **členství ve sdruženích**. Občanská sdružení nabízí dětem a mládeži nejrůznější spektrum sportovních, kulturních, vzdělávacích, ekologických a jiných aktivit. Některá sdružení se zaměřují na posilování participace dětí a mládeže více než jiné, to záleží na zaměření každého sdružení zvlášť.

Struktura parlamentů dětí a mládeže - **školní parlamenty, městské parlamenty, krajské parlamenty, Národní parlament dětí a mládeže** - je možností, jak se aktivně zapojit do života ve škole, městě, kraji a nakonec na celorepublikové úrovni. Projektu se dobrovolně účastní žáci a studenti základních a středních škol zpravidla ve věku od 6 do 18 let. Parlamenty existují pouze na některých školách. V poslední době se vedla diskuse o tom, zda by zavedení školních parlamentů nemělo být povinné, tomu se ale organizátoři NPDM brání, jelikož chtějí ponechat dětem a mládeži volnou iniciativu, spontaneitu a možnost volby.

Mládežnická politická sdružení jsou zvláštním typem občanských sdružení, která podporují program vybraných politických stran. Politických sdružení není mnoho a jen velmi málo mladých lidí je jejich členem. **Politické strany a politická hnutí** usilují především o získání účasti na státní moci. Mladí lidé mají o vstup do politických stran jen velmi mizivý zájem, což je spojeno s jejich nezájmem o politiku a politické dění u nás.

Na poli vysokých škol se mohou studenti zapojit do **Akademických senátů**. Univerzity tak nabízí studentům možnost podílet se na rozhodování školy. Tento způsob participace se týká mladých lidí ve věku od 18 do 30 let, tedy mládeže.

Jiné možnosti k participaci zahrnují spíše způsoby podpory aktivit a projektů pro děti a mládeže. Nejrůznější nadace, nadační fondy a firmy poskytují mládežnickým sdružením a neformálním skupinám dětí a mládeže finanční podporu v rámci svých grantových řízení či přímo dávají peněžní dary.

Příčiny nízké občanské a politické participace dětí a mládeže popisuje kapitola č. 7. Svým obsahem kapitola přímo odpovídá na výzkumnou otázku: „Jaké jsou příčiny nízké občanské a politické participace dětí a mládeže v ČR?“

Jako hlavní příčiny zkoumaného problému byly podle použitých mezinárodních výzkumů a provedených výzkumných polostrukturovaných rozhovorů identifikovány následující body. **Nedostatečná informovanost dětí a mládeže o možnostech participace** způsobuje, že mnoho mladých lidí neví a ani netuší o tom, že by se nějakým způsobem zapojovat vůbec mohli. **Nezájem dětí a mládeže o aktivitu a iniciativu** je způsoben především **předsudkem**, že pokud by se již nějakým způsobem zapojili, nemají **reálnou možnost věci ovlivnit nebo dokonce změnit**. Aktivita a iniciativa je mladými spíše vnímána jako negativní. **Nezájem dětí a mládeže o politiku a veřejné dění** je ovlivněn malou důvěrou v politiku a jejich přesvědčením, že politika se jich netýká. Politiku vidí jako něco velmi vzdáleného, co není v jejich silách ovlivnit. **Negativní vliv médií** je dán způsobem informování veřejnosti o aktivitách dětí a mládeže. Bohužel se v médiích prezentují pouze zprávy negativního charakteru např. o kriminalitě a vandalismu mladistvých, a pozitivních příkladů dobré praxe participace dětí a mládeže se v médiích mnoho nevyskytuje. **Výchova a vliv rodičů na děti a mládež** má zásadní vliv na utváření jejich názoru na účast na věcech veřejných. Rodiče by měli být ti, kdo předávají pozitivní příklady chování a jednání svým dětem, ale protože rodiče současných dětí žili v komunismu, neměli možnost participace na věcech veřejných, a proto nemají vlastní zkušenosti, které by mohli dětem předávat. **Komunistická historie naší země** celkově zanechala v lidech negativní názor na politiku, způsobila značnou občanskou apatii a ještě více podpořila předsudek nemožnosti ovlivnit či změnit veřejné záležitosti. **Nedostatečná občanská příprava žáků a studentů na základních a středních školách** je z části způsobena novým školským zákonem, který zavedl rámcové vzdělávací programy a školní vzdělávací programy a neurčil jak se má Výchova k občanství a průřezové téma Výchova demokratického občana učit a co je jejich přesnou náplní. Učitelé mají žákům vštípit základní informace a dovednosti, ale neví jakým způsobem to vyučovat. **Negativní názor okolí** na participaci dětí a mládeže může mnohé mladé lidi odradit či dokonce znechutit. Aktivně participující mladí lidé jsou v očích svého okolí pokládáni za nezkušené, dospělí jim nevěří a často je ani nevyslechnou. Pokud mladý člověk získal jakoukoli **negativní zkušenost při účasti** na občanském a politickém životě, velmi špatně ji

překonává a spíše jej odrazuje od další účasti. Mezi **jiné překážky** patří především způsoby financování aktivit pro děti a mládež např. neexistence grantů pro neformální skupiny dětí a mládeže.

Kapitola č. 8. **Návrhy řešení problému** nízké občanské a politické participace dětí a mládeže obsahuje opatření, která by měla zvýšit občanskou a politickou participaci dětí a mládeže v ČR. Kapitola odpovídá na výzkumnou otázku: „Jaká jsou řešení nízké občanské a politické participace dětí a mládeže?“

Zkvalitnění výuky „Výchovy k občanství“ a průřezového tématu „Výchova demokratického občana“ na školách. Primárním vzděláváním na základních školách projdou všechny děti v České republice, a proto je zkvalitnění výuky přímou cestou, jak ovlivnit občanské vzdělávání a postoje žáků a studentů. Bylo by vhodné, aby byla vytvořena doporučující vzorová didaktická příručka pro výuku Výchovy k občanství a Výchovy demokratického občana. Předělo by se tak problémům, které v současné době trápí pedagogy, protože nemají přesné pokyny, jak tyto vzdělávací okruhy vyučovat. Zároveň by se mělo podpořit vzdělávání učitelů, kteří vyučují tyto okruhy např. školení a semináře. **Zavedení školní parlamentů na všech školách** by mohlo být buď povinné, nebo dobrovolné. Jelikož se struktura parlamentů dětí a mládeže osvědčila jako prostředek pro aktivní participaci mladých lidí, bylo by vhodné, aby se rozšířila na všechny školy. Organizátoři NPDM by rádi zachovali projekt na dobrovolné bázi. Pokud by se zavedly školní parlamenty povinně, ztratila by se vnitřní motivace mladých lidí pro spontánní aktivitu a iniciativu. **Spolupráce škol a municipalit na lokální úrovni** by se měla prohloubit tak, aby mohli studentům nabízet účast na aktivitách města a školy. Školy a municipality by měly sdílet informace a nabízet je aktivně studentům. **Vytvoření informačního portálu** o možnostech participace by mělo zvýšit informovanost dětí a mládeže a poskytnout jim potřebné informace. Portál musí mít moderní design určený speciálně mladým lidem a měl by být propojen se sociálními sítěmi. **Zavedení grantů pro neformální skupiny dětí a mládeže** by výrazným způsobem umožnilo neorganizovaným mladým lidem získat finanční prostředky na své aktivity. Veřejné instituce, ministerstva, nadace a nadační fondy a jiné organizace by měly zavést granty pro neformální skupiny dětí a mládeže ve větší míře. Stát by měl výraznějším způsobem **finančně podporovat participační aktivity na školách**. Každá škola by měla dostávat v rámci svého rozpočtu částku na

participační aktivity studentů ve škole, bohužel při obrovském množství základních a středních škol by se jednalo o takovou částku, na kterou nelze v době finanční krize požadovat nárok. **Zvýhodnění podmínek snižování daňového základu pro soukromé firmy při nezdaňování finančních darů** by výrazným způsobem zvýšilo ochotu firem poskytovat finanční podporu sdružením pracujících s dětmi a mládeží. V současnosti platný zákon o daních z příjmu neumožňuje tak výhodné podmínky, a proto by se měl změnit. Ve společnosti se musí také cíleně **odstraňovat negativní předsudky** k participaci dětí a mládeže a musí se **posilovat dobré příklady** aktivit dětí a mládeže na věcech veřejných. **V rodinách** se děti mohou podílet na rozhodování a zapojit se do dění, čímž se **neformální cestou učí participaci** a demokratickým principům. Rodina by měla děti podporovat v jejich participačních aktivitách a sami rodiče by měli jít svým dětem v tomto ohledu vzorem např. minimálně účastí ve volbách a zájmu o komunální politiku. Poslední tři zmíněná opatření nelze obecně žádným způsobem vynucovat. Mělo by se jednat o přirozenou cestu, kterou budou všichni občané společně podporovat.

Výše uvedená opatření mají různý charakter a vliv na zvýšení občanské a politické participace dětí a mládeže v ČR. Úprava výuky „Výchovy k občanství“ a průřezového tématu „Výchova demokratického občana“ na školách by měla reálný dopad na všechny děti, zatím co např. granty pro neformální skupiny dětí a mládeže by využívala jen omezená skupina. Z výše uvedeného důvodu je třeba podporovat všechny způsoby zvyšování angažovanosti dětí a mládeže, a nikoli pouze některé. Řešení problému nízké participace dětí a mládeže jsou různorodá a jejich implementace by znamenala větší či menší změny v mnoha oblastech.

Nízká občanská a politická participace dětí a mládeže v ČR je společenským problémem, který má mnoho různých příčin. Občansky a politicky aktivní lidé jsou projevem a zároveň předpokladem vyspělé občanské společnosti v demokratickém státě, a proto je vhodné, aby děti a mládež byli postupně připravováni na tuto svou roli prostřednictvím různých způsobů zapojení ve všech možných sférách: v rodině, ve škole, ve sdruženích a jinde. Pokud budou mladí lidé získávat dovednosti k tomu potřebné již od dětství, bude pro ně následně v dospělosti jednodušší se aktivně zapojovat. Zkušenosti a dovednosti, které získají v mladém věku, se mohou pozitivně projevit na jejich budoucím odpovědném jednání vůči státu a společnosti celkově, a tím mohou pomáhat zlepšovat kvalitu demokracie a občanské společnosti u nás.

Teorie participační demokracie požaduje zapojení všech občanů do správy věcí veřejných. V tomto ohledu by se dalo říci, že participační složka demokracie u nás selhává, jelikož se nedaří zapojit opravdu všechny občany, nemluvě o dětech a mládeži. Jasným důkazem je např. nízká účast prvovoličů ve volbách a pouze malé procento mladých lidí zapojených v politických stranách či politických hnutích.

Občanská participace je v rámci teorie občanského sektoru projevem zájmu lidí o realizaci jejich názorů, zájmů, postojů a požadavků (Skovajsa, 2010). Občanská sdružení, která podporují aktivity pro děti a mládež s občanským rozměrem, plní expresivní a školící funkci. Děti a mládež se prostřednictvím aktivit těchto sdružení učí vyjadřovat své názory a postoje, učí se řešit problémy a celkově rozvíjí svoji osobnost. Sdružení plní také funkci demokratizační, tj. přímo podporují děti a mládež k participaci na věcech veřejných – příkladem jsou parlamenty dětí a mládeže.

Pro další výzkum v oblasti občanské a politické participace dětí a mládeže by bylo vhodné udělat zcela nový komplexní mezinárodní výzkum zaměřený pouze na prvky občanské a politické participace. Jak bylo poznamenáno v kapitole 2.1 Problémy použitých výzkumů, zde použité mezinárodní výzkumy nesledovaly přímo občanskou a politickou participaci. Hlavní cíle použitých mezinárodních výzkumů byly poněkud odlišné – především výzkumy ICCS a CIVED. Dále by bylo vhodné sesbírat potřebná data a informace o neorganizované občanské a politické participaci dětí a mládeže a provést jejich vyhodnocení.

Práce splnila svůj cíl, tím že přispěla k lepšímu pochopení celistvosti zkoumaného problému a k objasnění základních příčin nízké občanské a politické participace dětí a mládež v České republice a navrhla řešení problému.

10. Summary

Low civic and political participation of children and youth in the Czech Republic is a social problem that is found in several international studies. The work deals mainly with organized civic and political participation of children and youth.

The area of youth participation falls within the national policy on youth and therefore this work describes basic public-policy documents that are related to the topic of participation of children and youth. The main national policy document on youth is Concept of State Policy for Children and Youth for 2007-2013. In the frame of this work, analysis of the actors involved in the Czech youth policy-making was done. The influential actors of Czech youth policy include: Parliament of the Czech Republic, Ministry of Education, Youth and Sports, Czech Council of Children and Youth, non-profit organizations ect.

The most common way of involving children and youth include membership in associations. Other options include school parliaments, political parties, academic senates ect. All options have their advantages and disadvantages.

Main causes of low civic and political participation of children and youth are: lack of awareness of children and young people about the possibilities of participation, lack of interest of children and youth about the activity and initiative, lack of civic training of pupils and students in primary and secondary schools, lack of interest of children and young people in politics and public affairs, negative influence of media, education and parental influence on children and youth, communist history of our country, the negative opinion of surrounding on youth participation, negative experience, prejudices and other obstacles.

Work proposed specific measures which can help to increase the level of civic and political participation of children and youth in the Czech Republic – for example: improvement of subject "Education for Citizenship" and cross-cutting theme "Democratic Citizenship" in schools, introduction of school parliaments in all schools, closer cooperation between schools and cities at the local level, creating an information portal and introduction of grants to community groups for children and youth. The society must also be targeted to eliminate negative stereotypes of children and youth. Their participation must be strengthened by good examples of activities for children and youth in public affairs.

11. Použitá literatura a prameny

Použitá literatura

BENÁČEK, Vladimír; FRIČ, Pavel; POTŮČEK, Martin. Trh, stát a občanský sektor ve vzájemných vztazích. In POTŮČEK, Martin; MUSIL, Jiří; MAŠKOVÁ, Miroslava (eds.): *Strategické volby pro českou společnost. Teoretická východiska*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. 363 s. ISBN 978-80-86429-86-1.

DAHL, Robert. *O demokracii : Průvodce pro občany*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001. 192 s. ISBN 80-7178-422-2.

DOHNALOVÁ, Marie. *Antropologie občanské společnosti*. Nauma : Brno, 2004. 157 s. ISBN 80-7204-339-0.

FIALA, Petr, SCHUBERT, Klaus. *Moderní analýza politiky. Úvod do teorií a metod policy analysis*. Brno : Barrister & Principal, 2000. 170 s. ISBN 80-85947-50-1.

GAISER, Wolfgang; OGRIS, Gunther; SPANNRING, Reingard. *Youth and Political Participation in Europe: Results of the Comparative Study Euyoupart*. Barbara Budrich Publishers, 2008. ISBN 3866491468.

HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír (eds.). *Demokracie : teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. 1. vyd. Brno : Masarykova Univerzita v Brně. Mezinárodní politologický ústav, 2003. 375 s. ISBN 80-210-3195-6.

HORTON, Paul B., HORTON, Robert L., LARSON, Richard F., LESLIE, Gerald R. *The sociology of social problems*. Twelfth Edition. Englewood Cliffs, N. J. : Prentice Hall, 1997. 447 s. ISBN 0136574386, 9780136574385.

HRACHOVCOVÁ, Maria, HORSKÁ, Viola, ZOUHAR, Jan. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Pomáhejme při tvorbě školního vzdělávacího*

programu: vzdělávací obor *Výchova k občanství*. Praha : Albra, 2007. ISBN 9788073610364.

Looking behind the figures : The main results of the Eurobarometer 2007 survey on youth. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Commission, 2007. 12 s. ISBN 978-92-79-05539-3

MANSFELDOVÁ, Zdenka; KROUPA, Aleš (eds.). *Participace a zájmové organizace v České republice*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-86429-53-9 .

Mládež České republiky : Informační publikace o dětech a mládeži v České republice. Praha : Česká rada dětí a mládeže, 2008. 27 s.

MÜLLER, Karel. *Češi a občanská společnost. Pojem, problémy, východiska*. Praha : Triton, 2002. ISBN 80-7254-232-X.

MÜLLER, Karel. *Češi a občanská společnost : Pojem, problémy, východiska*. 1. vyd. Praha : Triton, 2002. 251 s. ISBN 80-72-54-232-X.

MÜLLER, Karel. *Politická sociologie : politika a identita v proměnách modernity*. Praha : Portál, 2008. 1. vyd. 216 s. Praha ISBN 987-80-7367-380-2.

POLÁČKOVÁ, Věra; KRAUS, Blahoslav (et al.). *Člověk, prostředí, výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno : Paido, 2001. 199s. ISBN 80-7315-004-2.

POTŮČEK, Martin a kol. *Veřejná politika*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. 383 s. ISBN 80-86429-50-4.

Velký sociologický slovník. Sv. 1, A-O. Praha : Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-11.

RAKUŠANOVÁ, Petra. *Povaha občanské společnosti v České republice v kontextu střední Evropy*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007. 140 s. ISBN-13: 978-80-7330-122-4.

SKOVAJSA, Marek a kol. *Občanský sektor : Organizovaná občanská společnost v České republice*. 1. vyd. Praha : Portál, 2010. 376 s. ISBN 978-80-7367-681-0.

SVENSSON, Palle. *Teorie demokracie : Brněnské přednášky*. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995. 275 s. ISBN 80-85959-02-X.

ŠÁMALÍK, František. *Občanská společnost v moderním státě*. Brno : Doplněk, 1995. ISBN 80-85765-45-4.

ŠIMONÍK, Oldřich. *Úvod do školní didaktiky*. Brno: MSD, 2003. 91 s. ISBN 80-86633-04-7.

STARÁ, Jana. *Výchova k demokratickému občanství v primární škole*. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. Praha 2004. 64 s. ISBN 80-7290-162-1.

VESELÝ, Arnošt; NEKOLA, Martin (eds.). *Analýza a tvorba veřejných politik*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2007. 393 s. ISBN 978-80-86429-75-5.

Výchova k občanství a demokracii. Učební texty s metodickou příručkou pro učitele občanské výchovy, občanské nauky a základů společenských věd: lidská práva, občanská společnost, tržní hospodářství. Svod, 2001.

Jiné dokumenty

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2007.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Odbor pro mládež. *Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže do roku 2007*. Praha : 2003.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Odbor pro mládež. *Bílá kniha Evropské komise : Nový podnět pro evropskou mládež*. Praha : 2002.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Odbor pro mládež. *Státní politika vzhledem k mladé generaci v České republice*. Praha : 1999.

Úmluva o právech dítěte. New York : Organizace spojených národů, 1989.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolné službě

Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení)

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Časopisy

Revidovaná evropská charta participace mladých lidí na místním a regionálním životě. Archa – zpravodaj o výchově a využití volného času dětí a mládeže. Česká rada dětí a mládeže, březen 2005, 7 roč., č.3. Příloha k č. 3/2005.

PELKA, František; ŠVESTKA, Vladimír; ONDRUŠKOVÁ, Marta. *Participace mládeže a společnost*. Informační listy Institutu dětí a mládeže MŠMT ČR, únor 1999, roč. 1, č.1, s. 25-29.

TOP Odpovědná firma roku 2011. CRS fórum. Časopis o společenské odpovědnosti firem, listopad 2011, roč. 5, č. 9, s. 13.

Firemní nadace a fondy rozdělí ročně až 650 milionů korun. A spojují své síly. CRS fórum. Časopis o společenské odpovědnosti firem, srpen 2011, roč. 5, č. 8, s. 24.

Použité prameny

Business leaders forum. *Společenská odpovědnost firem (CSR) - Co je CSR* [online]. [citováno 2012-01-05]. Dostupné z: <<http://www.csr-online.cz/page.aspx?csr>>.

Centrum pro výzkum veřejného mínění - Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. *Angažovanost Čechů ve veřejném životě* [online]. [cit. 2011-10-27]. Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100667s_pd70316.pdf>.

Council of Europe. *Council of Europe in Brief. cz* [online]. [citováno 2011-10-19]. Dostupné z: <<http://www.coe.int/aboutCoe/index.asp?page=quisommesnous&l=en>>.

Český statistický úřad. *Předběžné výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. Publikováno dne: 28.12. 2011, [citováno 2012-01-05]. Dostupné z: <http://www.scitani.cz/slodb2011/redakce.nsf/i/predbezne_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011>.

Český statistický úřad. *Celkové výsledky hlasování | volby.cz* [online]. [citováno 2011-10-20]. Dostupné z: <<http://volby.cz/pls/ep2009/ep11?xjazyk=CZ>>.

ČT24 - Nejdůvěryhodnější zpravodajství na českém internetu. *Exit pool, SC&C a SPSS CR pro Českou televizi* [online]. [citováno 2011-11-18]. Dostupné z: <<http://img2.ct24.cz/multimedia/documents/17/1699/169810.doc>>.

EUR-Lex – Access to European Union law. *Strategii EU pro mládež* [online]. [cit. 2011-10-12]. Dostupné z: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:161E:0021:0031:CS:PDF>>

EUR-Lex – Access to European Union law. *Evropský pakt mládeže* [online]. [cit. 2011-10-12]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2005&nu_doc=206>.

EUR-Lex Access to European Law. *Smlouvy* [online]. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z: <<http://eur-lex.europa.eu/cs/treaties/dat/11957K/word/11957K.doc>>.

EUR-Lex Access to European Law. *Smlouvy* [online]. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/cs/treaties/dat/12001C/pdf/12001C_EN.pdf>.

EUR-Lex Access to European Law. *Smlouvy* [online]. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z: <<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:CS:HTML>>.

EUR-Lex Access to European Law. *Smlouvy* [online]. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z: <<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:CS:HTML>>.

European Commission. *EU Youth Report : Youth - Investing and Empowering* [online]. [citováno 2011-04-21]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/youth/news/doc/new_strategy/youth_report_final.pdf>.

European youth portal. *European youth portal* [online]. [citováno 2011-10-25]. Dostupné z: <http://europa.eu/youth/index.cfm?l_id=cs>.

Evropský hospodářský a sociální výbor. *Podpora plnohodnotné účasti mladých lidí na vzdělávání, zaměstnanosti a ve společnosti* [online]. [cit. 2011-10-12]. Dostupné z: <https://toad.eesc.europa.eu/ViewDoc.aspx?doc=ces%5Csoc%5Csoc289%5CCS%5CCES1568-2007_PA_CS.doc>.

Evropský parlament mládeže v ČR. *Co je EYP | EYP Czech Republic* [online]. [citováno 2011-09-17]. Dostupné z: <<http://eyp.cz/co-je-eyp/>>.

H1.cz s.r.o. *H1.cz : Studie Česko v sociálních sítích* [online]. [citováno 2011-12-22]. Dostupné z: <<http://www.h1.cz/studie-cesko-v-socialnich-sitich>>.

Institut sociologických studií FSV UK. *Institut sociologických studií FSV UK – Novinky* [online]. [cit. 2011-09-20]. Dostupné z: <<http://iss.fsv.cuni.cz/>>.

International Association for the Evaluation of Educational Achievement.

IEA: Publications. [online]. [cit. 2011-10-11]. Dostupné z: <http://www.iea.nl/fileadmin/user_upload/Publications/Electronic_versions/ICCS_2009_European_Report.pdf>.

International Institute for Democracy and Electoral Assistance. *Country View | Voter Turnout | International IDEA cz* [online]. [citováno 2011-11-22]. Dostupné z: <http://www.idea.int/vt/country_view.cfm?CountryCode=CZ>.

Klíče pro život - Rozvoj klíčových kompetencí v zájmovém a neformálním vzdělávání. *Informovanost a participace mládeže - Klíče pro život* [online]. [cit. 2011-09-17]. Dostupné z: <<http://userfiles.nidm.cz/file/prezentace-participace%5Brezim-kompatibility%5D.pdf>>.

Metodický portál : inspirace a zkušenosti učitelů. *Znalosti, dovednosti a postoje čtrnáctiletých žáků v oblasti výchovy k občanství* [online]. [cit. 2011-10-30]. Dostupné z: <<http://digifolio.rvp.cz/artefact/file/download.php?file=28939&view=3711>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Národní zpráva z mezinárodní studie občanské výchovy* [online]. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/12361_1_1/download/>.

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Usnesení Rady EU o obecných cílech pro participaci a informovanost mladých lidí, MŠMT ČR mládeže* [online]. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/mladez/usneseni-rady-eu-o-obecných-cílech-pro-participaci-a-informovanost-mladých-lidi>>.

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *V roce 2005 byla usnesením vlády České republiky* [online]. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/HTM/JRNarodnizpravaorealizaciparticipace_ceskaverze.htm>.

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Národní zpráva o průběhu a dopadu programu Mládež 2000-2006. Česká republika.* [online]. [cit. 2011-09-19]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/mladez/Hodnotici_zprava_programu_Mladez_na_web.pdf>.

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013, MŠMT ČR* [online]. [citováno 2011-11-18]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-na-obdobi-2007-2013>>.

Nadace rozvoje občanské společnosti. *Čísla a fakta – NROS* [online]. [citováno 2011-09-10]. Dostupné z: <http://www.nros.cz/o_nadaci/cisla-a-fakta>.

Národní institut dětí a mládeže. Národní registr výzkumů o dětech a mládeži. *Informovanost a participace mládeže* [online]. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z: <www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1259754857.pdf>.

Národní institut dětí a mládeže. Národní registr výzkumů o dětech a mládeži. *NRVDM – vyhledávání v registru* [online]. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/registr_detail.php?kod=&lang=CZ&id=33>.

Program participace. *Program Participace - o NPDM* [online]. [citováno 2011-10-20]. Dostupné z: <http://participace.cz//index.php?option=com_content&task=view&id=52&Itemid=68>.

Slovenský institut mládeže. *Politická participácia mladých ľudí v Európe a na Slovensku* [online]. [cit. 2011-10-25]. Dostupné z:

<<http://www.vyskummladeze.sk/index.php?option=content&task=view&id=51>>.

SORA Institute for Social Research and Consulting Ogris & Hofinger GmbH.

Political participation of Young People in Europe [online]. [cit. 2011-10-25].

Dostupné z:

<http://www.sora.at/fileadmin/images/content/Pages/euyoupart_ergebnisse_finalcomparativereport.pdf>.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. *About the Youth Programme - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*.

[online]. [cit. 2011-09-21]. Dostupné z: <<http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/social-transformations/youth/about-youth/>>.

Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. *Index of /doc/KonferenceRCS*. . [online].

[cit. 2011-09-15]. Dostupné z:

<http://veda.fsv.cuni.cz/doc/KonferenceRCS/prog_nekola.doc>.

Ústav pro informace ve vzdělávání. Procházková, I, Raabová, E. *Národní zpráva CivEd POP3* [online]. 2004 [cit 2010-08-26]. Dostupné z:

<<http://www.uiv.cz/rubrika/60>>.

Závěrečné práce

HUSÁK, Jan. *Analýza aplikace evropské politiky mládeže v České republice*. Brno, 2009. 64 s. Bakalářská práce (Bc.) Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Závěšický.

Výzkumné rozhovory

Folprechtová, Z. (2010): Výzkumný rozhovor se Zuzanou Folprechtovou, vedoucí Odboru školství, mládeže a tělovýchovy Městské části Praha 2, Praha, rozhovor proveden dne 19.8.2010.

Husák, J. (2010): Výzkumný rozhovor s Janem Husákem, Národní pracovní skupina pro implementaci strukturovaného dialogu v ČR, Praha, rozhovor proveden dne 25.8.2010.

Jánská, M. (2010): Výzkumný rozhovor s Martinou Jánskou, Česká národní agentura Mládež, Praha, rozhovor proveden dne 12.8.2010.

Klesalová, D. (2010) Výzkumný rozhovor s Denisou Klesalovou, studentka střední školy, Praha, rozhovor proveden 14.9. 2010.

Linek, L. (2010): Výzkumný rozhovor s Lukášem Linkem, Sociologický ústav Akademie věd ČR, Praha, rozhovor proveden dne 19.8.2010.

Mašková, Z. (2010): Výzkumný rozhovor se Zdenou Maškovou, Odbor pro Mládež Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, Praha, rozhovor proveden dne 18.8. 2010.

Říha, V. (2011): Výzkumný rozhovor s Ladislavem Říhou, pracovník Ministerstva financí se specializací na daně, Praha, rozhovor proveden dne 17.1.2011.

Sedláček, A. (2010): Výzkumný rozhovor s Alešem Sedláčkem, předseda České rady dětí a mládeže, Praha, rozhovor proveden dne 24.8.2010.

Trantina, P. (2010): Výzkumný rozhovor s Pavlem Trantinou, člen Evropského hospodářského a sociálního výboru, Praha, rozhovor proveden dne 25.8.2010.

Urban, M. (2011): Výzkumný rozhovor s Michalem Urbanem, ředitel odboru Odboru pro mládež na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy, Praha, rozhovor proveden dne 1.2.2011.

Votavová, J. (2010): Výzkumný rozhovor s Janou Votavovou, koordinátorka Národního parlamentu dětí a mládeže, Praha, rozhovor proveden dne 18.8.2010.

Zajíc, J. (2010): Výzkumný rozhovor s Jiřím Zajícem, Národní institut dětí a mládeže, Praha, rozhovor proveden dne 12.8.2010.

Emailová komunikace:

Hampejsová, Eva. Dotaz. [online] 15. června 2010 08:51; [citováno 2010-08-29].
Osobní komunikace (pozn. pracovnice Odboru pro Mládež Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR)

Potměšilová, Hana. Otázky. [online] 25. srpna 2010 10:34; [citováno 2010-08-29].
Osobní komunikace (pozn. učitelka předmětu Základů společenských věd na Gymnáziu T. G. Masaryka v Hustopečích)

Skřebská, Aneta. Rozhovor. [online] 26. srpna 2010 15:46; [citováno 2010-08-29].
Osobní komunikace (pozn. předsedkyně Národního parlamentu dětí a mládeže)

Mašková, Zdena. Dotaz. [online] 21. dubna 2011 08:30; [citováno 2011-04-21].
Osobní komunikace (pozn. pracovnice Odboru pro Mládež Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR)